

БІБЛІОГРАФІЯ

ГОГОЛЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ¹⁾

Ще П. А. Заболотський скаржився: Один, найменше розроблений відділ в бібліографії про Гоголя, це є відділ слов'янський (Гоголь в слав. перекладах Спб. 1911 г. ст. 1). А із слов'янського відділу найслабкіший — це (на жаль!) український, а тому, пише поважний гоголіст, „ми вирішили поки що залишити „серболужицкий и малорусский“ відділи, як дуже мало в нас поповнені. Правда, Заболотському були невідомі праці Н. Драганова „Гоголь в перекладі на „руський“ язык“ (Нов. Вр. 1902 р. № 9496), Королевського „Українськ. переклади писань М. Гоголя“ („Діло“, 1902, № 199), Ю. Яворського „Н. В. Гоголь в Черв. Руси“ (Извест. Слав. Благот. О-ва 1904, № 5), Дм. Дорошенка „Українські переклади з Гоголя“ („Рада“ № 67) і, звичайно, О. О. Маркова „Гоголь в галицько-рус. літературі“ (Из. А. Н. 1913, т. 38, кн. 2).

Але жадна із цих статей не задовольняють навіть вибагливого дослідувача.

Драганів та Дорошенка не назвали й половину тих перекладів і переробок, що існували за їх часу, а ті, що названі, то перерахувані так неповно, що відшукати їх майже неможливо ²⁾. Окрім цього в них, як і в галицьких бібліографів, багато значних помилок. На жаль, авторів цих рядків все таки довелося використати й названі джерела так, як і дуже слабкі неясні вказівки Комарова й ін. До цього примусила відсутність деяких потрібних видань. Але все таки велика частина праці пророблена самостійно. В цих випадках дається найповніші вказівки, за що автор цілковито бере на себе відповідальність. Цілком нові є відділи статей про Гоголя (надруковані на рос. Україні) і рецензії на руські праці про нього. Але найцінніші є ті 6 десятків рукописних переробок (із зірочкою), що були знайдені в Бібл. Рус. Драма (Ленінград). За можливість користатися з них висловлюю щирі подяку Ю. А. Нелідову й ін. співробітникам бібліотеки. Майже половина цих переробок нікому не була відома.

Звичайно, претендувати на бібліографічну повноту автор не намагається. Найбільші пропуски в новіших виданнях, які важко добувати поза Україною. Але відсутність чогось подібного дає право друкувати цю працю, особливо вона своєчасна у зв'язку з 75-ю річницею смерті великого українця.

За винятком галицьких видань, те, що в заголовку написано по-російському, надруковано за новою орфографією. Що ж стосується до українських видань, то вважаю за потрібне, по можливості, дотримати орфографії першотвору. Перерахувати театральні рецензії і праці, що лише подекуди стосуються Гоголя, собі за завдання я не ставив. Але для особливо цінного та маловідомого матеріалу зроблю деякі винятки.

I. ПЕРЕКЛАДИ:

а) НАДРУКОВАНІ

1. Сорочинський ярмарок, із „Вечерів на хуторі біля Деканьки“ М. Гоголя. Переклав М. Старицький. Киев. Типографія М. П. Фрица, 1874 р. 12°, 40 стор. Видання друге, виправлене. Изд. Л. В. Ильницького. К. 1882, 12°, ц. 10 к.

2. Гоголь М. Сорочинський ярмарок. Чернівці, 1903 р. 42 ст., ц. 15 к.

3. Сорочинський ярмарок, Оповідання з „Вечерів на хуторі біля Деканьки“. Переклав М. Старицький. В-во „Відродження“ ч. 8. К., 1913 р., 8°, 30 ст.

¹⁾ Від редакції. Беручи до уваги, що авторів цієї цінної роботи були не приступні матеріали, що переховувались на Україні, редакція, доручила тов. І. Єрофієву надати відповідний додаток, що його друкуємо в кінці цієї розвідки.

²⁾ За Драгановим, напр., виходить, що кількістю перекладів і переробок Гоголя українська література перевищає лише казансько-татарську, сартсько-туркестанську, поступаючись перед 15 народами в тому числі і киргізам.

4. М. Гоголь. **Сорочинський ярмарок**. З ілюстраціями. Полтава, 1920 р., 40 ст., ц. 15 к.
5. „Опыт переложения украинских повестей Гоголя на малорусское наречие“ Д. Мордовцева з передмовою перекладача (по російськи ст. 153 — 154) і перекладом: „Предисловия пасечника Рудого Панька“ (ст. 154 — 160) та „Вечера накануне Ивана Купала“ (160 — 178) — „Малорусский литературный сборник“, изд. Д. Мордовцев-Саратов, 1859 р., 120.
6. Микола Гоголь. **Вечір на передодні Івана Купала**.— Прилога до „Свободи“ Л. 1909 р. № 14. „Свобода“ №№ 15 — 19.
7. **Весняної ночі**. Оповідання Н. Гоголя. Перекладь Олени Пчилки. К. Типографія В. Кульженко, 1880 р., 120, ст. 63.
8. **Згублена грамота**. Былина, розказана дякомъ *** церкви (Ник. Гоголя. Перекладъ С. Н. Исаевича) — Зоря, Л. 1885 р. №№ 15, 16 і 17.
9. Микола Гоголь. **Затрачена Грамота**. Билиця розказана дячком з українського села. Переклав з російського Володимир Лотоцький. — Календар „Просвіти“ на 1910 р. Львів. 1909. ст. 19 — 26.
10. **Пропавшая грамота** Гоголя. Пырывів на українську мову учытыль Іван Шереметовіч. Почтова станція Крыжополь. Печатня Горнікі Бр. Шарапан. 1917 р., 120, 26 ст., ц. 25 к.
- Рец. Книгарь. К. 1918 р., № 5, ст. 243.
11. Гоголь М. **Загублена грамота**. Переклад. Г. Баришпольского. М. Баришполь. 1918 р. ст. 15, ц. 45 к.
- Рец. В. Дурдуківського, Книгарь, 1918 р. № 12 — 13, ст. 713 — 714.
12. Н. В. Гоголь. **Ночь перед Рождествомъ**. Повѣстка Н. В. Гоголя, передѣлана зъ великорусского. — Золотая Грамота. Відень. 1865 р., №№ 2 — 8.
13. **Ніч передъ Рождествомъ** (Повѣсть Николая В. Гоголя) — Литературная прилога для цѣлорочных пренумерантовъ „Слова“ ч. I — II, Л. 1868 р.
14. **Ніч передъ Рѣздомъ** (Украинська выгадка Микола Гоголя) — Батьківщина, Л. 1885 р. №№ 1 — 13.
15. Н. В. Гоголь. **Ніч перед Рождествомъ** Л. Изд. О - ва им. М. Качковского, ч. 318, Л. 1902 р. 80, 74 ст. Оригінальне видання для народа з поясненням незрозумілих слів. Тут ст. 1 — 4 „Переднее Слово“ (по українськи) про значіння М. В. Гоголя.
16. М. Гоголь. **Страшна пімста**. Переклав В. Щербанівець — „Народне Слово“ Л. 1909 р. №№ 193 — 194, 200, 206, 209, 211, 212, 214 — 215, 219, 121, 238 — 240, 242, 244 — 245.
- Окремо Л. 1909 р. Накладом і друком загальної друкарні, 160, ст. 90 + 5.
17. М. Гоголь **Страшна помста**. Переклад Щ-го. Видання Товариства „Полтавська Українська книгарня“, м. Полтава, друкарня И. Ш. Гуревича 1913 р., 120, ст. 55, ц. 15 к.
- Рец. С. Е. (Єфремова В. Д.) Рада. К. 1913 р., № 31.
18. М. Гоголь. **Страшна помста**. Оповіданє з друкарні „Свободи“. 184 Hudson St. New - York, 1915 р. 80, ст. 61.
19. **Страшна пімста**. Переклав В. Ш., Л. 1919 р. 160, 95 ст.
20. Н. В. Гоголь. **Заколдованное мѣсто (Зачарованное мѣстце)**. — Календарь на год 1909. Изд. О - ва им. М. Качковского. Л. 1908, ч. 391 — 392¹⁾.
21. М. Гоголь. **Зачароване місце**. Переклад Клейфа. Народне українське видавництво у Миколаїві, 1909 р.
22. Гоголь Микола, **Зачароване місце**, билиця розказана дячком з українського села. Л., 1909 р., 80, 13 ст.
- Див. також „Письмо з Просвіти“ 1909 р. № 4 і „Просвітні листки“ 1909 р., № 29, ст. 4 — 14 (передрук з „Просвіти“).
23. Н. В. Гоголь. **Заворожене місто** (Заколдованное место) переложил на малорусское наречие Б. Ковалевский. Москва. Типография И. Люндорф. 1909 р., 180, 23 ст., ц. 5 к.
24. **Вечори на хуторі близь Диканьки**. Повісти видані пасічникомъ Рудымъ Панькомъ. Написавъ Миколай В. Гоголь. Перевівъ зъ московського Ксенофонтъ Климовичъ, Л., т. I. 1864 р., 80, 173 ст. „Руська читальня“ № 7. (Переднее слово пасічника Рудого Панька. Сорочинецька ярмарка. Вечіръ на передодні Івана Купала. Травнева нічъ, або втоплення).
- Т. II, 1865 р., 80, 133 ст., ц. 2 к. 40 сот. (Передне слово пасічника Рудого Панька до другої часті повістей. Пропаша грамота. Нічъ передъ Різдвомъ).

¹⁾ Це видання — на рос. мові, але має численні „українські“ з'ясування.

25. **Вечерниці** (Оповідання М. Гоголя (перекладъ Михайла Обачного й Лесі Українки під редакцією Олени Пчілки) Заходомъ М. Ткаченка. Л. 1885 р. Зъ друкарні Т-ва ім. Шевченка підъ зарядомъ К. Беднарського, 8°, ст. 40, ц. 15 к. або 17 кр. (I Передмова Панька Рудого. II Пропаша грамота. III Зачароване місце).

26. М. Садовський. **Вечорі на хуторі коло Диканьки**, 1918 р., К., В-во „Час“ (?)¹⁾.

27 **Оповідання** Николая Гоголя. I. Старосвітскі дворяне. Перекладъ Нат. Вахнянина. II **Весняної ночі**. Перекладъ Олени Пчілки. Л., 1881 р., 16°, ст. 74.

28. **Тарас Бульба**, повість із запорожской старини, сочиненіе Н. Гоголя. На галицько-руський языкъ переведена П. Д. Ф. Г-имъ (Головацьким В. Д.), Л., 1850 р., ст. 172.

Друге видання 1910 р., Коломия.

Рец. „Зоря Галицька“, 1851 р., № 60,*ст. 489 — 490. (Поглядъ на нашу словесность), Вѣстник, 1851 р. № 75, ст. 299 (Справы народныи. Львов дня 2 июля. И. Б.) та Вѣстник, 1853 р., № 64, ст. 124) Дописи зъ Яворова. Лозинський Іосифъ).

29. **Тарас Бульба**. Викладъ Гоголів. Перекладъ М. Лободи. К. Типография М. Б. Фрица. 1874 р., 8°, 172 ст., ц. 50 к.

Друге видання. Харків, Печатня окружного штаба, 1883 р., 8°, ст. 234, ц. 75 к.

30. **Тарас Бульба**, повість. З великоруської мови переклав і пояснив Др. В. Щурат. Из серіи „Народна бібліотека“ ч. 4 — 6. Л. Накладомъ М. Яцкова и С-ки 1900 р., 16°. 204 ст. + XVIII (стаття Щурата з датою 1900 р. „Українські повісти М. Гоголя“).

31. **Тарас Бульба**. Повість М. Гоголя в перекладі М. Уманця. В-во „Сніп“. Одесса. Печатано в типографии Е. И. Фесенко. 1910 р. 12°, 146, ст., ц. 50 к.

Рец. І. Липи — „Українська Хата“. К. 1910 р., № 2.

32. Микола Гоголь. **Тарас Бульба**. Повість. Переклав на українську мову Микола Садовський. У Києві 1910 р. З друкарні 1-ої Київ. Друкар. Спілки. 12°, 160 ст., ц. 20 к.

Рец. Ан. Василька (А. Никовського В. Д.) Рада, 1910 р., № 170.

33. Гоголь М. **Тарас Бульба**. Перекладъ М. Садовського. Вид. т-ва „Час“ у Києві, 1918 р., ст. 174, ц. 2 карб.

Рец. Михайла Лукашевича — Книгарь, 1918 р. № 10, ст. 572 — 573.

34. Гоголь М. **Тарас Бульба**. Повість (в ілюстраціях). Переклав Ст. Віль — Загальна бібліотека ч. 63 — 64. Коломия, 8°, 208 ст. (коло 1922 р.).

35. **Вій**, народное преданіе Н. В. Гоголя (пер. Стефана Лабаша). Другъ, Л., 1874 р., №№ 15 — 18.

36. [Н. В. Гоголь] **Вій**. — Зоря, 1882 р., № 7, ст. 109.

37. **Вій**. Переклавъ Ф. Королевський. — Діло, Л. 1902 р. №№ 112, 113, 115 — 116, 120 — 122, 124 — 125.

Окремо Літературно-Наукова Бібліотека за редакцію відповідає Володимир Гнатюк ч. 34. У Львові 1902 р., 16°, ст. 91 + II, ц. 40 сот. Ст. 82 — 91 — „Жерела „Вія“ повісти Гоголя“ (за прф. Сумцовим) подав Ф. Королевський. В „Жерелах“ примітка Ів. Франка про Вія — Шолудивого Буняку.

Рец. Літерат. - Науковий Вістник, 1902 р., № 10.

38. **Вій**. Переклавъ Іван Кревецький. Друге видання. Л. Літерат. Наукова Бібліотека ч. 34, 1917 р., 16°, 83 ст.²⁾

39. **Повість о тѣмъ, якъ посваривъ ся Иванъ Ивановичъ зъ Иваномъ Никифоровичемъ**. Николая В. Гоголя. Перекладъ Нат. Вахнянина. — Зоря. 1882 р. №№ 1 — 3.

40. Гоголь М. **Сусіди**. Оповідання. К. 1914 р., ц. 2 к.

41. Переклади зъ Н. Гоголя (два розмаитыхъ зразки) Олени Пчілки. К. Типография С. В. Кульженко. 1881 р., 12°, 39 ст. ц. 35 к.

(Переклад — „Записы причинного“ та окрім цього „Прысливья“ 32 ст.).

42. Н. В. Гоголь. **„Ревизор“** (по російські) — „Русская библиотека“ вып. 1 — II за 1898 р., 125 ст. + 3. Л. (при цьому стаття, здається по „українські“ „Николай Васильевичъ Гоголь - Яновскій“).

43. Микола Гоголь. **Ревізор**. комедія в пяти діях. Переклав Василь Сімович. В-во акад. т-ва „Молода Україна“ в Чернівцях, ч. 1, Чернівці, 1901 р. З друкарні товариства „Рускої Ради“ під зарядомъ Володислава Секерського, 12°, 151 ст.

¹⁾ Це видання, по звіту „Книгаря“ (1918 р. №№ 12 — 13 і 16) в 1918 р. вже скінчалось, але чи побачило воно світ не відомо.

²⁾ Коли було перше видання, на жаль, не знаємо.

Див. також „Буковина“ ч. 1901 р. №№ 2—18, а потім ще „Живая мысль“, 1905 р., № 24—25 і окремо Чернівці 1905 р.

44. Гоголь. **Ревизор**. Комедія в 5 діях. Переклав Олекса Коваленко. Українське в-во „Ранок“, К. 1908 р. Друкарня Барського, 12^о, 107 ст., ц. 25 к. До вистави дозв. 26/II 1908 р.¹⁾ Видання друге, справлене. Українське в-во „Ранок“. К. 1909 р. Друкарня Барського, 16^о, ст. 96, ц. 25, 1960 прим.

Рец. Гр. Шерстюка на перше видання — Літерат. Науковий Вістник, 1908 р., кн. 9, Бібл. ст. 587—588 та Л. П. „Рада“ 1908 р. ч. 137.

45. Микола Гоголь. **„Ревизор“**. Комедія на 5 дій. Переклав Микола Садовський. Серія драматична № 74, 1918 р. Видання т-ва „Час“ у Києві. Київ. 1918 р. 8^о, 100 ст. 3 карб.²⁾

Рец. Т. Богацького — Книгарь, 1918 р. № 16.

46. **Одружіння**. Пригода зовсім не можлива. У двох діях. М. Гоголя (Женитьба). Переклад О. Пчілки — „Рідний Край“ 1909 р. №№ 25—29. Також і окремо К. Друкарня 1-ої Київськ. Друкар. Спілки. 1909 р. (на обгортці 1910 р.) 12^о, 72 ст., ц. 30 к. Дозв. до вистави 19/X 1910 р.

47. Миколай Гоголь. **Мертві душі або Вандрівка Чичикова**. Тема Миколая В. Гоголя. Накладом редакції „Дѣла“ Львівъ. Зъ друкарнї т-ва им. Шевченка, подъ зарядомъ К. Беднарского. 1882 р., 8^о, ст. 274. ціна 1 зр. 8 кр. Перші 6 ст. „Слово отъ видавництва“, а в кінці (273—274) замітка перекладача про зміст другого тому „М. Д.“ (перекладається тільки 1-ій³⁾).

б) НЕ НАДРУКОВАНІ

48. Ганкевич — **Ревизор**, рукописний переклад 1878 р. (Галичина).

49. * **Рывизоръ**, комедія на 5 дій. Перекладка на українську мову П. Павлюка (псевдонім) (по Гоголю) рук.; 21 (по корінцю) $\times$ 17 $\frac{1}{2}$ (шир.) см., 149 ст. Ценз. дозвіл 10—X 1905 р.

50. * **Ревизор**. Комедія в 5 д. Н. В. Гоголя. Перевод на український язык под редакцией В. Ф. Боцяновского маш. 34 $\frac{1}{2}$ $\times$ 20 $\frac{1}{2}$ см., 50 ст. Цен. дозв. 3—III 1908 року.

Рец. М. Григорьева. Рада 1908 р. № 72.

51. * **Ревизоръ**. Комедія у 5 діяхъ Н. В. Гоголя. Перекладъ Льва Сабина. Харьков 30—III 1908 р. рук. 20 $\times$ 24 $\frac{1}{2}$ см., 226 ст. Цен. дозв. 9—IV 1908 р.

52. * **Гоголь. Ревизоръ**. — Комедія на 5 дій. Переклавъ по Гоголю на Українську мову С. Степовикъ, рук. 17 $\frac{1}{2}$ $\times$ 22 см. 198 ст. Цен. дозв. 2—XII 1908 р.

53. * **Ревизор**. Комедія на 5 дій Н. В. Гоголя. Переклад Валентина Баясного. (по тексту Імператорського Малого театру в Москві Видання 1885 р. (маш. 21 $\frac{1}{2}$ $\times$ 16 $\frac{1}{2}$ см., 184 ст. Цен. дозв. 24—IV 1911 р.

54. * **Ревизоръ**. Кумедія у 5-ти діяхъ. Перекладъ И. В. Квитко-Павловского по Н. В. Гоголю маш. 35 $\times$ 22 см., стр. 85, Цен. дозв. 11—IV 1914 р.

55. * **Ревизоръ** (на дзеркало нічого нарікати коли пика крива). Кумедія на 5 дій. Перекладъ на українську мову зъ комедіи „Ревизоръ“ соч. Н. В. Гоголя. А. Н. Десятникова—Васильева (Василенка) рук. 17 $\frac{1}{2}$ $\times$ 21 см., 225 ст. Цен. дозв. 16—X 1914 р.

56. **Женихи на вибір**, комедія в 3 діях Гоголя, пер. И. Гриневецкий (до 1882 р.).

57. * **Женитьба**. Надзвичайна okazія в 3-хъ діяхъ, соч. Н. В. Гоголя, перевод на український языкъ Ф. В. Левицкого, рук. 21 $\times$ 16 см., 73 ст. Цен. дозв. 4—VI 1908 року.

58. * **Женитьба або небувале собуття**. Комедія в 3-хъ діяхъ по Гоголю. Переклавъ для української сцени И. В. Квитко-Павловский маш. 35 $\times$ 16 $\frac{1}{2}$ см. 54 ст. Цен. дозв. 7—VII 1912 р.

59. * **Оженіння**, або небувала okazія на 3 діи, 3 пьесы „Женитьба совершенно невероятное событие“ соч. Н. В. Гоголя, переклавъ на українську мову А. Н. Десятниковъ—Васильевъ (Василенко) рук. 18 $\times$ 21 $\frac{1}{2}$ см., 70 ст. Цен. дозв. 23—II 1915 р.

¹⁾ В рукопису цей переклад з'явивсь 1906 р. (Книгозб. Др.) Цен. дозвіл 26/II 1906 р.

²⁾ Рукописний переклад з 1906 р. (Кн. др.). Цен. доз. 7/II 1907 р.

³⁾ Переклад належить Ів. Франкові („Матеріали до укр. бібліографії“ т. IV Л. 1918, 5 стор.)

II. ПЕРЕРІВКИ:

а) НАДРУКОВАНІ

60. **Халепа**, комедія в 4 діях, переробив з оповідання Гоголя „Сорочинская ярмарка“ А. Вівчарук. З малюнками Соколова. 1886 р. Літографовано у Берліні.

61. М. П. Старицький. **Сорочинський ярмарок**, комична оперета ізь українського побуту в 4 діях. (Сюжетъ позичено у М. В. Гоголя). Музика Гротенка.— Малоросійський театр 4—60 ст. Изд. библиотеки С. Рассохина, М., Т-во скоропечат. А. А. Левенсон, 1890 р., 8°, 246 ст., ц. 2 р.

62. М. М. Кочубей. **Халепа**. Пьеса в одном действии (перделанная из рассказа Н. В. Гоголя „Сорочинская ярмарка“, 1883 р.) ст. 63—5 театральных пьес на Малоросійском языке 1883—1900. К. Типография Петра Барского, 1904 г., 8°, ц. 1 р. 50 к. Цен. дозв. 15—V 1905 р.

63. М. Старицький „**Сорочинський ярмарок**“, комедія-оперета на IV дії Драматичні твори т. I. Изд. С. Рассохина. К. З друкарні т-ва „Просвещение“ 1907 р. 8°, 247 ст., ц. 2 р.

64. Гоголь—Старицький.—Гак. **Сорочинський ярмарок**—Комедія на 4 дії. Театральна бібліотека, ч. 72. Кооперативне „Рух“ видавництво Х. 1927 р., 16° 86 ст., ц. 40 к. Цен. дозв. 1—VII 1926 р.

65. **Утоплена**. Оперета въ 3-хъ діяхъ, 4-хъ картинахъ М. Старицького—„Ныва“—Од. 1885 р. ц. 1 р. ст. 56—144.

Окремо Од. 1885 р., 8°, 91 ст., ц. 40 к. Тип. Е. Фесенко, 950 пр. Цен. дозв. 7—II 1883 р.¹⁾

66. **Майська ніч**. Комедія у 3-хъ діяхъ Ф. Устенка-Гармаша (на зразокъ узявъ повість М. Гоголя). Издание книжного магазина С. И. Гомолинского, К. 1886 г. 16°, 56 ст. ц. 15 к. 5000 пр. Цен. дозв. 1883 р.²⁾

Тако ж вид. кн. магазина С. Гомолинского. Житомир, Тип. А. О. Штерензона, 1891 р., 16° 56 ст., 4000 пр.

Друге видання І. Губанова. К. Тип. Корчак-Новицького. 1895 р., 16°, 59 ст. 10.000 пр.

67. **Утоплена** (Майська ніч) Лирично-фантастична опера у 3—діяхъ, 4 одми-нах. Текстъ по Гоголю склавъ М. Старицький. Музика М. Лисенка. Власність автора. К. 1900 р. 4°, 208 ст., ц. 4 р., Цен. дозв. 12—VI 1892 р.³⁾

68. **Утоплена, або Русальчина ніч**. Оперетта въ 3-хъ діяхъ, 4 картинахъ. Либретто (по Гоголю) М. П. Старицького. (Музика М. Лисенка). К. 1901 р. Изд. Книж. Маг. Л. Идзиковского, 8°, 92 ст. Тип. Стилиоти. 2000 пр.⁴⁾

69. **Різдвяна ніч**. (Тема з Гоголя). Оперета в 4-х діях. Текст і вірші М. Старицького. Музика М. Лисенко. К. В тискарні М. Фриця. 1874 р., 8°, 92 ст., ц. 35 к. 1200 пр. Цен. дозв. 25—IV 1873 р.

Друге видання, К., 1874 р., 8°, 82 ст., ц. 35 коп. 2200 пр. Южно-русского книжного магазина. Тип. С. Германа.

Третє видання, К., 1882 р., 12°, 104 ст., ц. 50 к. 2500 пр. Л. Ильницького, Тип. Корчак-Новицького.

70. **Різдвяна ніч**.—Опера в 4-хъ діяхъ и 5 картинахъ. Либретто зложивъ М. Старицький. Музика М. Лисенко. Текстъ по Гоголю.) З поясненнями по російські, К. 1882 (на обгортці 1883), 12°, 128 ст. Ц. 50 к. 2500 пр. Видав Л. Ильницький.

71. **Різдвяна ніч**. Коміко-лірична опера в 4 д. (тема по Гоголю) М. Старицького. Музика М. Лисенко. (Власність автора) К. у Болеслава Корейва, 4°, 349 ст., ц. 10 р. Цен. дозв. 25—IV 1883 р.

Рец. Зоря 1883 р. № 4, Зоря, 1887 р., № 7 і Дѣло, 1889 р. № 289.

72. **Різдвяна ніч**.—Коміко-лірична опера в 4 діях М. Лисенко. Текст по Гоголю. М. Старицького. К 1884 р., 8°, 350 ст. Ц. 10 р. Типография Редера, 200 пр.,⁵⁾

73. **Різдвяний вечір**, оперетка въ 1 дії. Скомпонувавъ по Гоголю и иншимъ Г. Бораковский. К. 1886 р. 16°, 48 ст. Ц. 25 к. Видання книгарни П. Панчешникова, 2000 пр.

¹⁾ і ²⁾ В рукопису з 1883 р. (кн. др.). До лібретто Старицького. Муз. Лисенка.

³⁾ На сюжет „М. Н.“ е також опера П. Сокальського.

⁴⁾ Див. Комаров „Укр. драматургія“, але це, мабуть, його помилка і річ іде про ту перерібку, що означена під № 67.

⁵⁾ Комаров ів. Також мабуть. № 71.

74. **Різдвяна ніч.** Коміко - лірична опера в 4-х діях, а 5 картинах. Лібретто зложив М. Старицький, Музика М. Лисенко. Л. 1890 р., 12^о, 64 ст., ц. 60 сот. З друкарні т-ва ім. Ш-ка під зарядом К. Беднарського. Накладом т-ва „Руська Бесіда“.

75. М. М. Кочубей. **Оксана.** Комедія в 3-х діях. Переделання из рассказа Н. В. Гоголя „Ночь перед Рождеством Христовым“ 1884 р., 49 ст. — 5 театральних пьес на молоросійськом языкѣ 1883 — 1900 р.р. К. Типография Петра Барского. 1904 р., 8^о, ц. 1 р. 50 к. Цен. дозв. 15 — V 1905 р.

76. М. Старицький. **Різдвяна ніч.** Жарт в 1 дії. Тема М. Гоголя. Чернівці. 1910 р., 8^о, ст. 16, ц. 20 с.

77. П. Сокальський. **Осада Дубно.** Опера у чотирехъ діяхъ и зъ прологомъ. Перероблено зъ Гоголевої поеми „Тарасъ Бульба“. (Лібретто, 1888 р.¹).

78. **Андрій Бульба или Осада Дубно** (Для фортепіана з співом). Скорочене (автором), посмертне видання опери П. Сокальського²).

79. К. И. Ванченко. (Писанецький). **Тарасъ Бульба підъ Дубномъ.** Драма у 4-хъ діяхъ (по Н. В. Гоголю). Написав К. Писанецький. 42 ст. — Малоросійський театр. Издание С. Рассохина. М. 1896 г. 8^о, ц. 2 карб. 1.000 пр. Цен. доз. 24 — VII 1896 р. Окремо для вистав в нар. театрах 12 — III 1907 р.³).

Видання друге, спростоване авторомъ. Изд. Центр. Библиотеки С. Рассохина. М. 1914 р., 8^о, 49 ст. 1 к. 50 коп. Цен. дозв. для вистав в нар. театрах. 15 — VIII 1914 года.

Рец. Білика на перше видання (в рукопису відоме раніш) — Зоря, 1894 р. № 7. До історії нашого театру. (Піеса Писанецького „Т. Б.“).

80. **Тарасъ Бульба.** Драматичні справи в одминах. Налагожено по Гоголю и по другимъ. Преурочено до другої четвертини XVII віку). Років пренаймни 1683 — 1639). Стародавня Украина въ драматичнихъ справах. Ц... батько (Цисс. В. Д.). Од. Типография Юж. русского О-ва Печатного дела. 1899 р.

81. М. Старицький. **Тарас Бульба.** Драма в 7 діях і 8 одмінах. Драматичні твори. Изд. С. Рассохина, т. III, М., 1910. Тип. под фирмой „Ломоносов“, 8^о, 206 ст., 2 р., 1350 пр. Цен. дозв. 1911 р.⁴).

82. **Вій.** Опера у 5 діяхъ. Соч. М. Л. Кропивницького. — „Складка“. Альманахъ на споминъ В. С. Александрова. Року 1905. Спорудивъ К. А. Билыловскій. Х. 1896 р. ст. 252 — 261²). (Тут надрукована тільки 5-дія).

83. М. Л. Кропивницький. **Вій.** Фантастична комедія у 5-ти діяхъ, зъ апофеозомъ. (Выправлена наново). Сюжетъ позичений у М. В. Гоголя. — Повный збірникъ творивъ, т. III, 4^о, ст. 41 — 82. Х. Книжные магазины и книгоиздательство А. С. Кетле-ровой. 1903 р., ц. 1 р. 50 к. 4400 пр.

Рец. — Зоря, 1897 р. № 7.

84. **За Гусака.** Комедія на три дії по М. Гоголю. В перекладі О. Олександренка, — Театральна Бібліотека, комедій, книжка друга у Києві, 1910 р. З друкарні 1-ої Київськ. друк. Спілки. 12^о, 63 ст. Ц. 25 к. 960 пр. Цен. дозв. 27 — III 1910 р.

85. **Прыхожа.** Сцена в 1 дії. Переклавъ и переробивъ зъ сочиненія Н. Гоголя „Лакейская“ В. Русиновъ. Полтава. 1901 р. 8^о, 14 ст., ц. 5 к. Тип. Фришберга, 5000 пр. Цен. дозв. 23 — III 1901 р.

Видання друге. П. Тип. Фришберг, 1908, 8^о, 14 ст., ц. 5 к.

6) НЕ НАДРУКОВАНІ

86. * **На Вкраини або Солопій Черевикъ.** Малюнок українського народного быту въ одній дії и двоухъ одминахъ зъ співами и танцями. По Н. В. Гоголю и М. Старицькому писавъ П. С. Пятаевъ — Пронскій. рук. 16¹/₂ × 20 см., 44 ст. Цен. дозв. 12 — V 1904 р. (де-що викреслено).

¹) Тоді друковалось. Див. муз. журнал „Баян“ Спб. 1888 р. № 19, ст. 179 (Хроніка). В рукопису відомо раніш: „Осада Дубно. Опера в 4 діяхъ изъ прологомъ. Перероблено зъ Гоголевої поеми „Т. Б.“ Лібретто П. П. С. (Де котрі стихи узяті изъ Ш-ка, де-котрі зъ нар. пісень). Музыка П. П. Сокальського. 1884 р.

²) В рукопису с 20 — III 1887 р. але 31 — VIII 1887 р. було заборонено (кн. др.). Потім дозволено по новому рукопису 19 — I 1890 р.

³) В рукопису Старицький М. „Т. Б.“, драма в 7 одм., скомпон. по Гоголю, 4^о. Цен. дозв. 1897 р. (Кн. др.) і Т. Б. опера у V діяхъ, 6 одм. Муз. М. Лысенка. Лібретто М. Старицького. Цен. дозв. 31 — III 1904 р. (Дешо викреслено).

87. * **Сорочинський ярмарок**. Кумедія на 1 дію. Сюжет позичен у Н. В. Гоголя, Скомпанував Е. Н. Фразенко. рук. 21×17 см., 22 ст. Цен. дозв. 31 — XII 1914 р.
88. * **Майська нічъ або Утоплениця**. Фантастично-комічна оперетта в 3-хъ діяхъ. Либретто К. И. Ванченко-Писанецького. Музыка А. Чижи́ка, (по повести Н. В. Гоголя „Майская ночь или утопленница“). рук. $21 \times 13\frac{1}{2}$ см. 37 ст., Цен. дозв. 16 — I 1895 р.
89. * **Майська нічъ**. Комично-фантастичная оперетта въ 3-хъ діяхъ, соч. А. Ф. Шатковського (Сюжет взят из повести Н. В. Гоголя „Майская ночь или утопленница“). Рук. 21×17 см., 60 ст. Цен. дозв. 5 — XII 1896 р.
90. * **Майська нічъ**. Комедія в 4-х діяхъ з пением, хорами и танцами. Переробка из повести Н. В. Гоголя П. П. Райского-Ступницького маш. $35 \times 21\frac{1}{2}$ см., 20 ст. Цен. дозв. 7 — II 1898 р.
91. * **Голова Явтухъ Макогоненко**. Комедія в 3 д. с пением и танцами. (Сюжет взят из пов. Гоголя „Майская ночь“) Соч. К. Диткевича — рук. $21\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ см., 46 ст. Цен. дозв. 1899 р. (Де-що викр.)
92. * **Майська нічъ або утоплена**. Комедія в 3-х діяхъ з пением, хорами и танцами (по Н. В. Гоголю) соч. Л. Я. Манько, рук. $21 \times 17\frac{1}{2}$ см., 88 ст. Цен. дозв. 20 — III 1906 р.
93. * **Майська нічъ** Комична оперетта у 3-хъ діяхъ переробивъ зъ оповидання Н. В. Гоголя Л. А. Теплинскій, рук. $17\frac{1}{2} \times 21$ см., 70 ст. Цен. дозв. 13 — IX 1906 р.
94. * **Майська нічъ або Утоплена**. Фантастична опера у 3-х діяхъ Гоголю. Скомпановано С. Степовикомъ, рук. $17\frac{1}{2} \times 21$ см., 80 ст. Цен. дозв. 13 — IX 1908 р.
95. * **Майська ніч (Утоплена)**. Комічна оперета на 3 дії, соч. Бобринецького (по Гоголю) рук. $17 \times 21\frac{1}{2}$ см., 48 см. Цен. дозв. 30 — V 1909 р.
96. * **Майська нічъ, або Утоплениця**. Фантастично-коміческа оперетка в 3-хъ діяхъ, либрето Ф. П. Рудикова по повести Н. В. Гоголя рук. $21 \times 16\frac{1}{2}$ см., 88 ст. Цен. дозв. 26 — X 1911 р.
97. * **Майська нічъ, або Утоплена**, оперетка в 3-х діяхъ (по повести Н. В. Гоголя того же названія (пер. С. Ф. Сагайдачного — маш. $21\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ см., 47 ст. Цен. дозв. 8 — XII 1912 р. (Де-що викр.)
98. * **Утоплена (Русалка)**. Мініатюра въ одну дію зъ співами; скомпонувавъ артистъ Е. Н. Фразенко (по Гоголю). рук. $22 \times 17\frac{1}{2}$ см., 18 ст. Цен. дозв. 8 — X 1915 р.
99. **Пропавшая грамота**. Фантастично-комічна оперетта у 4 діяхъ и 7 картинахъ (Сюжет позичений у Н. В. Гоголя) М. Кропівницького. 1898 р. Цен. дозв. 2 — III 1898 р.
- 100 **Петро Орленко (або Пропаща грамота)**. Фантастичні картини въ 4 діяхъ и 5 одминахъ Соч. В. И. Кулябки. Цен. дозв. 15 — III 1898 р.
101. * **Вечер на хуторі близ Диканьки**. Малороссийская шутка в одном действии, взятая из повестей изданных пасечником Рудым Паньком — рук. 22×18 см., 30 ст. Заборонено (Г. Л. Дубельт) 15 — XII 1852 р.¹⁾
102. * **Різдвяна ніч**. Святоківіа оказія в двох картинах, спорудив по Гоголю до опери А. Линдфорс. Музыка М. В. Лисенка. Петербург, 1873 р. б. — рук. 35×21 см., 19 ст. Цен. дозв. 30 — I 1873 р.
103. * **Царыцны черевыкы або чого кохання не зможе**. Комедія у 3-хъ діяхъ и 4-хъ одминахъ. (Сюжет заимствован). Скомпанував Гр. Ашкаренко — рук. 27×21 см., 123 ст. Цен. дозв. 10 — VIII 1890 р.
104. **Нічъ підъ Різдво (Ночь под Рождество)**. Комедія в 1 д. Соч. А. Ф. Матушина. (Калинникова) 1901 р.
105. * **Коваль Вакула або Царыцны черевыкы**. Фантастическая комедія в 4-хъ діяхъ и 5-ти одминахъ по Н. В. Гоголю и др. переклав П. К. Мирославскій. В третьем действии полет Вакулы на черте — рук., 22×17 см., 106 ст. Цен. дозв. 25 — XI 1904 р.
106. * **Оце такъ поженыхалися!** (позичено зъ повисти Н. Гоголя „Ночь перед Рождеством“). Жартъ на 1 дію зъ співами, хорами, танцями напысав Д. А. Гайдмака — рук. $22 — 17\frac{1}{2}$ см., 38 ст. Цен. дозв. 18 — X 1906 р. (Дещо викр.)
107. * **Кохання в мішках**. (Ніч під Різдво) (по Гоголю) „У Солохи“. Жарт на 1-ну дію соч. Бобринецького — рук., $22 \times 17\frac{1}{2}$ см., 23 ст. Цен. дозв. 5 — VII 1909 р. (Де-що викр.)

¹⁾ Цю п'єсу бачив у театр. відділі Од. пуб. бібліот. В. Данилов під тією ж назвою, але з приписом „Одесса 1865 г. дек. 29 дня. Переписывал N Leonoffe“ (Рус. Фил. Вест. 1911 г., № 2). П'єса — українська.

108. * **Тры кохання у лантухахъ (Три любви в мешках).** Водевиль в 1 д. с пением и танцами по повести Н. В. Гоголя „Ночь под Рождество“. Скомпанував Гр. И. Павловскій — рук. 22 — 17¹/₂ см., 43 ст. Цен. дозв. 28 — II 1911 р. (Де-шо викрес.).
109. * **Солоха.** Жарт в 1 дію (по Гоголю). С пением, хорами и танцами перед. Ф. П. Рудикова — рук. 20 × 17 см., 50 ст. Цен. дозв. 15 — VI 1911 р.
110. * **Женихання (Нічъ підъ Різдо) (Любовъ у трехъ мішкахъ).** Водевиль на 1-ну дію зъ співами і танцями И. С. Савченка-Львовского (по Н. В. Гоголю) — рук. 35 × 21¹/₂ см., 11 ст. Цен. дозв. 14 — VII 1911 р.
111. * **Солоха.** Українскій жартъ на 1 дію по Н. В. Гоголю зъ співами и танцями соч. К. Карпатского (Золотарева) — рук. 22 × 18 см., 31 ст. Цен. дозв. 17 — XII 1911 р. (Де-шо викр.).
112. * **Різдвяна нічъ.** Українскій жартъ в одній дії зъ співами й танцями. Соч. А. Н. Десятникова-Васильева (Василенко). Посвяшаю моей дочурке Шуре — рук. 18 × 21 см., 38 ст. Цен. дозв. 18 — VIII 1912 р.
113. * **Солоха.** Сцена на одну дію по повісті Н. В. Гоголя з співами і танцями. Написав Кузьма Рекало. С. П. Б. 1913 р. — маш. 17¹/₂ × 22 см., 21 ст. Цен. дозв. 22 — III 1913 р.
114. **Страшна помста,** фантастична дія у 8 картинахъ. Зъ повисти Н. Гоголя переробивъ М. Старицький. 1887 р.
115. * **Страшна помста.** Малорусская фантастическая драма в 5-ти действиях с пением, хорами и танцами Ю. И. Косиненка. (Сюжет из повести Н. В. Гоголя „Страшная месьť“ (рук. 22 × 18 см., 41 ст. Цен. дозв. 9 — V 1892 р.
116. * **Колдунъ.** Драма у V діяхъ и IV одминахъ. Соч. Макарія К. Пискуна (Сюжет заимствован) — рук., 21 × 18 см., 121 ст. Цен. дозв. 5 — XII 1898 р.
117. * **Катерина Бурульбашъ або Страшенна Помста.** Фантастична драма зъ співами и танцями въ 8 картинахъ съ апофеозомъ соч. В. И. Захаренко. (по повести Гоголя „Страшная месьť“) — рук. 21¹/₂ × 17 см., 89 ст. Цен. дозв. 19 — XII 1902 р. (Де-шо викр.).
118. * **И. С. Пухальскій. Вільмакъ,** фантастична драма въ 6 діяхъ. въ 6 дін. дві картини. Сюжетъ позичено въ Н. Гоголя, маш. 35 × 21 см., 49 ст. Цен. дозв. 20 — XII 1904 р.
119. * **И. С. Пухальскій. Вільмакъ,** фантастична драма на 6 дій. Позыка зъ Н. Гоголя, маш., 35 × 21¹/₂ см., 54 ст. Цен. дозв. 20 — X 1908 р.
120. * **Лыцаръ карае або Страшна помста.** Драматична феєрія на 5 дій и симъ картинъ съ апофеозомъ скомпанувала по Гоголю У. П. Суслова (Ульяна Павловна Резникова), маш. 37¹/₂ × 20 см. Цен. дозв. 27 — IX 1911 р.
121. * **Страшна помста,** драм. казка в 6-ти картинах С. Черкасенка (по Гоголю), рук. 21 × 17 см., 182 ст. Цен. дозв. 27 — X 1914 р. (Де-шо викр.).
122. * **Страшенна помста.** (Дуже стародавніхъ часівъ) хвєєрія на 4 дій, 6 одмінъ, зъ прологомъ и живою картиною. Співи, танці. Соч. А. Н. Десятникова-Васильева (Василенко) — рук., 17¹/₂ × 22 см., 92 ст. Цен. дозв. 27 — III 1915 р.
123. * **Страшна помста.** (Чаклун). Драматична феєрія — казка в 7 картинах з прологом, тв. Д. А. Олексієнко-Алексеева (по повести Н. В. Гоголя „Страшная месьť“) — рук. 21¹/₂ × 17 см., 104 ст. Цен. дозв. 20 — VIII 1915 р.
124. * **Тарасъ Бульба.** Драма в 5 діяхъ и 8 одминахъ (зъ оповідання Н. В. Гоголя) зкомпановавъ Г. А. Ашкарєнко, г. Кременчугъ 1886-го року, августа 29-го, рук. 20 × 16 см., 99 ст. Заборонено 24 — II 1887 р.
125. * **Тарасъ Бульба.** Драма в 4-х действиях и 5-ти картинах с цением и танцами. Сочинение А. Ф. Шатковского. (Сюжет заимствован из повести Н. В. Гоголя „Тарас Бульба“) — рук. 21 × 17¹/₂ см., 86 ст. Цен. дозв. 29 — I 1897 р.
126. **Поход запорожцев и Тарас Бульба.** Драматические картины в 4 д. Переработка из пов. Н. В. Гоголя, артиста — В. П. Райского-Ступницкого 1898. Цен. дозв. 10 — III 1898 р.
127. * **Тарасъ Бульба и его сыны.** Драма в 5-ти діяхъ и 8-ми одминахъ. Сюжет заимствован из повести Н. В. Гоголя. Скомпонував И. Я. Квитка (Павловський) — рук., 20 × 16¹/₂ см., 145 ст. Цен. дозв. 12 — XII 1903 р.
128. * **Тарасъ Бульба.** Опера у V діяхъ, 6 одминахъ. Музыка М. Лысенка. Либретто М. Старицького — рук., 20 × 13 см., 58 ст. Цен. дозв. 31 — III 1904 р. (Де-шо викр.).
129. * **За віру і край.** (Тарас Бульба) драматичні картини на 5 дій Тогобчного (по Гоголю), рук. 22 × 18 см., 77 ст. Цен. дозв. 2 — XII 1908 р.
130. * **Тарасъ Бульба и его сыны.** Драма у 4 діяхъ (по Н. В. Гоголю) Льва Алексеевича Теплинского рук. 17¹/₂ × 21¹/₂ см., 36 ст. Цен. дозв. 2 — VII 1909 р.

131. * **Тарасъ Бульба**. В 5 д. (по Гоголю). Переклав М. Яр-Фортуна — рук. 21 × 18 см., 75 ст., Цен. дозв. 20 — II 1910 р.
132. * **Тарасъ Бульба** (по Н. В. Гоголю) драма на 4 дії О. З. Суслова (Резников), рук. 21 $\frac{1}{2}$ × 17 $\frac{1}{2}$ см., 70 ст. Цен. дозв. 1914 р.
133. **Вій**. Перерібка Е. Шабельської 1901 р.
134. * **Вій**. Феєрія в 3-х діях сь повісти Н. В. Гоголя. Перекладъ Гр. Ив. Павловского у 1912 році. маш. 34 $\frac{1}{2}$ × 21 $\frac{1}{2}$ см., 18 ст. Цен. дозв. 8 — V 1912 р.
135. **За масляни вышкварки**. Комедія в трех діяхъ (по Гоголю). Скомпанував М. К. Садовський, рук. 21 × 18 см., 98 ст. Заборонено 30 — I 1896 р.¹⁾

III. СТАТТІ, ЗАМІТКИ, ЗВІСТКИ

136. Звістка про сконання М. В. Гоголя — Зоря Галицкая, Л. 1852 р., № 24, 203 ст.
137. Забітка про драматичну переробку „Т. Б., чеським драматургом Фричом, Слово Л. 1861 р., № 82, ст. 408.
138. Дописи. Львовъ дна 17 цвѣтна (проект драматичної переробки „Т. Б.“) — Вѣстникъ, Л. 1864 р., № 28, ст. 111.
139. М. Павликъ. Николай В. Гоголь. — Другъ, Л. 1874 р., № 15 — 16.
140. Купчанко Гр. И. Лист про виставу „Ревизора на німецькій мові в Відні“. Слово, 1874 р., № 57.
141. Г. У. Р. Поѣздка в Запороже. Пѣсля Гоголя — Ю. Романчук „Руска читанка для низшихъ класъ сер. школъ“. ч. I, т. 2, ст. 37, Л. 1879 р.
142. Н. В. Гоголь. — Свѣт. Л. 1881 р. № 8 — 9.
143. Николай Гоголь. — Родимый листокъ, Л. 1881, № 12.
144. Николай Гоголь. — „Зоря“ Л. 1881 р., № 18, ст. 211 — 212.
145. Памятникъ для Гоголя — „Зоря“, 1881 р. № 18, ст. 215.
146. Памяти Гоголя. — Слово, 1881 р. № 127.
147. О торжествахъ в Нѣжинѣ по поводу открытія памятника Н. В. Гоголя. Слово. 1881 р., № 127.
148. Забітка о „Тарасѣ Бульбѣ“ (з приводу розіслання першого аркуша повісти передплатчикам „Р. Слово“). Русское Слово. Л. 1900 р. № 20²⁾.
149. С. Е. (Фремов В. Д.) — Гоголь и великоруські читачі з простого народа. — Літературно-Науковий Вістник, Л. 1900 р., № 5, ст. 129. (Хрон. і бібліографія).
150. Лист М. Гоголя. ib. 149.
151. С. Е. (Фремов В. Д.). Новий збірник. — Літературно-Науковий Вістник. 1902 р. № 7, ст. 4.
152. Королевський Ф. Гоголь і його оповідання з українського життя — Діло. Л. 1902 р. № 108.
153. Королевський Ф. Жерла „Вія“ повісти М. Гоголя (по Сумцову) — Діло, 1902 р., № 137.
154. Королевський Ф. Українські переклади писань М. Гоголя. Діло, 1902 р. № 199.
- Рец. на ці статті Королевського, Записки Наук. Т-ва у Л. 1903 р., т. 53 (Огляд часописей за 1902 р. Наукова Хроніка).
155. П'ятьдесятилѣтняя рѣчниця смерти Николая Васильевича Гоголя-Яновского. — „Русское слово“. 1902 р., № 8.
156. В. Д. (орошенко В. Др.) Гоголь і український сепаратизм. Літературно-Науковий Вістник, 1903 р., № 2, 133 — 134.
157. О. Ефименко „Національне роздвоєне в творчості Гоголя, нарис — Літературно-Науковий Вістник, 1903 р., № 4, ст. 85 — 99.

1) В жур. „Книгарь“, 1918 р., № 4 (Літ. життя) є така звістка: „Артист Садовський переробив (вдруге? В. Д.) для сцени популярне оповідання М. Гоголя „Ссора Ив. Ив. с Ив. Ник.“, комедія називається „За масляні вишкварки“, на три дії. Але чи було це надруковано — невідомо.

2) Що се був за оригінал (як більшість і інших) свідчить напр. таке місце: „А поворотись-ка (обернись но) сын!... Что это на вас за поповские подрыски (сподніи священническіи одежи)?... Это были два дюжины (крѣпкии) молодцы (? В. Д.). Они были очень (луже) смущены... потупив глаза (очи) в землю... „Стойте, продолжал он, поворачивая (обертаючи) их, какие же длинные (долгіи) на вас свитки!“ и т. д.

- Рец. — „Записки наукового т-ва у Л. — 1904 р. т. 58, ст. 2—3 (Огляд часописей за 1903 р. Наук. хроніка).
158. В. Д. (орошенко В. Др.) Збори на пам'ятник Н. В. Гоголя. Літературно-Науковий Вістник 1903 р. № 9, 68—69 ст.
159. Ів. Стешенко „З юбілейної літератури про Мик. Гоголя“. — Записки наук. т-ва, у Л. 1904 р., № 1, ст. 1—2 та № 2, ст. 15—60.
160. Панська ласка. Рада К. 1907 р., 187 (з приводу замітки журналу „Театр и иск“. про „Ревизора“ на укр. сцені).
161. Іван Ф. (ранко). Вій, Шолодивий Буняка і Юда Іскаріотський. — Україна, К. 1907 р. № 1, ст. 50—55.
162. С. Просвітянин. Гоголевські свята і українська пісня. — Українська Хата. К. 1909 р. № 1, ст. 30—36.
- Рец. В. Д. (орошенка В. Др.) — Записки Наук. Т-ва у Л. 1910 р., 1, Біб. 203 ст. и його ж Рада, 1909 р. № 148 (з українських журналів).
163. Д. Д.-ко (Дорошенко). Святкування пам'яті Гоголя в театрі б. т-ва Грамотности, Рада, 1909 р., № 64.
164. Гоголевські дні в Києві, ib. (хроніка).
165. Ефремов. Великий українець (Гоголь як укр. діяч) там же¹⁾.
166. Д. Дорошенко. Гоголь й українство там же.
- Рец. Записки Наукового Т-ва у Л. 1910 р., 2, Біб. 230.
167. Ефремов. Жертва дводушности. До гоголевського ювілею. Рада, 1909 р. № 65 и 66. Окремо „Між двома душами. Микола Гоголь“ В-во Вік. Наші справи № 4, К., 1909 р., 12^о, 31 ст.
- Рец. Записки наук. т-ва у Львові, 1910 р., 2, Біб. 230.
168. Д. Д. (орошенко В. Др.) Українські переклади з Гоголя. — Рада, 1909 р. № 67.
- Рец. Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р., 2, Біб. 231.
169. Театр товариства Грамотности. — Рада, ib.
170. Огляд часописей (Святковане столітніх уродин Миколи Гоголя в Росії под прапором обрусенія. Голоса Українців про М. Гоголя. Відзив Київської „Ради“. Д. Дорошенко про Гоголя і українство) Руслан. Л. 1909 р. №№ 67—69.
171. М. Лозинський „Микола Гоголь“ (в столітні роковини уродин). — Діло, 1909 р., № 71.
- Рец. Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р., 2.
172. І. Д. Микола Гоголь. — Буковина, Ч. 1909 р., № 87.
- Рец. Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р., 2, Біб. 231.
173. Мих. Грушевський. Юбілей Миколи Гоголя. Літературно-Науковий Вістник, 1909 р., кн. 3, стр. 606—610.
- Рец. В. Дорошенка. Рада, 1909 р., ч. 74, и його ж Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р. кн. 1, Біб. 203.
174. Deiz. „Женитьба“ Гоголя. Опера Мусоргського. Рада, 1909 р. № 93.
175. Гоголевське свято і москофільські гості на йому. — Рада, 1909 р., № 102.
176. С. Ефремов. З нашого життя (Гоголевське свято). — Рада, 1909 р., № 117.
177. М. Грушевський. М. Гоголь і сучасна українська суспільність. — Записки Наукового Т-ва в Києві, 1909 р., кн. V, 5—19 ст.
- Рец. — Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р., 2, Біб. 229.
178. К. Невірова. Мотиви української демонології в „Вечерах“ та „Миргороді“ Гоголя. — Записки Наук. Т-ва у К. 1909 р., кн. 5, 27—60 ст.
- Рец. Записки Наук. Т-ва у Л. 1910 р., ib.
179. П. Петровський. Недуга Гоголя. — Записки Наук. Т-ва в К. 1909 р., кн. 5, ст. 20—26.
- Рец. Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р. 2, Біб. 230. Рец. на „Записки Наук. Т-ва у К“, 1909 р. кн. 5 (усі три статті) див. Літерат.-Науковий Вістник, 1910 р., 2, ст. 473—475.
180. Ол. Грушевський „З гоголевських свят в Москві. — Літературно-Науковий Вістник 1909 р., кн. 6, 496—498 ст.
181. Микола Гоголь (До столітніх роковин його народження). Народне Слово. Л., 1909 р., № 193.
182. Микола Гоголь. — (З нагоди столітніх роковин його уродин). Письмо з Просвіти, Л., 1909 р., № 4. Те ж в „Просвітні листки“, 1909 р. № 29, ст. 1—2.

¹⁾ В „Раді“ цей фельєтон стоїть без підпису С. Ефремова.

183. Николай Васильевич Гоголь. — Русская Рада. Коломыя, 1909 р., №№ 9—10 (стаття Ю. Н. Киселевського) Пор. „Р.Р.“ № 9, ст. 3, також брошуру.
184. Відкриття пам'ятника Гоголеві. — Рідний Край. К. 1909 р., № 10, в ст. 3.
185. О. Пчілка. Гадяч і вшанування Гоголя. — Рідний край. 1909 р., № 11, ст. 9.
186. Д-р В. Шурат. Шевченкове послання Гоголю. — Учитель Л., 1909 р., №№ 10—12.
- Ред. Записки Наук. Т-ва у Л., 1910 р., 2, Біб. 231.
187. Николай Васильевич Гоголь. — Русь, Л., 1909 р., № 12.
188. М. Г-чъ (Г-к Гануляк). Памяти Н. В. Гоголя. — Русское Слово, 1909 р., № 12.
189. Николай Васильевич Гоголь. — Русский календарь на год 1910 Л. 1909. ст. 129—133.
190. Михайло (!) Гоголь (В 100 літні роковини уродин. — Доток до „Свободи“, Л., 1909 р., № 14.
191. Д-р В. Шурат. „Українські повісти“ М. Гоголя. Л., 1910 р., Пор. з № 30.
192. М. Григ „Опера і драма“ (з приводу опери П. Сокальського „Т. Б.“) — Укр. Хата, 1910 р., № 5, 327—328.
193. С. Ефремов. Препарований Гоголь (О.О. Марков „Н. В. Гоголь в галицько-русской литературе). — Рада, 1913 р., № 271.
194. П. Рулін. П. Куліш, як досвідчик та критик Гоголя. — Книгарь К., 1919 р., № 23—24, ст. 1563—1574.
195. Г. Хоткевич. — Тарас Бульба. Опера М. Лисенка. — Червоний Шлях, 1924 р., № 11—12.
196. І. Капустянський. Рукописи Гоголя в Полтавському музеї. — Записки іст.-філ. відділу Ук. Акад. Наук. 1924—1925 рр., кн. V¹).
197. Г. Дорошкевич. Шевченко й Гоголь. — Життя й революція, К. 1926 р., кн. IV, ст. 40—49.
198. Охорона Сорочинських Пам'яток старовини. Будинок Гоголя — Червоний шлях, 1926 р., № 11—12, ст. 239 (хроніка).
199. Ів. Ерофіїв. Спадщина Гоголів-Яновських (рукописи в музею Слободської України) — Черв. Шлях, 1926 р., № 11—12, ст. 249—251. (З архівних матеріалів).
200. Лист М. І. Гоголевої до П. О. Куліша, под П. Рулін — Записки іст.-філ. відділу. Ук. Акад. Наук. 1926 р., кн. VII—VIII, ст. 367—368 (матеріали).

IV. РЕЦЕНЗІЇ НА РОСІЙСЬКІ ПРАЦІ ПРО М. В. ГОГОЛЯ

201. Рецензія на: В. Шенрок „Материалы для биографии Гоголя“ т. т. I—IV, М. 1892—97 рр., — Записки Наук. Т-ва у Л., 1901 р. № 1.
202. Рецензія на: А. Ефименко „Козачество по Гоголю“ (Журнал для Всех. 1892, 2). — Літ. Науков. Вістник, 1902 р., № 4.
203. Рецензія на: „Каманин. Гоголь, как историк Малороссии. К., 1902. — Літерат. Наук. Вістник. 1902, № 5. (С. Ефремов. До ювілею Гоголя).
204. Рецензія на: Сумцов „Малорусский элемент в т-ве Гоголя“. (Юж. Край. 1902. № 7295). — Літерат.-Наук. Вістник, 1902, № 5, ст. 21. (С. Ефремов. Український елемент у творах Н. Гоголя).
205. Рецензія на: „Огляд часописей за 1902 р. — Записки Наук. Т-ва у Л. 1903 р., т. т. 55 и 56. Наук. Хроніка). Колективна рецензія Д. К., С. Г. и Бр., М. Г. М. О., С. Ефремова, В. М., П. Г., І. Кр. на: Киевск. Старину (В. Шенрок „Гоголь, как художник“ — кн. 4, він же „К ист. текста М. Д.“ кн. 7—8), Труды Киевск. Дух. Академии (Н. Петров „Нов. мат. для изуч. рел. нравственных взглядов Гоголя“ кн. VI, він же „Следы лит. влияния в произвед. Гоголя“, кн. IV, Н. Стеллецкий „Рел. нравств. мирозерц. Г. кн. II—III, Н. Леницкий „Неск. слов о Г-ле, как нравоуч. писателе“ кн. III), Вестник Европы (Кочубинский „Будущим биографам Г-ля“ кн. 2—3, А. Ефименко

¹) В „Черв. Шл.“, 1923 р., № 2, 273 є така звістка: „Передано ним (Капустянським В. Д.) до „Нашого Минулого“ статті „Рук. М. Гоголя в Полт. муз.“ і „Фольклорний збірничок для Гоголя в Полт. музеї“. Але чи була надрукована остання праця не знаємо.

„Нац. двойств. в т-ве Г.“ кн. 7), Русская мысль (поминаються статті В. Гиляровського, Н. Баженова, В. Каллаша без назви.), Русское Богатство (Елисеев „Гоголь“ кн. 1, Венгеров „Писат. гражданин“ кн. 2, 3 и 4, Горифельд „Книга о языке Г-ля“ кн. 1), Мир Божий (Н. Котляревский „Н. Г-ль“ кн. 1 — 4, 6, 8 — 12, Богучарский „Гоголь, как учитель жизни“ кн. 2, Морозов „Гог. стиль“ кн. 2, В. Шенрок „Гоголь и Белинский“ кн. 5, він же „Из жизни Г-ля“ кн. 2), Научное обозрение (Д. Соколов „Г. и совр. ему о-во“ кн. 3 — 4); Журнал Мин. Нар. Просв. (Н. Коробка „Д-во и юность Г-ля“ кн. 2, Будде „Значение Г-ля в ист. рус. лит. языка“ кн. 7), Русский Архив (П. Б. О. про походження Г-ля“ кн. 1, И. С. Аксаков „Автоб. записка М. И. Гоголь“ кн. 1, М. Веневитинов „Письмо Г.“ кн. 1), Филолог. записки (С. Гуссов „Венок на могилу Г-ля“ кн. 2 — 3, В. Ляскоронский „О юморе Г.“, там же, К. Ельницкий „Послед. дни жизни и смерти Г-ля“, в. ів. Шамраев „О жизни и т-ве Г.“, Заболотский „О влияниях под кот. слагалась жизнь и т-во Г-ів, Смильницкий „Основные черты дух. облика Г.“ ів).

206. Рецензія на: И. Мандельштам „О характере Гоголевского стиля“. Г. 1902. — Записки Наук. Т-ва у Л. т. 57 за 1904 р. (і Брік).

207. Рецензія на: „Сперанский М. Один из учителей Н. В. Гоголя (И. Г. Кулжинский). Изв. Ист. Филологического И-та кн. Безбородка в Нежине т. XXIII. — Записки Наук. Т-ва у Л. 1908 р., т. 82. Біб., 227 — 228 (М. 3).

208. Рецензія на: С. Б. Шелухин „Н. В. Гоголь и мало-русское общество“ Од. 1909 — Українська хата. 1910 р., № 2.

209. Рецензія на: „Д. Багалей. „Эволюция художественного т-ва Н. В. Гоголя“ (В Евр. 1909 р. № 7, ст. 321 — 328). — Записки Наукового Т-ва у Л. 1910 р., 2, Біб. 230.

210. Рецензія на: В. Короленко „Трагедия писателя. Несколько мыслей о Гоголе“. (Р. Богатство. 1909 р., № 4, ст. 160 — 172 и № 5, 143 — 185). — Записки Наук. Т-ва у Л. 1910 р., 2, Біб. 230.

211. Рецензія на: Е. Ф. Карский „Значение Н. В. Гоголя в истории рус. лит. языка“. (Рус. Фил. Вест., 1909, II, 205 — 222), Л. В. „Что значить фамилия Тентетников (ів. 223 — 226), Б. В. Варнеке „Гоголь и театр“ (ів. 307 — 336), Н. Н. Трубицын „Идеализм Гоголя“ (297 — 306) — Записки Наук. Т-ва у Л., 1910, 5 кн., Біб. 31 — 32 (І. Свеніцький).

212. Рецензія на: Кадлубовский „Гоголь в его отношениях к старой малор. литературе. (Сборник Ист. Фил. О-ва в Нежине. Н. 1911 г.). — Записки Наук. Т-ва у Л. т. 58, ст. 194 — 195 (М. Возняк).

213. Рецензія на: В. Гиппиус „Гоголь“ Л. 1924. — Україна, 1924 г., кн. 4 (П. Філіпович) та Записки іст.-філ. від. Ук. Ак. Наук, т. VII — VIII (1926 р.), ст. 506 — 510. (П. Рулін).

214. Рецензія на: В. Виноградов „Гоголь и натуральная школа“ Л. 1925 г. Черв. Шлях, 1925 р., № 6 — 7, ст. 331 — 334 (Ів. Ерофіїв).

В. Д-ський

У ДОДАТОК ДО ПОКАЖЧИКА ЛІТЕРАТУРИ ПРО „ГОГОЛЯ УКР. МОВОЮ“ В. Д-СЬКОГО

Тема бібліографічного характеру, що подав В. Д-ський, ще не зачеплена й цілком своєчасна. Є низка покажчиків про Гоголя російською мовою, покажчиків досить таки ґрунтовних, як от Бертенсона, Пономарьова, Заболотського та інших, отже вони чи зовсім не зупиняються чи зупиняються на нашій питанні лише побіжно. Побіжно навіть згадано в такій цікавій праці, як Комарова. Дивно, як послідовчі історики театру обходили цю тему. Складаючи свого покажчика, В. Д-ський скористав багато рукописного матеріалу, про якого ми довідуємося зараз уперше, зібрав друковані дані. Звичайно, в цій пильній роботі не обійшлося без перепусків. Автор проглядав деякі відомі вже вказівки, не знав (і не міг знати) деяких перекладів, про які легше було довідатись в нас, на Україні, ніж у Ленінграді.

Наші доповнення зараз будуть торкатися головним чином драматичних переробок Гоголя та перекладів з нього, що ми познаходили по покажчиках, яких не брав В. Д-ський, по рукописних звітках та вказівках артиста Є. Ф. Сагайдачного¹⁾. З деяких причин ми не

¹⁾ За них висловлюємо йому ширю подяку.

навели вказівок про кілька сучасних перекладів, головним чином не маючи згоди з боку авторів. Зазначаємо свій матеріал за творами Гоголя.

1. **Сорочинський ярмарок** — Сорочинський ярмарок — Олени Пчілки. Київ 1881, 12^а.
  2. „Сорочинський ярмарок“ — Сорочинський ярмарок. Переклав Митрусь. Полтава 1919.
  3. **Майська ніч** — Утоплена. П'єса на 3 дії Є. Ф. Сагайдачного. Київ 1908 р. вид. Л. Іздіковського.
  4. **Різдвяна ніч** — Різдвяна ніч. Комедія на 4 дії Ашкаренка, 1902 р.
  5. **Різдвяна ніч** — Різдвяна ніч. Комедія на 1 дію. Є. Ф. Сагайдачного (рукопис).
  6. **Парицині черевички** — Ашкаренка (рукопис). Рік невідомий.
  7. **Ніч на Ів. Купайла** — Ніч на Ів. Купайла — Д. Мордовцева. Саратов. 1859.
  8. **Загублена грамота** — Пропавша грамота. Є. Ф. Сагайдачного (рукопис).
  9. **Загублена грамота** — Є певна звістка, що „Загубл. грамоту“ переклав М. Л. Кропивницький; переклад подівся невідомо - куди.
  10. **Страшна помста** — Страшна помста. Переклад Олексенка 1913 р. (рукопис).
  11. **Страшна помста** — Страшна помста. К. Тирси. Фантастична опера на 4 дії та 6 відмін, музика Кочетова. К. 1923.
  12. **Вій** — Вій — на 4 дії (п'єса) Остапа Вишні. ДВУ. 1925 р.
  13. **Вій** — Вій. Л. Уагай-Красовського, фантастичне видовище на 4 дії з інтродукцією. Вступна стаття проф. О. Білецького. Вид. „Рух“ Х. 1926 р.
  14. **Вій** — Монолог сотника й розмова його з Хомою Брутом, Я. Ф. Каплана Слав'янськ 1909 (рукопис з власної збірки І. Єрофієва).
  15. **Кривавий бандурист** — Кривавий бандурист. Я. Ф. Каплана. Початок (рукопис з власної збірки І. Єр.). Року не зазначено, але мабуть 1914 — 15.
  16. **Тарас Бульба** — Тарас Бульба, п'єса Ванченка-Писаненка (рукопис), йшла тільки в трупі автора. Рік невідомий.
  17. **Тарас Бульба** — За рідний край Є. Ф. Сагайдачного (рукопис) в 5 д.
  18. **Ревізор** — Ревізор. Монолог городничого. Я. Ф. Каплана (рукопис) 1914 р. (з власної збірки І. Єр.).
  19. **Ревізор** — Ревізор (рукопис) Є. Ф. Сагайдачного, 1915 р.
  20. **Одружіння** — Переклад Ф. В. Левіцького 1910 (рукопис).
  21. **Як посварився Ів. Іванович** — Загусака. В. Г. Дубровського-Олександренка (рукопис).
  22. **Мертві душі** — Мертві душі. П'єса на 5 дій Є. Ф. Сагайдачного. Йшла в трупі Колесниченка в 1909 р.
  23. **Вечора на хуторі** — Вечора на хуторі, Льв. 1865.
  24. **Італія (вірш)** — Італія (вірш) переклад невідомої авторки (рукопис; з власної збірки І. Єр.); вважаючи на папір — старий переклад.
- Окрім того, є й другі переклади чи переробки, про які ми не могли дістати певних відомостей (Юхименка — „Ревізор“, Кошевського — „Одружіння“, Улагая - Красовського — „Майська ніч“ та інші).

Ів. Єрофіїв

Звігальський Яків та Іванов Микола. Професійна освіта на Україні м. Александрія. 1927 р. Стор. VIII — 341 — 69 (діяграми). Прим. 3.000. Ціна 3 карб. 50 к.

Переводячи до життя невідступно й твердо режим економії, може, навіть і відомча установа зараз по такому важливому питанню, як профосвіта, обмежалася б поданням тільки цифрового матеріалу (на останній рік обслідування).

Часами, особливо ж по щорічниках, ЦСУ теж дотримується подання одних тільки цифр (див. „Україна. Статистичний Щорічник“ Х. 1926 р., стор. 36 — 39, де справа йде про установи професійної освіти).

Безумовно, той, як і цей матеріал має свою певну питому вагу, особливо в порівнанні до довійськових статистичних відомостей, які саме й не давали об'єднаного цифрового матеріалу по питанням не тільки профосвіти, а взагалі — освітніх установ.

Повторюю, що навіть при нагромадженні цінного статистичного матеріалу для УСРР, вимоги до цього розділу профосвіти слід би ставити та ставляться вони ширше: потрібен добрий аналіз цифр, потрібна ілюстративна допоміжна література, бо, хоча всім треба знати про стан нашої профосвіти, її треба студіювати по відповідних ВУЗ'ах, але це поки що не було зроблено в приступній формі.

Рецензована книжка вперше ставить своїм завданням прямо й реально оцінити, за зібраним НКОсвітою матеріалом, профосвіту по УСРР.

Певен, що багато буде зроблено закидів авторам праці саме з приводу плану, а через те й великих розмірів книжки, бо, очевидно, формально можна було б подати відомчі цифри, які були б значно повніші, ніж подані в „Україні“ (вид. ЦСУ, стор. 36—39), коротенька ж характеристика дала б невелику допомогу в розумінні цифрового матеріялу та окремих процесів у профосвіті по УСРР.

Автори ж праці, як бачимо, порушили чіткість плану, збільшили розмір книжки та вмістили не просто цифри й до них сухий офіційний звіт; вони пішли значно далі: кажуть про історію профосвіти по окремих країнах, по б. Росії. Які підстави до цього можуть бути?

Безпомилкове розуміння навіть стану, не кажучи про перспективи, особливо специфікованої системи профосвіти, як і народньої освіти по УСРР, не можливе без попереднього освітлення:

а) історії профосвіти по окремих країнах (оскільки від більшості з них Україна не була ізольована, навіть через колишню Київську Могилянську Академію мала зв'язок з науковими установами Західної Європи);

б) історії профосвіти в бувш. Росії, де більш чітко виступає різнобарвність, часами наявність різних видів профосвіти. Знання історії хоча б коротко поданої, дає можливість чітко встановити той можливий ґрунт, на якому могли виникнути сучасні професійно-освітні установи УСРР;

в) відхилення від плану праці, бо подано багато цифер, хоча б з „Контрольних цифр Госплана“. Але ці цифри подано для з'ясування аналогії чи паралелізму між школою та життям: як відбиваються (в динаміці) в професійній школі моменти демографічні (нація, вік, соціальний стан, рід, попередня освіта), політичні (українізація, парт. склад), бюджетові (джерела прибутків). Особливо ж цінно знати, чи є школа міньятюрою, малим відбитком народнього господарства УСРР, чи разом із планом перспектив господарства, обчислені всі наші можливості обслуговування потреб країн абітурієнтами профосвітних установ?

Таким чином, не суто-відомчий матеріял, не є щось відорване від реального життя, а щільна ув'язка в праці авторів з життям, як це фактично повинно бути й є в роботі Наркомосвіти — цей момент не тільки накреслено, але й добре доведено авторами. Чи вдалося авторам здійснити свого плану праці?

Що до історії профосвіти в інших країнах та б. Росії, це вдалося здійснити досить добре, подати її в поширеному розмірі, відбивши загальну історію (на тлі світовому та при характеристиці профосвіти УСРР — історії профосвіти в б. Російській імперії). Часами брак матеріялу, звичайно, не з вини авторів, перешкоджав у роботі. Все ж історичну частину дореволюційної профосвіти з'ясовано вміло.

Ближче до суті теми, але тільки освітлюючи профосвіту не України, а УСРР, подано розгляд профосвіти за матеріалами Наркомосу. Тут не тільки помічаємо добре накреслений формуляр для збирання дійсно потрібних у оперативній, як і науковій роботі Наркомосу відомостей, майже повну подачу (див. стор. 310—311) потрібних відомостей, головне — глибоке опрацювання зібраного статистичного матеріялу, в повній ув'язці з відповідними моментами економіки УСРР по статистиці, як і динаміці явищ (промисловість, с. господарство, медробота).

Не зайвими, а теж цілком потрібними вважаю подані здебільшого порівняння по стану профосвіти на УСРР із ССРР, так і, окремими спільними республіками: так ще міцніш видко питому вагу УСРР, не тільки в народньо-господарчому відношенні, але й профосвітньому, часами як культурного фонду на поповнення по інших спільчанських республіках абітурієнтами українських професійно-освітніх установ.

В додатку подано навіть цифри 1926—1927 року, що свідчить про добре налагоджену роботу низового апарату НКОСУ. Не менш тяжка була робота по пристосуванні цифер до діаграм, як і самі (69) діаграми, що, може, не претендують на різнобарвність фарб, прості по виконанню, але дуже потрібні для ілюстративних завдань.

До хиб, очевидно, за браком часу та технічних умов, треба віднести вживання старих назв, як „Екатеринослав“ (стор. 101), старих мір. (напр., „пуди“ — стор. 122, 123), хоча знають і „тони“ (стор. 121). Невдала назва таблиці (стор. 250—251), ця назва, очевидно, призначалася до таблиці № 4.

Книжку радимо, як майже вичерпуюче освітлення питань професійної освіти УСРР (а не України), з повною ув'язкою з культурними попередніми та сучасними профосвітніми установами, особливо ж життям на терені УСРР та ССРР.

Беручи до уваги всю важку роботу по складанню книжки, можна б вважати ціну книжки невисокою.

О. Левицький

Т. Юрченко. Короткий нарис історії українського пасічництва. Прилука, 1926. Стор. 44. Невеличка книжка Т. Юрченка заповнює одну з ненаписаних сторінок укр. господарства. Власне історії українського пасічництва належать лише 7—38 стор., попередні ж сторінки дають дуже побіжні відомості про пасічництво в період др. Греції, Рима й грецьких колоній на Україні, а послідуючі стор. 39—40 присвячено майбутньому пасічництву. На стор. 41—44 вміщено, як додаток, коротенькі життєписи видатних сучасних пасічників.

Історію укр. пасічництва Т. Юрченко ділить на дві епохи: пасічництва натурального й раціонального. В частині, присвяченій натуральному пасічництву, автор пробує довести, що в IX—XIII стол. „пасічництво було одним із головних національних промислів“ (стор. 8). Це перебільшення, бо пануючим видом добувальної промисловости за час до кінця XII стол. являлось ловецтво різного роду. Впрочім, т. Юрченка пітримує проф. Рожков, який бжільництву показаної епохи надавав чималого значіння (Обзор рус. ист. с соц. точки зрення, 1, 18). Автор справедливо відмічає появу вже за князівських часів вулика і існування пасік. Але сумнівно, щоб пасіки X—XIII стол. були широко розвинені, не дарма ж термін „пасіка“ зовсім не зустрічається в „Рус. Правде“. Т. Юрченко помиляється, думаючи, ніби з XIV стол. в Україні вже не знали бортництва (стор. 9). Щоб переконатись в противному, досить розкрити перший ліпший з томів Архиву Сангушків. Для вияснення стану пасічництва в XV—XVI стол. на Україні автор використовує прегарну книжку ак. Грушевського: „Студії з економ. історії України“.

Далі подаються короткі відомості про пасічництво в Лівобережній Україні до кінця XVIII стол. Про Запоріжжя сказано, що там тримались „народного пасічництва“ (стор. 13). З „Источников к истории Запорож. козаков“ ак. Д. Яворницького (чудова й надзвичайно цінна збірка матеріалів) та „Актив Юж. и Зап. России“ можна довідатись про існування біля Січі і в Вольностях правильних пасік, з яких йшла т. зв. бжоліяна десятина (Запорож. Архив № 122 арк. 145). Не сказано нічого про пасічництво на правому березі Дніпра в XVII—XVIII стол. Квоість пасічництва Т. Юрченко виводить з переходу населення до рільництва, а занепад в XIX стол. з'ясовує появою цукрових заводів (стор. 14), з чим не можна не погодитись.

Добу раціонального пасічництва Т. Ю. ко звязує з працею П. Прокоповича, якому присвячує прекрасно написаний розділ (стор. 15—21), де в стислих словах вияснює значіння Прокоповича. Гарно написано й розділ про С. Великана (стор. 22—23). Нарешті в скупих словах подано нарис історії пасічництва на Україні по 1925 р. включно (ст. 24—37). В книжці подано дві цікаві таблиці про пасічництво за 1910 р. й за час „після війни й революцій“. З них можна бачити, що на Чернігівщині, Поділлі, Полтавщині й Харківщині кількість пасік выросла на 20—25—60%, у всіх же останніх губернях зменшилась майже у двое; число вуликів пересічно знизилось в $1\frac{1}{2}$ —2, а в Катеринославщині майже в 4 рази. Отже пасічництво „зворочується“ й дрібніє. Т. Юрченко на стор. 29 визнає тільки другу половину висновку. Першу половину він готов визнати умовно, як тимчасове явище. Дуже цікаві данні зібрано автором що до пасічництва в Зах. Україні. Те ж слід сказати і про пасічницьку літературу (стор. 33—35).

Книжку видано чепурно й прикрашено багатьма чіткими малюнками.

М. Слабченко

Полтавщина. Т. II. Збірник. Вид. Полт. Держ. Музею ім. В. Г. Короленка, ст. 1—49, з картами, малюнками. Полтава, 1927 р. Ц. 2 карб. 60 коп.

Краєзнавство на Україні пустило глибоко свої коріння, стало реальним фактом, дійсністю. Минули роки газетних статей, дискусій на тему, що таке краєзнавство, тепер місця одно за одним дають уже справжню краєзнавчу роботу. Поділля (Кам'янець, Вінниця), Миколаїв, Одеса вже показали себе з боку краєзнавчого, а нині бачимо, що не пасе задніх і Полтавщина, Полтава—цей досить солідний і міцний осередок культури на Україні.

Вийшов з друку II-й том краєзнавчого збірника „Полтавщина“, упорядкований М. Філянським та Я. Риженком за загальною редакцією М. Криворотченка і виданий Полтавським Державним Музеем ім. В. Г. Короленка (I-й том чомусь затримався друком). Збірник містить двадцять дві статті різних авторів про природу Полтавщини, передісторичне та історичне життя Полтавщини, про виробництво, населення Полтавщини та його побут, освіту на Полтавщині.

В передмові читаємо, що збірник „Полтавщина“ є майже першою спробою подати більш-менш повний матеріал з усіх галузей вивчення певної території. Це не зовсім так. Полтавщина, мабуть, чи не єдина територія України, що давно вже має багату літературу—дійсно краєзнавчу. Не кажучи вже про таку всім відому літературу, як

„Геологическое описание Полтавской губ.“. Проф. Гурова, „Материалы к оценке земель Полтавской губ.“ за ред. проф. Докучаева, праці Полтавської Архівної Комісії, досить численні монографічні описи окремих місцевостей (Ніколайчик, Василенко і інш.) і т. ін. — можна указати і на літературу, що намагається подати більш-менш повний матеріал з усіх галузей певної території. Зазначимо „Статистические ежегодники Полтавского Земства“, „Полтавские земские календари“, старі праці Арендаренка, Бодяньського, Богдановича, новішу працю — „Материалы по районированию Полтавщины“ Ніколаєва, Самбікіна і Стопневича (вид. 1923 р.) і інш. Не кажемо вже про численні спроби всебічного освітлення Полтавщини по місцевих журналах і газетах.

Продукційність краєзнавчої праці вимагає від Полтавських краєзнавців, насамперед, серйозно поставити справу бібліографічно-критичного вивчення тої численної літератури про край що мусить бути вихідним пунктом сучасної краєзнавчої праці. Як видно з передмови, редакція намагалася окремими статтями дати матеріал для екскурсійної роботи на Полтавщині. Але це, як почасти признається в тому і сама редакція і як це видно зі змісту, не вдалося. За виїмком окремих статей, де навіть показано екскурсійні маршрути по країні, більшість статей має надто загальний характер, позбавлений будь-якої топографічності.

До хиб збірника треба віднести цілковиту непогодженість між авторами окремих статей, в тому, що розуміється під Полтавщиною, чи Полтавська округа чи територія 5-ти округ: Полтавської, Лубенської, Прилуцької, Роменської та Кременчуцької, чи територія в межах колишньої Полтавської губернії. Що до окремих статей, то, як це визнає і редакція в своїй передмові, подані матеріали не однаково докладно розроблені і фактична їх пропорційність не завжди відповідає їхній значимості. Частина статей надто загального, швидче газетного характеру, — що не вносять, власне, нічого нового до справи вивчення краю. Є статті дужі слабкі своїм змістом, школярський компілятивний переказ давно всім відомих матеріалів, що їх не слід було б і друкувати. Напр. стаття М. Гавриленка, що має гучну назву „Короткий географічний нарис“ справді подає відомості лише про поверхню та ріки і озера Полтавщини у вільному переказі старих авторів. Географія ж складається не тільки з орографії та гідрології, а й ще з багатьох елементів.

Але є й дуже цінні статті, що являють дійсно науково-дослідчу краєзнавчу роботу, що дають матеріал і імпульс до дальших наукових досліджень краю. Це статті Я. Риженка — „Кустарно-ремісничя промисловість“ та А. Козаченка — „Історичні часи на Полтавщині“. Кінець останньої статті, правда, якийсь заплутаний, хаотичний. Статті з розділу — „виробництво Полтавщини“ дають деякий свіжий матеріал, чого не можна сказати про розділ „природа Полтавщини“. Взагалі, про збірник можна сказати, що поруч з справжньою дослідною роботою, тут є багато „літературного“ краєзнавства, цеб-то вільного переказу відомої літератури. Безперечно літературне краєзнавство має свою цінність і може з його і починати треба, але в той же час треба пам'ятати, що справжня краєзнавча робота є безпосередня робота на терені. Треба так поставити краєзнавство, щоб, скажімо, для прикладу геологічні нариси окремих теренів території писалися не на підставі „Геологического описания губернии“ проф. Гурова, а щоб, навпаки, складач нового геологічного опису території використав нові досягнення краєзнавців. Можна сподіватися, що це літературне краєзнавство, характерне для міст, що є більш-менш великими культурними осередками (колишні губерніяльні центри), є лише перехідний етап до дійсно-дослідчої краєзнавчої роботи. А цей перехід, безперечно, почався.

Треба відзначити ілюстрацію збірника картами (крім нових, очевидно, використано старі карти Полтавського Губ. Земства, що зберіглися в музеї) та численними малюнками. Особливо цікаві фотографії чоловіка, дівчини і діда, що ілюструють статтю т. Риженка — „Населення“. В цих фотографіях встає сучасна жива Полтавщина в її центральній частині.

Чомусь на карті кустарних промислів відсутнє ткацтво, а воно ж характерне для багатьох частин Полтавщини.

Приведені нами зауваження що до прогалін, не зменшують великої цінності збірника в цілому, поява якого є, безумовно, великою подією на нашій культурній ниві. Факт безперечний, що розпочалася реальна краєзнавча робота. Поволі зникне сухий академізм і краєзнавство стане підвалиною нового соціалістичного життя.

К. Дубняк

Енциклопедія сільського господарства. — Вид. „Книгоспілки“, ст. 1 — 710. Київ, 1927 р. Ц. 7 карб.

„В народньому господарстві України сільське господарство займає дуже поважне місце. З сільського господарства живуть десятки мільйонів наших людей. Воно постачає

харчові припаси, дає сировину фабрикам та заводам; багато лишків вивозиться й за кордон. Жовтнева революція внесла глибокі зміни в життя і працю трудового селянства. В час післяреволюційної перебудови нашого сільського господарства визначної ваги набирає ширення знання та агрономичної допомоги серед селянства*.

Приведеними словами починається передмова до книги, що рецензуємо її. Уже з цих слів яскраво видно, для чого саме видала Книгоспівка цю „Енциклопедію сільського господарства“. Це не що інше, як науково-популярний poradник для сільських господарів України, що призначається їм у поміч і на користування.

Склали poradника група наукових с.-г. робітників Києва за редакцією А. Г. Терниченка, що передчасно помер 1-го лютого ц. р. ще до виходу книги з друку (в книзі подано короткий некролог небіжчика).

Короткий зміст poradника такий: сільське господарство по районах України, хліборобство на Україні, наші сіножаті та як їх поліпшувати, садівництво на Україні, городництво, інтенсивні культури, лісове господарство України, скотарство на Україні, птахівництво, ветеринарні поради, пасічництво, шовківництво, рибне господарство, молочарство й переробка молока, хатне господарство, технічна переробка с.-г. припасів, електрика в сільському господарстві, сільське будівництво, меліорація земель, землеурядження, як самому землю зміряти, земельне законодавство, організація трудового сільського господарства, рахівництво в трудовому сільському господарстві, кооперація на селі, сільсько-господарський кредит на Україні, колективізація в сільському господарстві, страхування в сільському господарстві, агрономична допомога на Україні, сільське господарство за кордоном, спостереження погоди, професійна спілка робітників землі та лісу, справочні відомості.

На перелічені теми у книзі можна знайти деякі цінні поради, але все ж не слід було називати її „Енциклопедією“. Як на „Енциклопедію“ книга не повна і не вичерпана. Напр., у розділі про інтенсивні культури згадується лише тютюн, хміль, виноград та медичні рослини. Хіба ж це всі інтенсивні культури?

Немає в книзі нічого про суданку, бавовну, кенаф, мисливство, хлібну торгівлю, с.-г. промисловість, кустарну промисловість, с.-г. статистику і т. д. Можна ще привести великий список чого немає у книзі.

Те ж, що є у книзі, не може цілком задовольнити читача: напр., боротьби з бур'янами одведено одну сторінку, що власне нічого не дає. У розділі про медичні рослини ні слова не згадано про Лубенщину, як осередок цієї справи. Взагалі, за невеликими виїмками, географічні моменти скрізь відсутні, що знецінює книгу.

Широкий і різноманітний зміст не дає можливості у рецензії спинитись детально на всіх розділах, але загальне враження від книги таке, що її зляпано наспіх і не сполуляризовано, а звільгаризовано. Багато статей має остільки загальний зміст, що абсолютно нічого з його не можна взяти. От, напр., характеристика люперні, як медодайної рослини: „люцерна блакитна дає чимало гарного прозорого меду і дуже смачного“. І все.

Є в книзі і нісенітничі. Напр., на ст. 65 читаємо: „садять картоплю виключно бараболею; садити можна і цілою і різаною бараболею“. Очевидно, автор вживає слово „бараболя“ в розумінні російського терміну „клубень“, тоді як бараболя — це тільки певний сорт картоплі.

Мова, взагалі, не чиста, термінологія не витримана („користувач“, „луковий метелик“, „огудина“ на картоплі замість „бадилля“ і т. и.).

Ціна книги — 7 карб., а в оправі — 8 карб. надто висока — селяни, що для них видано книгу, навряд чи купуватимуть її.

Цінною частиною книги є бібліографічні покажчики літератури, подані майже після кожного розділу.

Наша порада Книгоспівці — у другому виданні знизити ціну, не гнатися за гучною і рекламною назвою „Енциклопедії“, а назвати книжку poradником, звернути увагу на його зміст, щоб дійсно це був конкретний poradник, а не невдала вульгаризована „Енциклопедія“.

К. Дубняк

Виставка Тканини. Музей Мистецтва Української Академії Наук, Каталог. Стор. 40. 4 цинкограф. таблиці. Київ. 1927 р. Наклад. 300. Ціна 25 коп.

Київський Академічний Музей Мистецтв з метою ознайомлення відвідувачів з тою частиною свого художньо-історичного матеріалу, що звичайно перебуває у схованках, організував першу, коли не помиляємося, тимчасову виставку тканини. Головна тема виставки — тканина. Виставка невеличка, охоплює всього 79 №№ (69 №№ тканини,

решта — шиття), до того ж два експонати для виставки дав Кабінет Українського Мистецтва УАН і 19 приватний збирач П. К. ЖУК (переважно французькі матерії). Для Музея Мистецтв це означає, що він повинен вжити заходів до дальшого поповнення, аби мати систематичний підбір колекцій у відповідних відділах. І це ще в часті тканини можна зробити без великого труду. Незрозуміло, чому Музей Мистецтв для поповнення своєї цікаво задуманої ретроспективної виставки використав приватну безперечно дуже цінну — колекцію, а не збірки колосальні й першокласні, навіть у союзному масштабі, матеріяли Київських Музейів — Історичного та Лаврського. Від цього виставка дуже б виграла.

У Києві ця виставка, здається є вже третьою спеціально присвяченою тканині й почасті шитву. Перша організована була Історичним тоді ще Художн. Пром. Городським Музеєм (див „Искусство и Худ. Пром.“ 1910 р.) другу 1925 р. улаштував Лаврський Музей. Виставку тканин у Музеї Мистецтв улаштовано заходами аспірантки Музея П. А. Кульженкової, що одібрала й опрацювала весь матеріял для виставки та склала каталога.

Каталог подає опис експонатів з зазначенням розмірів, інвент. №№ та аналогій у головніших спеціальних виданнях. Кожний розділ має коротеньку, добре складену вступну примітку. Виставка має такі відділи: тканин коптських (V - VIII ст.), східних (персько-візантійських, арабських й турецьких), європейських (італійських та французьких). Далі йдуть гобелени й паси.

До тканин додано зразки шиття зах.-європейського, польського, російського та українського. Виставка і каталог показують, що академічний Музей Мистецтв посідає першокласні й дорожочінні зразки тканини. Особливо цінними є тканини коптські і східні та гобелени. Каталог, таким чином, є не тільки провідником по виставці, а водночас й публікацією частини колекцій Музея.

Можна пожалкувати, що виставка не включила в своє завдання освітити дуже цікаве питання про тканини, що розповсюджені були на Україні в побуті старшинському (пізніш панському), козацькому та міщанському. Матеріал для цього дають старі акти та портрети. Спробу в цьому напрямкові робив і Білоруський Державний Музей, що свою виставку пасів ілюстрував серією портретів.

З боку технічно-друкарського каталог видано не зле. Добре видруковано ілюстрації, на жаль їх надто мало. Ціна приступна. Дуже малий тираж. Прикро вражають русизми: виражаються (ст. 5), „шиповник“ (12), „промежуток“ (15) та невідлі новотвори: „війник“ (ст. 15), „побігун“ і т. інш. Особливо небажані у виданні академічної установи.

Проф. С. Таранушенко

Екскурсійний довідник по Полтаві та Полтавській окрузі. Полтавський Державний Музей ім. В. Г. Короленка. Серія екскурсійних видань. 66 стор. Полтава 1927 р. ц. 45 коп.

Довідника випустило Полтавське екскурсійне бюро з огляду на поширення на Полтавщині екскурсійної роботи. Ця робота збільшилась в значній залежності від зростання справи краєзнавства. Краєзнавство поставило собі практичне завдання вивчення краю в цілому — природи, людини, як продукційної сили, виробництва в його минулім і сучаснім, побуту, що створився на тлі виробництва та економічно-соціальних умов суспільства, ідеології й світогляду, що залежать від тих самих умов. Краєзнавство, як зазначає в своїй докладній статті на початку довідника („Краєзнавство та екскурсії“) т. Риженко, має на меті в першу чергу повести широку роботу по виявленню тих виробничих можливостей, на які так багата наша країна. По друге треба вивчити побут, який створив нарід, живучи в умовах сільсько-господарчого виробництва. Старий побут ламається, треба тому зафіксувати його старі форми, особливості, бік матеріяльний й бік духовий (фольклор). Успішно посувають краєзнавчу роботу екскурсії. Вони ознайомляють з зібраним матеріялом, вони допомагають через наочні вказівки здобуванню нового. Краєзнавство бере до поля свого зору не лише минуле, старе, а й сучасне, те „сьогодні“, що так владно вступає в життя краю, як ознака змін життя.

Екскурсійний довідник іменно корисний насамперед для шкільного діяча. Він керує самим процесом екскурсії, виясняючи його. Стаття т. Піхулі, вміщена в нім, докладно трактує підготовчу працю до екскурсії, зупиняючись на інформаційних і технічних моментах та ілюструючи справу переконуючими прикладами. Цікаво подано, з практичним знанням діла, про саме переведення екскурсії, особливо по районах, про збирання матеріялу, зазначено й потрібну літературу. Трохи уривчато й більш побіжно написав т. О. Р. про екскурсії в Політосвіроботі.

Отже, що найцінніше в довіднику й що робить його змістовним та цікавим не тільки для шкільного робітника, це перелік екскурсійних об'єктів. Це не простий пере-

лік. Тут конспективні і часом докладні описи місцевості, місця, фабрики, заводу. Зазначається часто зміст екскурсій при дослідженні певного об'єкту.

Зокрема зазначимо такі наведені екскурсійні об'єкти: Полтава, геологічні об'єкти в її околицях, лісні дачі, Досвідне поле, Полтавська державна краєва стайня, Метеорологічна станція. Дуже добре, що подається хронологічна вказівка на момент зародження об'єкту та головні етапи розвитку. Далі йдуть такі об'єкти: „Минуле міста Полтави“ й докладно освітлений об'єкт „Архітектура Полтави“, „Шведська Могила“.

Ще докладніше керує довідник темою „1905 рік“ (екскурсія в місті), „Профрук у 1905 р.“, та роки 17, 18; поставлено за об'єкти низку заводів, з зазначенням місць одержання сировини, продукції, кількості робочих, сум капіталу загального, обігового то - що.

Интересно про беконну фабрику, майстерні (механичні, паротягові). Вміло керує довідник темою „Полтава, як адміністративний, економічний та культурний центр Округу“ (думається однак, що цілком помилково зазначено, що дана екскурсія відбере лише дві години; взагалі це малий термін для тих особливо екскурсій, які проводяться методично, з метою дати відповідний звіт). Де в якій мірі за голою схемою трактується тема „Полтавський Державний Музей“. Також, можна гадати, в майбутньому виданні довідника (а воно повинне бути) слід поширити рядки про дослідження районів, рядки зараз дуже вже короткі. Шкільні робітники особливо будуть вимагати цього, вимагатимуть докладніше вказівок, на зразок того як подано про кустарно-ремісничу промисловість та фабрично-заводську.

Наприкінці маємо „Примірні цикли екскурсій та зразкову примірну схему розташування районного та шкільного музеїв (т. Риженка). Схему подано зі знанням справи; особливо змістовний розділ: зайняття населення. До книжки додано кілька фотографій, з них цікаві беконна фабрика, картинна галерея Полтавського Державного Музею, Геологічні оголення на Пслі, стельмах гнуть обіддя.

Видання збірника слід вітати як допоміжну книжку. Свідчить вона й проте, як широко рапортується виробництво країни, і які воно обіцяє можливості в майбутньому.

Ів. Єрофіїв

Миколаївщина. Краеведческий сборник.— Изд. Николаевск. Ин-та Нарообраза и Окрметодкома Нарообраза, ст. I—VI+1—214,8⁰. Николаев, 1926.

Краєзнавчий збірник „Николаевщина“ склали викладачі Миколаївського Ін-ту Народ. Освіти — Л. Гармашів, Ф. Гейст, І. Коренів, Н. Лагута, А. Сапожниковів за редакцією В. Фідровського і А. Кокоріва.

У збірнику, після передмови, надруковано такі статті: географічний нарис, флора Миколаївської округи — дерева і чагарники, птиці Миколаївщини, історичні місця та пам'ятки старовини і мистецтва на Миколаївщині.

Мета збірника, як це видно з його змісту і про що читаємо в передмові, — дати хоч загальний і стислий нарис про те, що відомо за Миколаївщину, охопити в загальних рисах головні галузі краєзнавчої праці.

Хоч збірник і не охоплює усіх моментів краєзнавства, що визнають і складачі його, хоч статті не в однаковій мірі заглиблюють ту чи іншу тему, — все ж видання збірника слід вітати. Безумовно, книжка викликає інтерес до краєзнавства, дає деякі точки і напрямні віхи для дальшої систематичної праці в царині краєзнавства.

Найбільш цікавою і змістовною частиною збірника є економічний нарис Миколаївщини, де подано стислі, але майже всебічні відомості про населення, переселення, сільське господарство, промисловість, торгівлю, Миколаївський порт, місцеві шляхи сполучень.

Шляхи сполучень відіграють ролю величезну в економіці краю, обумовлюють напрямки його розвитку, тому слід побажати, щоб наші краєзнавці слідом за миколаївцями, що чи не вперше в українському краєзнавстві порушують справу вивчення шляхів, не забуваючи про цю важливу ділянку краєзнавства.

До хиб збірника треба поставити те, що складачі його (як про це вони й самі пишуть у передмові) не вважають за потрібне замислитися над тим, що таке краєзнавство.

Така відсутність того чи іншого погляду на єство краєзнавства позбавляє збірник певної провідної думки, надає йому деякої штучності, випадковості.

Далі, конче потрібно було б дати хоч схематичну карту округи та бібліографічний покажчик хоч найголовнішої літератури про Миколаївщину.

Гадаємо, що не тільки одну статтю т. Лагута про історичні місця Миколаївщини, а і всі інші статті слід було б друкувати українською мовою.

К. Дубняк

Студії з історії України науково - дослідчої катедри історії України в Києві, т. I. К. 1926. 176 стор. ц. 1 карб. 80 коп.

За своє ближче завдання київська науково - дослідча катедра, заснована в 1924 р. має дослідження соціально - економічних і зв'язаних з ними культурних і політичних процесів на Україні на протязі трьох останніх століть. Колективні та індивідуальні праці членів катедри проводяться за проблемами відношень соціально - економічних України та Москви, Лівобережжя та Правобережжя, аграрних відносин на Україні то - що. Даний том зв'язаний з індивідуальними працями співробітників. Він містить у собі розвідку О. Барановича (Нариси магнатського господарства на півдні Волині у XVIII ст.), І. Мандзюка (Гоголівська сотня київського полку 1766 р.), В. Камінського. (До історії реформи 1861 р. на Поділлі). О. Баранович, якому належить вже одна розвідка з частини старої Волині („З історії заселення півдня Волині — Записки У. А. Н. кн. VI), скористав колишні маєткові архіви, саме з боку тих даних про господарське життя, якими так мало цікавилась польська історіографія.

В першій розділі роботи („залюднення краю“) автор зазначає, як необхідно покласти в основу періодизації розвитку всього господарства колонізаційні зміни, бо від числа людності залежали розмір данини, мит, прибутків од монополій — шинків, млинів, а також могутність феодалного пана, далі ще число робочих днів, які можна використати на обробку фільваркового поля. Момент, з якого починається досліджування — це середина XVII ст., час, коли в людності населення Волині сталися катастрофічні зміни. На підставі тарифів подимного, оскільки це можливо встановити, автор намагається з'ясувати кількість осель, людности. Отже населенню не доводилося діждатися розквіту господарчого життя, яке перед руйною почало досягати високих щаблів. Військові події 1648, 49, 51 р.р. були тими катастрофічними вдами, які один по одному посилювали головним чином на південь Волині. Напередодні сумних подій 1653 р., коли край стали пустошити татари на самім сеймі Волинського воеводства було зазначено, як основну причину руйнації краю, близькість його до військових подій. Недовгий відпочинок від руйнації припинився подіями шостидесятих років, особливо браїлівською війною, справою Дорошенка, що тяглися до кінця століття. Лише після цього починає край і залюднюватися й загосподарюватися. Знайшовся й капітал, що допоміг цьому — в посесорів, що почали брати в заставну посесію маєтки в місцевих ділчів. Наводяться інтересні дані з життя цих посесорів та пересельців. Переводилися й система кредитування селянського господарства, інвентаризування маєтку, з метою переведення точного господарчого плану, вираховання селянських сил та можливої міри їх експлоатації. XVIII ст. знає вже повну інвентаризацію. Головну увагу в розвідці й присвячено переведенню господарювання шляхтою, що спиралася на інвентар, розвинення торговельної справи експорту. Звичайно, автор не міг обійти другого й третього розділу Польщі, коли вона особливо стала почувати свою залежність од своїх могутніх сусідів. Докладно подано про систему фільварків з їх рішальною роллю в справі допомоги підняттю селянського господарства. Без сторінної допомоги росло б швидше господарство заможних селян, а не бідних. Звернуто увагу було й на поліпшення техніки господарства (вживання так званих „мазовецьких“ способів угноювання поля, боротьби з посухою то - що). Виникає сама собою й думка про те, що „не шляхтич, не пан, а тільки хлопець основа польського хліборобства“. Повстають проекти полегкостів для селян в маєтках. Але це були поодинокі явища. Важливіше було те, що панщизняна праця змінювалась поступово на найману. Розвідка цінна, яка опирається на документальні дані й викладена ясно.

Другу працю про гоголівську сотню Київського полку 1766 р. написано за матеріалами Рум'янцівського опису. Накресливши історію сотні, стаття подає характеристику верств, земельно майна (рілля, синожатів, лісу), встановлює інші прибуткові джерела, зупиняється на стані малоземельних чи безземельних. Подаються дані про часті випадки шукання засобів до життя поза хліборобством, годуючись з поденного заробітку, з ремства. Цінні рядки про стан посолітих — економічний стан монастирів та козаків виборних й підпомічних. Висновки ті, що гоголівська сотня, велика на територію, але недостатня на кількість рівної, придатної для хліборобства землі, мусила зазнати боротьби за землю. Грунт її, понятий лугами та озерами, швидше захоплювався з огляду на великий їх розмір, більш заможніми верствами — старшинами, монастирями. В наслідок цього, без рілля був великий процент населення; правда, це поповнювалося сіножатями, поденним заробітком, ремством, розрахованием на місцевого споживача. Географічні умови гоголівської сотні брали своє, переплівшись з економічними. Розвідка містить в собі дані статистичного характеру й мапу сотні.

Остання розвідка, уміщена в цій томі, присвячена історії реформи 1861 р. на Поділлі, реформи, що через наявність тут цілої низки специфічних місцевих умов, перевелася відмінними засобами. Ні засилля шляхетського, поміщицького місцевого еле-

менту, ні заведені тут інвентарні правила не могли сприяти взаємовідношенням між селянством та поміщиками. Підготовчі комітети ще більш урізували селянське землеволодіння. Мирові посередники, часто з місцевих поміщиків, використовували „Селянські положення“, взявши на увагу пакта, що припускав при розподілі вжитків в обмін на інші. Поміщики таким чином мали змогу й право порушувати не тільки інвентарні наділи, а й зменшувати навіть ті, що ними користувалися селяни в 1861 р. Вони зберегли не лише недоторканність своїх класових інтересів, але й використовували реформу в поглибленні їх. Ось чому селяни, чекаючи справжньої дійсної волі та безвипускного володіння землею, реагували на „волю 1861 р.“ заворушенням й виступами, що доходили до сутичок з військом. Викликало великий опір введення уставних грамот. В розвідці наведено низку яскравих прикладів, що так нагадують нам деякі сторінки з творів М. Коцюбинського. Жаль лише, що розглядаються справи лише в однім головному чином повіті—Ямпільському, почасти Вінницькому.

Перед згаданими розвідками вміщено статтю М. Грушевського „Науково-дослідна катедра історії України в Києві“, що знайомить з основними завданнями катедри та з діяльністю її співробітників.

Ів. Єрофіїв

Україна. Двомісячник Українознавства під редакцією академіка Михайла Грушевського. Книга 6. Державне Видавництво України. В десятиліття смерті Івана Франка. Рік 1926.

Шоста книжка „України“ за 1926 р. повністю присвячена пам'яті великого співця українських мас, Івана Франка. Збірка починається надхненною статтею академіка Грушевського під заголовком: Апостоли праці. Академик Балагій написав працю „Іван Франко, як науковий діяч“. Олександр Грушевський: Драгоманов і галицька молодь 1870 р., Кирило Студинський про процес Франка й товаришів з 1878 років, а розвідка Михайла Возняка має заголовок: Іван Франко в добі радикалізму. Зі споминів про Франка інтересні дати подає Лизанівський.

Поминаючи працю академіка Балагія, в якій автор креслить багату наукову творчість Івана Франка, всі інші статті торкаються політичної діяльності Франка й його товаришів. І так академик Кирило Студинський описує і подає події 1875 року (процес Терлецького у Відні). І далі з 1877 року справу Павлика й других. Про ці два процеси згадано в статті ак. Студинського коротко на трьох сторінках, а 55 сторін густого друку займає хід ще одного судового процесу Франка, Терлецького, Лімановського, Павлика й інших. Праця Студинського це витяги з протоколів суду, урядові звіти з переведених жандарських ревізій, цитати перехоплених при ревізії листів, врешті допити й покази обвинувачених на суді. Як матеріал або записки є стаття ак. Студинського дуже цінна. Із їх дізнаємося, як тодішні австрійські шляхецько-клерикальні уряди перекрутили коміть головою майже всі повіті Східної Галичини, шукаючи соціалістів, як арештовували не тільки українців, але й поляків, запідозрілих у соціалізмі або радикалізмі й не тільки в Львові, а й в Кракові—Відні. Коли б ак. Студинський обмежився тільки на самому звідомленні зі справи тодішніх соціалістів, не було б що багато про це сказати. Треба б тільки зареєструвати це збагачення історії Західної України новим матеріалом і побажати, щоб видобуто з судових актів у Львові, Перемишлі, Станіславові, Тернополі, Коломиї й других й далші політичні процеси, яких було в різні часи безліч так проти робітників, як проти селян і соціалістичних діячів Західної України. Причинилося би це в великій мірі до роз'яснення історії соціальних рухів Східної Галичини.

Але в праці акад. Студинського находимо й деякі його власні зауваження, що вказують про наміри автора висвітлити епоху перших починів соціалістичного руху в Східній Галичині.

Академик Студинський робить такі уваги, що виглядають просто наївно й зраджують галицько-рутенське заданення, атавізм. Він пише (на стор. 51), що Терлецький попав під судову справу „із-за незручної полеміки в брошурі Вольховського проти царів і панів“. Одним словом, якби Терлецький не випускав так гострих випадів проти царів і панів, то би не станув перед судом і не стратив своєї посади урядовця віденської бібліотеки. Є це підхід старих батьків, що кажуть до своїх синів: „Сказав Сенека, тримайся здалека, позаду не оставайся, але й наперед не виривайся“. І в справі студента Ястшембського, що приїхав із Женеві до Львова, жаліє ак. Студинський (стор. 57), що вся неприємність із поліцією приключилася йому і Куртієві із-за цього, „що вони звертали на себе увагу голосною розмовою в ресторані під чорним раком“ та що „Ястшембський почастигував поліція, який вмішався до розмови, полицником“. І за третій великий процес дуже сердитий наш шановний академик. Він каже: „З черги переходжу до третього

соціалістичного процесу з січня 1878 року, який породила рівно ж легкодуха необережність, що повела за собою не тільки терор, ревізії та арешти, але й заламання кількох екзистенцій молодих людей, без сумніву найкращих і найталановитіших з поміж тодішньої української інтелігенції в Галичині⁴.

Академик Студинський своїми поясненнями оцінює й прямо компромітує перших піонерів соціалізму на Західній Україні. Певна річ, що конспірація та обережність особливе і підземельний роботі є передумовою до досягнення мети. Але звалювати вину провалів і всіх ревізій та арештів на молодих людей, називати їх легкодушими за це, що в конституційній Австрії писали одне до одного листи й видавали соціалістичні книжки проти царів і панів, це радше легковажне трактування справи з боку академіка Студинського.

Бо 1875—1880 роки ціла Австрія, а зокрема в Східній Галичині — не багаторізнялися політично від царської Росії, коли справа йшла про соціалізм. Відомо, що царські дипломати тоді „тримали свої руки у всіх європейських міністерствах і кабінетах“. Бісмарк був політично зв'язаний із царською дипломатією із-за воєн з Австрією й Францією. Він увійшов у найтісніші зносини з царським урядом. Понад то для знищення соціалістичного руху йшли в 1871—1880 років жваві переговори між всіма урядами Європи. Мимо недавньої ворожнечі відбувалися постійні конференції між Австро-Угорщиною і Німеччиною над способами знищення І Інтернаціоналу. По нарадах Бісмарка в Гастайні з австрійським міністром закордонних справ графом Байстом, пішли різні міжміністерські наради австрійського й німецького уряду в справі поборювання соціалістичних рухів. Відомо, що на ініціативу французького міністра закордонних справ Фозра, далі на домагання Росії, Еспанії, Голандії кружляли дипломатичні ноти проти комунарів і відбувалися наради як знищити І Інтернаціонал, якого обвинувачено у викликанні Паризької Комуні. Наради міністрів усіх держав йшли в напрямкові випрацювання конвенцій, щоб соціалістів уважати як звичайних злочинців, щоб взаємно видавати соціалістичних діячів, та щоб заборонити в усій Європі відбуття міжнародного з'їзду Інтернаціоналу, а кожний соціаліст, що приїхав з другого краю, мав безоглядно бути вигнаний поза межі кожної держави.

Від 1871 до 1878 року — пізніше за міністерства графа Тааффа радилися в Австрії над способами загальмування соціалістичних організацій Відня, Праги, Грацу, а також і Галичини.

В Австрії ще в 1875 році йшли арешти Паризьких комунарів. Німецьких депутатів Бебеля й Лібкнехта арештували в межах Австрії й викинули. Соціалістичний рух в самій Австрії підлягав найбільшому переслідуванню. По зв'язних засудах робітників за державну зраду, що-дня майже велися процеси проти Обервіндера, Тавшинського, Райнталя, проти робітників у Чехах, а з'їзд робітничих делегатів у Мархегру (на межах Угорщини) у 1875 відбувся в лісі й, мимо всіх способів обережності, розігнали його угорські пандури (жандарі) при допомозі віденської поліції, а учасників потягли перед суд. Серед такої загальної травлі соціалістів не залишила віденська поліція й Терлецького, коли він видав брошуру проти царів і панів. Не поможе тут ніякий жаль Студинського на необережність. Терлецькому лишалось або тихо сидіти й їсти хліб урядовця віденської державної бібліотеки, або наразитися на переслідування за соціалізм.

Ще жахливіші були тоді політичні відносини у Східній Галичині. Процес Франка, Павлика, Терлецького й других відбувався в часи, коли великі польські поміщики осудили всякі польські повстання й від 1867 року пішли на службу Габсбургів і дружньо подали руку австрійським феодально-капіталістичним централістам. Таким чином забезпечили собі безоглядний вплив у галицькому Соїмі, могли спокійно дерти із селян всякі драчки, чи за викупи права шинкування горілкою (право пропінанції), чи капіталізувати інші панщизняні „повинності“ й злишки. Вони станули в любій дружбі з великим німецьким капіталом, що вивозив сирівці з Галичини, як із колоніальної країни. Соймава більшість особистими законами заборонявала закладати в Галичині промислові фабрики із-за дешевого робітника на селі, дозволяла тільки на такі „ліберальні“ закони, що допускали до лихви й на 1000 відсотків і руйнувати селян. Через відданих собі суддів відбирали поміщики від селян масово ліси й пасовиська, та зборонявали закладати школи по селах. В обороні панської власності ставали українські попи, що тримали селян у страшній темряві. Тож ясна річ, що всі поміщицькі й повітські сили кинулися з усім зловим зазв'язям проти перших соціалістів; вся польська, як і українська преса, не кажучи про москвофілів, заревіли в один голос проти Франка: де жандарі, де поліція, де війська, щоб боронити загрожений лад⁵. Академик Студинський дуже делікатно натякає у своїй праці про це, що проти Франка й товаришів виступали так народовці, як і москвофіли, але стидатися підкреслити, що статті народовців Барвінського в „Правді“ чи попа Танякевича своєю дикістю нічим не різнилися від москвофільських доношків або від п'якувань польсько-поміщицьких газет. Польський поміщик Созанський із Самбірщини завзивав навіть, щоб

арештованих цих студентів повісити на шибениці в Львові. Серед таких умовин легко зрозуміти і всі покази обвинувачених студентів на суді, подекуди невитримані. Найбільш послідовно признавав себе соціалістом Терлецький. Франко входив тоді шойно у школу соціалізму, а найбільше ще плутає Павлик, ярий й вірний драгоманівець, хоча на інших процесах (за Ребенщуків Тетяну) тримав себе бездоганно. Тому брак аналізу Студинського, це більш чим помилка, а обвинувачення, що ці молоді студенти були необережні, або голосно розмовляли під „чорним раком“ досить характерні для галицького професора старшої генерації. В кожному разі в заслугу академікові Студинському належить зарахувати, що цей недавній чинний член галицької клерикальної партії, колишній редактор „Руслана“ закінчує свою статтю в „Україні“ (стор. 114) похвалою для Франка, що він не зломився першим процесом і арештом, а взявся до видання брошури польською мовою: „Що це є соціалізм“. Видко, що створення Радянських республік і похід соціалізму робить свій вплив і на більш вдумливі особи західно-українського суспільства.

Дальшу добу діяльності Франка від кінця 1880 років і добу радикалізму старається обговорити в „Україні“ М. Возняк.

М. Возняк, неструджений дослідник Франкової творчості, наводить інтересні факти перших організацій студентів, які групувалися біля Франка й Павлика. Він розказує, як творилася радикальна партія. Але всі дати Возняка наведені тільки хронологічно. Читаючи їх, не знаєш, чи всі ці угруповання повстали з хімери, чи базувалися вони на певних економічних та соціальних підставах. В праці Возняка бракує отже хребта, через це є це теж тільки сировий матеріал для історика. Про участь Франка в радикальній партії подає М. Возняк досить обширно, але також дуже поверхово. Невикористані зовсім такі джерела, як „Громадський голос“ орган радикальної партії, де подавалися досить точні відомлення з усього селянського руху, невикористані вповні „Народ“, „Хлібороб“. Із цих газет і журналів можна дізнатися про соціальні клічі, з якими йшли радикали на село, а також можна було довідатися про спори в радикальній партії між марксистами й радикалами старшої доби. Польсько-українські відносини, співжиття селянських мас під проводом радикалів, а з с-деками зовсім поминає. М. Возняк, крім цього, не зацікавився статтями польських газет „Курєра Львівського“, „Часу“, „Нової Реформи“, „Пшегльонду“ й других, з яких легко було освітлити хід думок радикалів. Про перебіг нарад і дискусій на з'їздах радикалів, про відзиви селян М. Возняк нічого не наводить. Бракує теж освітлення соціального розшарування галицького села, відносин між панськими дворами, а хатами, боротьба селян із попівством, не помічено в праці Возняка економічний стан Східної Галичини, приріст мійського населення, еміграцію й збільшення мійського пролетаріату. Різниця соціальних сил Східної Галичини між 70—80 роками, а 1890—1900 є так значна, що поминути цей зріст пролетаріату, значить занехати з'ясування причин, із-за яких повстала організація селян у радикальній партії, та організація робітників в партії с-деків з 1890—1897 років. Йому не знати, чому Франко підписував заяви про вступлення радикальних послів до загально-робітничого парламентарного клубу в Відні, чому повстала у 1899 році українська с-децька партія. Франкознавство вже так далеко поступило (навіть завдяки ранішим працям Возняка), що подавати записки в „Україну“ про поведіння Франка в радикальній партії в такіх формі, як це робить М. Возняк в „Україні“, номер 6, вже недосить. І тому студія його про Франка це тільки теж важний й вартісний додаток до матеріалу. Інтересне в праці Возняка є письмо Павлика до Франка й дві заяви Франка в „Громадському Голосі“; одна в якій Франко мотивує своє приступлення до національних демократів, а друге письмо, в якому він жаліє svojого кроку й заповідає вихід від національних демократів. Але б'є в вічі, що праця М. Возняка йде в розріз із передовою статтею акад. Грушевського, яка присвячена „Апостолові праці“.

У сильній, з великим вогнем написаній статті академик Грушевський говорить переважно про творчість Франка за час 1897—1908 року. У своїй розвідці ділить ак. Грушевський працю Франка на три епохи: на першу, коли Франко по соціалістичному процесі йшов за кличами міжнародньої солідарности пролетаріату й віддавав всю енергію соціалістичному рухові—другу, коли став співробітником „Курєра Львівського“ й коли від 1890 року бере участь в організації соціалістичної (т. зв. львівської) партії й третю епоху, коли Франко став співробітничати разом з Грушевським у „Літературно-Науковому Вісникові“.

Дві перші епохи в житті Франка називає Грушевський „каторгою на чужих невдячних ланах“. Франка—після академіка Грушевського—збентежила праця з польськими й єврейськими соціалістами, що стали солідарними в національно-політичних державних питаннях з іншими польськими буржуазними партіями. Про другу епоху каже Грушевський, що „Франко й в „Курєрі Львівському“ й в радикальній партії не находив оточення, в котрім міг би працювати рівно й гладко без тертя й перебоїв“.

Аж третю епоху знаходить ак. Грушевський для Франка вдоволюючою. Грушевський твердить, що Франко „скидав тоді в останнє з себе багатолітню каторгу на чужих невідчужних ланах, котрим віддав тільки часу, праці й хисту в перших двох десятиліттях — щоб „останнє десятиліття своєї творчої діяльності вповні й безроздільно присвятити культурі й праці для свого народу“. І Грушевський кличе: „за останнє десятиліття (1898 — 1908) свого творення дав Франко дійсне своєму народові такий невичерпаний скарб, виконував для його таку зброю, що її значіння можна буде оцінити відповідно тільки згодом, з далекої перспективи історії“.

Із слів Грушевського виходить, що Франко, перші дві епохи не присвятив вповні своєму народові, сказати б так, змарнував.

Але чи правий тут ак. Грушевський? Чи Франко працюючи організаційно між українським робітництвом і селянством, не працював для свого народу? А коли Франко в страйках (як в страйкові пекарів і друкарів у 1880 роках) організував українських, польських і єврейських робітників, то хіба через це шкодив українському трудовому народові?

Не треба теряти слів, щоб доказати, що всю свою силу, розголос свого імені зискав собі Франко, як раз своєю невинною боротьбою проти буржуазії й поміщиків, як раз у двох перших епохах своєї творчості.

В розпяр агітаційної боротьби він крім журнальних статей видав в часах 1878 — 1897 р. такі монументальні твори, як „Борислав сміється“, „Боа Констріктор“. „В поті чола“, „Захар Беркут“, „Каменярів“, „На суді“, що ці твори зробили його ім'я безсмертним. І чи це є каторга на чужих ланах? І в часах радикальної партії Франко черпав сюжети для своїх творів із життя селянських і робітничих мас і це мало б бути для його невідповідним оточінням! А що були тертя, чи це не звичайна справа у житті партії, що рухається, живе, а не замерла й не скостеніла. Зв'язок Франка із міжнародним соціалістичним рухом, його співпраця з робітниками й селянами були для його джерелом що-раз нових живих струй, якими він оживляв українське, польське й єврейське суспільство на Західній Україні. І закид, що Франка збентежив компроміс польських, єврейських націоналістів в національних справах з буржуазією є нестійний. Франко умів боротися, тоді коли в національних справах польський соціаліст Лімановський оголосив програму, яка йшла в розріз з домаганнями українських соціалістів. Франко й його українські товариші заняли так гостру позицію, що програму Лімановського взято назад з друку. А навіть з праці М. Возняка міг би академик Грушевський дізнатися, що Франко для з'єднання польських селян і задля співпраці з ними остерігав (інша річ, слушно чи не слушно) перед оголошенням кличів, які б могли зразити польських селян, що теж пробуджувалися до опозиції проти польського панства.

І на полі науки творив Франко від 1877 року до 1897 р. не менше чим за останнє десятиліття. Його переклади Маркса, Енгельса та інші праці з поля суспільних наук, економії, фольклору, оригінальні розвідки та статті вміщені в „Житті й слові“ переклад Гайного й Гете та Чернишевського — все це припадає на часи тих двох епох. Багато праць, які підготував він раніше, містив опісля у Літературному Віснику й других видавнях товариства Шевченка.

Академик Грушевський очевидно засуджує ці дві перші епохи Франкової творчості, щоб тим сильніше прикрасити епоху свого з ним співробітництва.

„Був це незабутий момент — каже академик Грушевський — коли Франко вилімінований відразу з українського й польського громадянства, а в своїх радикальних кругах підмінюваний потихеньку його старим антагоністом Павликом, заявив мені, що тепер одиноким джерелом прожитку для його родини — се його заробіток в Науковому Товаристві І тоді — каже акад. Грушевський — його прихильники поставили пунктом чести не дати йому впасти в біду й упокоритися перед людьми, які очевидно прагли його пониження. Грушевський радується, що „Франко не мусів йти їм на поклін, а навпаки від сього часу й до смерті він мав змогу працювати виключно для українського народу, на українській мові“.

Правдою є, що Франка, битого домашнім горем, під вогонь наклепів і цькувань „Діла“ та серед нагінки польських буржуазних партій прийняв Літературно-Науковий Вісник. Франко у переломовий час 1897 — 1899 роки, коли силою умов теорилася українська с-децька партія, та коли зросли сили української дрібної буржуазії до такої ступені, що вона перероблювалася в національну демократію — „militans“ охочою до борби, у цей час Франко найшовся під впливом віденського радикала, німця, редактора журналу „Die Цайт“ Каннера, а пізніше заприязнився з акад. Грушевським.

Але з матеріальним забезпеченням ніколи у Франка не було „благополучно“.

Що до приватного життя Франка, то воно завжди було повне терня: він працював у голоді й холоді. І вже в 1888 році писав Окуневський до Драгоманова, що Франко „волів служити за хліб у поляків й робити на руській ниві своє невеличке діло самостійно, ніж йти в каторгу до народівців“.

Певна річ, що і в Кур'єрі Львівському великому поетові тяжке було життя й невідповідне для його таланту. Але й в Літературно - Науковому Віснику, як це признає й ак. Грушевський — Франко разом з ним прів над коректами, над рахунками, бігали по всяких організаційних нарадах, та гурткових зборах". Франко був завсігди, треба признати, так як і Грушевський „чорноробом". В Літературному Віснику він мусів працювати не менш тяжко, чим у всіх інших видавництвах. А вже неправильним є ніби Франко мав забезпечене життя після вступлення до „Літературного Вісника". Бо крім хати, яку збудували йому робітники й селяни з ювілейного дару, Франко не мав нічого, а після 1908 р. газети мусіли аж завзивати публічно до складок для „хворого літерата". Отже ж як можна писати про матеріальне забезпечення Франка на все життя?

Академик Грушевський підкреслює з натиском, що Франко „від цього часу й до смерти мав" змогу працювати виключно для українського народу на українській мові, що „відтоді вперше виринули у Франка гасла самостійности України", та „почулися ноти всеукраїнської програми," та розпочалася акція за „свої національні права".

Різні історики різно ставлять це й відмінні подають дати, хто перший підніс гасла самостійности України. Одні подають, що вже в 1848 році „галицькі Русини" голосили цей клич, академик Грушевський каже, що Франко аж під його впливом подумався до цього домагання. Спорити тут годі й зайве.

Але це одне треба підкреслити й ствердити. Які хитання не були у Франка, під чийм впливом він не опинився, то шовіністом він ніколи не був. Навіть у своїй „Історії української літератури" з 1912 року Франко дуже сердечно нагадує часи, які він перебув разом із польськими робітниками та єврейськими соціалістами. А в поезіях, піснях і оповіданнях Франко — це по весь час непохитий співець пригноблених, поет злидарів, завзятий ворог і поборник гнобителів. В поемах „З днів журби", „Мій ізмарagd", „Поединок", писаних в роках 1897 до 1905 років основою є соціальна боротьба за визволення, отже ж в піснях Франко остався тим самим, що був і в 80 чи 90 - тих роках. І в 1902 році Франко, хоча сидів у мурах товариства Шевченка, відгукнувся у своїй поемі на великі аграрні страйки 1902 року. Яка шкода, що він не кинувся тоді у вирій боротьби, як раніш, як же багатий би українське письменство новими сюжетами й образами з місця соціального бою. Або в 1904 році в часі страйку нафтових робітників у Бориславі мовчав автор Бенедя. Але за це 1905 рік, велика революція в царській Росії, так потрясла Франком, що він викінчив у цьому році свого „Мойсея", гігантську поему масового руху, що як раз розвалює й б'є по національному шовінізмі й загумінковому партикуляризмі.

Школа соціалізму, яку перебуз Франко, так перейшла в його кости, що навіть в день смерті хорий його мозок мав настільки сили, щоб усупереч усього оточення відкинути й прогнати попа від сповіди, якого підсунула йому рутенська „патріотична зграя".

„В акції за свої національні права" зробив ак. Грушевський таке, від чого й сам не може відпекатися, як свого великого промаху. Сам Грушевський признається: „Рік пізніше (1899) Львівський народовецький осередок звернувся до нас з Франком з пропозицією об'єднання лівіших елементів на соціалістичній програмі з нашим гуртком і радикалами". І Грушевський потверджує, що „ми пішли на зустріч цим бажанням соціалізації програми галицької інтелігенції і ввійшли в комітет реформи". Гарна це соціалізація галицьких попів і адвокатів, яку пригадував Грушевський і до якої завів Франка! Академик Грушевський признає: „Хоч скоро переконалися в несерйозности цих замірів і по кількох засіданнях вийшли — я підчеркую цей момент, як повну реабілітацію Франка, котру мусів дати йому сам народовецький осередок після його бунту і відставки 1897 р". Тут дещо неясно. Як зрозуміти академіка Грушевського, то він умісне попровадив Франка між народовецьких попів і рутенців, щоб показати їм: от ви виклинали Франка в 1897 році, а тепер його приймаєте. Але ж ця халепа вийшла найбільш болюче для самого Франка. Видко це із його заяви у „Громадському Голосі".

Накінець не можемо поминути мовчки ще одного факту. Велику кривду робить у своїй статті акад. Грушевський пам'яті М. Павлика, пишучи що „старий антагоніст Франка — Павлик підкопував його авторитет".

Цей певний і вірний, що - правда, трабанти Драгоманова дорожив увесь час Франком, як це видко із його листів до Драгоманова. Він лаяв Франка, але не копав під ним ані не робив інтриг. У найбільшій нужді зладив він серед великих трудів на ювілей збірку всіх Франкових видань і гірко плакав, коли Франко заблукав до націонал - демократів. Академик Грушевський не може видко забути, що Павлик жалівся не раз на лихе трактування його в „Літературному Віснику". Цього довголітнього діяча використано в „Товаристві Шевченка" для підрядних технічних робіт, а платня його була така мізерна, що він примірав з голоду. Просто незабутня ця сумна подія, коли один із членів

Правління Товариства Шевченка „зарозумілий, а пустий, як барабан“, Копач кликав на засідання цього товариства: „Коли Павлик не зумів заробити собі на вигідне життя, то нехай іде з горнятком, а кожен із нас дасть йому трохи росолу, і я теж дам“.

Охоче годимося з ак. Грушевським на його самооцінку великої працьовитості. Він пише про себе й про Франка:

„В противність до так званих аристократів духа, що вибирають працю тільки відповідно їх генієві, ми були чорноробами духа“ Але все ж таки його оцінка Франка є неправильна.

На загал беручи, „Україна“ принесла багато нового матеріалу про добу Франка. Насувається тільки одна думка: немає ще марксистської історії Західної України, в якій своє належне місце найшов би (з оцінкою всіх його блукань) і великий поет пролетарських мас, Іван Франко.

С. Вітик

Від редакції. Вміщаючи цю надзвичайно багату фактичним матеріалом рецензію С. Вітика, Редакція вважає деякі його твердження дискусійними.

Густав Шпет. Введение в этническую психологию. Выпуск I. Предмет и задачи этнической психологии. Государственная Академия Художественных Наук, Москва 1927, стр. 150.

Вже двічі пробувано створити „етничну психологію“ (або „психологію народів“, „Völkerpsychologie“), як окрему науку, принципово відмінну від етнології, історії і загальної психології; однак ні спроба Штейнтале і Ляцаруса утворити цю науку на основі інтелектуалістичної психології Гербарта в журналі „Zeitschrift für Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft“, що вони видавали від 1859 року, ні ставання Вундта перебудувати її наново на основі волюнтаризму і психо-фізичного паралелізму (ці старання найповніше виявилися в його дев'яти томовій „Психології народів“) не дійшли справжнього успіху: виникло чимало цінних наукових робіт, з терміном „етнична психологія“ у своїм заголовку, але нової самостійної науки так і не вийшло, і права етнічної психології на відокремлене й суцільне існування залишаються й досі проблематичні. В цій роботі, складеній в первісному вигляді ще 1916 року і частково публікованій в журналі „Психологическое Обозрение“ за 1917 р., Г. Г. Шпет, автор численних дослідів в обсягу естетики, філософії історії і історії філософії, робить нову — третю поряду — спробу утворення етнічної психології, і знов на цілком інших методологічних підвалинах. Таким чином історія етнічної психології полягала досі в періодично (через 30 років, ц. т. в кожному новому поколінні) повторюваних спробах зробити з неї окрему науку з певним предметом і методом дослідів. Такий „хід розвитку“ не є, звичайно, нормальний і натурально викликає недовіря, справді, невдачу дотеперішніх спроб тільки почасти можна з'ясувати тим, що вони надто тісно зв'язували етничну психологію з цілком перестарілими нині загально-філософськими напрямками — з Гербартіанським інтелектуалізмом і Вундтовським волюнтаризмом — і заставляли її поділяти долю останніх; є і глибші перешкоди до самостійного існування етнічної психології, які криються в самих поняттях „психології“ і „етнічної величини“ (народу). Усунути ці перешкоди має, головню, зміст рецензованої книги. Погляньмо, чи досяг цього автор.

По-перше, чому саме етнична психологія заслуговує на відокремлення з соціальної психології взагалі? Легко було Ляцарусові й Штейнталеві в 50-ті й 60-ті роки, в добу великого зростання націоналізму, уважати „народ“ (націю, народність) за основну соціальну величину й казати, що форма спільного життя людства є саме його поділ на народи“ (а не на щось інше); нам цей наперед узятий, кінець-кінцем, догмат зовсім уже не імпонує. Ми знаємо, що не тільки поняття „нації“, але й самі нації, як реальні величини утворилися тільки в Європі і то в новому часі. Переносячи це поняття на інші епохи й культурні утворення, за межі нової європейської історії, ми чинимо, властиво, нічим не ліпше, як давні римляни, що всяку завойовану країну ладні були трактувати, як „міську громаду“ (civitas), хоч би та civitas на ділі складалася з чисто-сільського або навіть кочового населення. Певна річ, коли є охота, то можна і бушменів назвати „нацією“, особливо коли за допомогою терміну етнічний використовувати незначеність синонімів: нація, нарід, народність, плем'я, але яку користь ми з того маємо крім перемішання понять? А коли надавати термінові народ суто-формального значіння великого соціально-диференційованого колективу, як то, кінець-кінцем, виходить в автора (ст. 145 — 147), то таким чином ми з обсягу соціальної психології не виходимо і особливої „етнічної“ психології не потрібуємо.

Певна річ, не можна не визнавати наявності суспільно-психологічних рис, спільних цілій націй, народів, культурному циклові і т. д., але марксистська історія культури завжди брала під увагу їх існування і з успіхом ясувала їх специфічність довготривалою перевагою якої-небудь форми господарських стосунків, отже знов не слід одривати ці психологічні категорії від загальної історії культури.

Не менш сумнівний і другий член терміну: „етнічна психологія“, яку автор рисує в виді „описової психології, що вивчає типові колективні переживання“ (ст. 109). Чи не є з неї в такому разі наука чисто історична, або справедливіше, пристосування психології до інтерпретації історичних фактів, щоб-то складова частина кожного історичного вивчення, яка, очевидно, не може являти собою окремої науки? Адже вона оперує з етнічним матеріалом, а на історичному характері етнології — якщо тільки остання не хоче бути зібранням сирового етнографічного матеріалу — наполягати зайво. Ці корінні труднощі автор розв'язує таким способом: соціальні і культурно-історичні явища самі від себе не можуть бути об'єктом психології, бо вони не даються розкласти ні на які психичні величини і відносини („елементами соціального є не елементи психологічні, біологічні або які ще, а тільки соціальні, ст. 103); але ще залишається питання, як соціальні явища і історичні факти переживає той чи інший індивід або сукупність індивідів, яке вони викликають до себе психичне відношення, от це питання, на думку автора, і є та чисто-психологічна проблема, яку має розв'язати етнічна психологія. Остання повинна дорогою аналізу знаходити типово-загальне (колективне) в подібних переживаннях, в психичних „відгуках“ на явища соціального й історичного порядку.

З філософського погляду таке розмежування історії культури й психології досить уgruntоване; але як до нього поставляться представники історичних наук! Чи вважатимуть вони за річ вигідну й корисну принципово відділяти історичні факти від психичних переживань, викликаних останніми, і передавати ці колективні переживання з обсягу історії в відання окремої психологічної дисципліни? Це питання можна, очевидно, розв'язати тільки на конкретному матеріалі, на прикладах: і треба визнати, що одинокий приклад, що наводить автор, приклад з обсягу мови, не викликає довіри до цілого побудування. Тут, на думку автора, до етнічної психології (а не мовознавства) належить питання про те, „як переживає зміст своїх висловів той, хто їх висловлює“ (ст. 130 — 131). Одно з двох: або ці переживання функціонально зв'язані з мовною формою вислову, — тоді жоден лінгвіст не погодиться віддати їх вивчення до етнічної психології, бо йому довелося б заразом віддати причинову залежність мовних змін: коли ж функціонального зв'язку тут нема, то нема й нічого „етнічного“, тоб-то соціального. Отже, хоч остаточно оцінювати ціле методологічне побудування ще не можна, бо нема конкретних прикладів його застосування, але вже тепер є підстави бачити в нім грандіозну, але власне кажучи, зарані роковану на невдачу, спробу утворити суто-дедуктивного дорогою нову емпіричну науку. Емпіричних наук таким способом не утворюють.

Але одна річ — проблеми, інша річ — книжки. Сумнівне поставлення проблеми не заважає розбираній книзі бути багатою на надзвичайно цінні аналізи багатьох складних питань, що мимо них не може пройти ні психолог, ні етнолог, ні лінгвіст. Така є, наприклад, майстерна критика психологічних поглядів Штейнталя (гл. 2 — 4), Вундта (гл. 5 — 8), Пауля (гл. 9), глибока аналіза поняття „духу“ (гл. 11) і „колективу“ (гл. 12) і дуже цікаві міркування з обсягу філософії мови (гл. 8 і 15), на яких ми однак, не можемо тут зупинятися.

Відмінно від інших робіт Г. Г. Шпета, виклад цього разу не дуже трудний для зрозуміння.

В. Державин

Д. С. Недович „Задачи искусствоведения“ (Труды Государственной Академии Художественных Наук, секция пространственных искусств, вып. 2). В-во ГАХН, Москва, 1927, стор. 94. Ціна 90 коп.

Хоча праця з мистецтвознавства Д. С. Недовича орієнтується (в наведених у ній прикладах та ілюстраціях) на мистецтва образотворчі, зокрема на скульптуру і навіть має підзаголовок: „Питання теорії мистецтв у просторі“, але в дійсності ця праця є ні що інше, як „загальна естетика“, а тому викладені в ній погляди на мистецтво й науку про мистецтво в однаковій мірі стосуються й до всякого роду мистецтва, а значить і до мистецтва слова, щоб-то літератури. Що-правда, ця загальна естетика особливого характеру, це не теорія мистецтва, а методологія мистецтвознавства; однак такий методологічний ухил (що заслуговує, як побачимо далі, безумовного признання) не зменшує цінності для застосування висловлених тез, поширившись геть далеко за межі „мистецтв

у просторі", і робить цим зміст книжки особливо цікавим і власне для літературознавця. Хоча ще Потєбнею була висунута вимога розглядати літературу, як окремий рід мистецтва, аналогічний іншим його родам ("Мысль и язык", розд. 10), що за останнє десятиліття здобуло собі загального визнання, все ж таки в царині теорії та методології мистецтва цей принцип іще не здобув конкретного усталення (потєбніанці, як відомо, були не досить компетентні в образотворчому мистецтві, музиці й архітектурі, щоб серйозно заходитися в цьому напрямку). Теорія літератури й теорія інших мистецтв все ще йдуть різними шляхами й навіть не особливо впливають одна на одну. І в цьому напрямку праця Д. С. Недовича заповнює особливо значну прогалину, намагаючись утворити загальні методологічні принципи для всіх "художніх наук", щоб однаковісінко застосовувати їх до різноманітних родів мистецтва як літератури, як і скульптури. Книжка розділена на дві частини: перша (що має заголовок: "Диференційне мистецтвознавство. Спроба конструкції художніх наук") торкається загальних проблем мистецтвознавства й немає нічого в собі, що стосувалося б спеціально мистецтва образотворчого; друга спеціальна частина ("Пластична екфатика") намагається на замисел автора, пристосувати й розвинути деякі загальні принципи одержані в першій частині, на певному матеріалі мистецтва у просторі (скульптурі), спираючись частинно на колишню попередню працю того же автора ("Конструкция и композиция в скульптуре", Искусство, № 2, М. 1925, стор. 212 і далі). Але ж і тут ми не знаходимо нічого такого, що б його не було можна, при допомозі елементарних підставок, перенести в царину якогось іншого мистецтва, чи то наприклад, на музику, чи то на поезію. Таким чином, дане в підзаголовку визначення книжки, як "Теорія мистецтва у просторі", є кажучи по суті, помилкове, і тому дуже легко може призвести читача до омані: представник мистецтва у просторі навряд чи знайде в цій книжці особливо багато цінного для своєї спеціальності, але ж особи, що займаються загальним мистецтвознавством чи теорією літератури (в зв'язку з загальною естетикою) можуть знайти тут чимало цікавого.

Перше за все, автор рішуче виступає проти ідеї "загального мистецтвознавства", як проміжної наукової дисципліни, що об'єднує в собі філософську естетику з теоріями окремих мистецтв (малярства, музики, архітектури, поезії й т. ін.): "загальне мистецтвознавство, на нашу гадку, грішить тим, що на мистецтво дивиться ніби в телескоп і як слід не знає ні одного мистецтва... Загальне мистецтвознавство, шукаючи правди, ніби то робить спробу досягти її, зложивши всі окремі науки про мистецтво, звівши їх до системи й підвівши підсумки. Але постає питання, чи можливо це, коли ці окремі дисципліни такі ще неясні, нерозмежені й нерозроблені? Одне з двох: чи "allgemeine Kunstwissenschaft" (загальне мистецтвознавство) зовсім не наука, а лише філософія, чи воно ще не є наука через те, що методи його остаточно не усталені" (стор. 9—10). І з цим не можна не погодитися. Дійсно, внутрішня єдність "загального мистецтвознавства" завжди ґрунтувалася не на об'єктивних даних, а на нормативності його, на догматичній науці про "абсолютні і позачасові естетичні цінності"; і ця догматична естетика править (в більш-менш прихованому та все ж таки помітному вигляді) за фундамент для творів теперішнього ідеалістичного "загального мистецтвознавства" для Утица, Мюллер-Фрейнгельса, Дессуара й інших, проти яких автор з таким успіхом полемізує. Для історичного матеріалізму, який стверджує історичну та соціальну обумовленість кожної ідеологічної надбудови (в тому числі, звичайно, і естетичної), відкидаючи домірність "абсолютних художніх норм", загальне мистецтвознавство можливе лише, як рід загальної методології (а не теорії) мистецтва (для порівн. Корницький, "Марксистская методология и наука об искусстве", Искусство, № 2, М. стор. 17 і далі).

Власне цим шляхом іде і далі автор, намагаючись усталити методи мистецтвознавства, щоб були спільні для всіх родів мистецтв та різні між собою, і зв'язані з ученням всіляких "елементів художності" (стор. 14 і далі). Таких елементів автор налічує чотири: "об'єктивний інтерес (для мистецтвознавства) являють собою два поняття „мистецтва“ — творець і твір і два відношення — творця до твору й твору до того, хто сприймає його... споживач мистецтва сам собою не цікавий для мистецтва — знання, але його відношення до мистецького твору має цінну; виробник мистецтва має цінну сам собою у своїй відношенні до мистецтва. Про самий твір мистецтва й говорити вже нічого: він у центрі... Тому наукове пізнання мистецтва може йти по чотирьох основних напрямках, конструюючись залежно від свого предмету. Ці напрямки визначаються елементами художності: творенням (пракселогія), вираженням (екфатика), творчістю (морфологія) і сприйняттям мистецтва (естетика) (стор. 16—17). Перенісши цей розподіл в царину літературознавства та перефразувавши його на звичні для історика й теоретика літератури терміни, ми маємо: психологію літературної творчості, вчення про поетичність виразу, вчення про літературні форми (стиль) і вчення про читача, цес-то про історію й теорію літературних смаків. Ми, звичайно, не можемо вдаватися тут у

подробіці викладу й міркування про ці (дуже цікаві й цінні на наш погляд) методологічні утворення, які автор розгортає й обґрунтовує в дальшому протязі своєї праці, ми обмежимося лише цими принциповими міркуваннями. Чи бажано відокремити особливе „вчення про художність виразу“ (екфатика), що досліджує індивідуальні відношення митця до твору й виявлення особи художника у творі? Чи не перебільшує тут автор значіння індивідуального фактора в мистецтві, находячись у даному випадку під очевидним впливом спіритуалістичої естетики Б. Кроче та його школи (естетики виразу)?

На наш погляд, особисті переживання митця мають естетичне значіння, але остільки оскільки вони допомагають утворенню об'єктивного художнього стилю, цеб-то перестают бути особистими й набирають соціального значіння. З другого боку чи справді бо „виробник мистецтва так уже цінний (для мистецтвознавства) сам собою“ незалежно від свого твору? Історія мистецтва — це, кінець-кінцем, історія художніх напрямків та стилів, а не історія окремих художників. На випадок супротивного, ми ризикуємо впасти в то „біографічне ганчір'я“ (за виразом Г. Г. Шпета), яке, збираючи матеріали, забуває про суттєвий бік наукового досліджу.

Навпаки, порада автора обмежити завдання „естетики“, і звести її до „науки про сприйняття творів мистецтва глядачем та слухачем, науки про вплив і діяння твору на того, хто сприймає його“ (стор. 18—19), це вносить на наш погляд, бажаний коректив у запутане питання про завдання та мету спеціально-наукової (історичної, не філософської) естетики. Варто було б тільки трохи поширити це визначення й сказати: „естетика є наука про діяння твору на сприймача його — і сприймачів на твір (соціально замовлення!) Таким чином збудований буде міст між „естетикою“ (в розумінні автора) і вченням про художню творчість („праксеологію“).

В. Державин

В. Шкловський. „Техника писательского ремесла“. Молодая Гвардия, Москва — Ленинград, 1927, стор. 72. Ціна 50 коп.

Ще до виходу з друку книжки Шкловського, в „Новом Лефе“ було пообіщано, що це буде підручник для літературної праці, „ніби Шенгелі („Как писать статьи, стихи и рассказы“; 2 вид., М., 1926) лише краще“. А чи справді вийшло краще? Хоча дивлячись у чому. Шенгелі — поет, теоретик віршу, Шкловський — журналіст і теоретик прози; отже природно було чекати, що в першого будуть добрими власне ті керуючі розділи, що в другого гірші — і навпаки. Це не значить, звичайно, що ці автори мають доповнювати один одного: Шкловський дуже своєрідний — і з доброго й з поганого боку, — щоб своїми творами доповнювати кого-небудь. Але, навіть і з цього погляду (беручи до уваги „поділ праці“), книжка Шкловського, як далі побачимо, не виправдала лефівської реклами.

Що Шкловський першорядний журналіст і газетний робітник, то цього відняти не можна. І не дивно, що розділ, присвячений газетній праці (1 розд.), удався йому далеко краще за все інше, і розроблений куди цікавіше, ніж у Шенгелі. Практичні поради вложені яскраво й переконуюче. Особливо симпатична боротьба Шкловського проти шаблотовості, домагання „не засмічувати її (газету) поганою літературою“. Взагалі автор добре знає й вдало відмічає, на протязі цілої книжки, найбільш звичні, найбільш банальні помилки початкуючих письменників. А все таки художню прозу (розд. 2 — 4) розглянув він більш поверхово, ніж прозу нехудожню й навряд чи краще, як Шенгелі, хоча виклад всюди залишається виключно цікавим. Книжка читається, мов легкий літературний фейлетон. Але ж, кінець — кінцем, це не фейлетон, а підручник! Шкловський належить до рідкого в нас типу „викінченого журналіста“, що уміє цікаво писати про що хоч, та писати добре він може тільки про одне: — про так звану сюжетність, цеб-то тематичну композицію. А тим часом, художні елементи літературного твору не закінчуються тематикою та композицією; є ще й стилістика — художнє обпрацювання мови, — а це майже цілком не ввійшло в круг зору Шкловського, що дуже шкодить для його підручника. Власне стилістичний бік твору й є рішучим чинником для означення наскільки твір „літературний“ (художній), а композиція й тематика ще не дають тут остаточних указівок. Отже мовні елементи художньої прози є щось більше, ніж „определенный сюжетный прием“, як це трактує їх автор. (Стор. 58 — 63). Як раз при питанні стилістики викривається глибока помилковість підвальних засад самого автора, цеб-то, що „різкої межі між очерком та оповіданням, між газетною прозою, практичною прозою та художньою прозою нема“ (стор. 33, і ніби-то „праця письменника над усім своїм твором єдина своїми засобами“ (стор. 47). Все, що автор каже про „техніку письменницького ремесла“, цілком правдиво в стосунку до „практичної й напівхудожньої прози“, це прекрасно вводить читача в журнальну й газетну роботу, але для техніки „літературного твору“

(в стислому розумінні цього слова) цього зовсім замало, тому що зігноровано художнє значення мови (стиль), а про останній і Шенгелі куди більше сказав, як Шкловський. Ідучи за даним підручником початкуючі письменники привчатися писати такою ж недбайливою й неохайною мовою, як і сам автор (у своїх белетристичних творах); та їх од цього треба застерегти. Звичайно, навчитися писати „як Шкловський“, то й це вже велике літературне досягнення, та, на наш погляд, не найкраще. Отже, не „техніка письменницького“, а „техніка журнального ремесла“ — ось як повинна б називатися ця, що у нас на розгляді, книжка.

З цього ще не виходить, що книжка ця зовсім непотрібна, некорисна для робітників поезії та художньої прози. Царина письменника ширша від царини журналіста: письменнику треба орієнтуватися у багатьох, що для журналіста маловажливі (наприклад, проблема художньої мови); а з другого боку, все, що треба знати та уміти журналістові, безумовно пригодиться й для письменника-поета. Треба окремо зазначити, що серед українських підручників і книжок з поетичної та літературної техніки — В. Поліщука, Б. Якубського, Б. Н. Вроцького („Мова та поезія, 1924), Д. Загула й інших — велика частина розібраних у Шкловського питань майже що (а то й зовсім) не зачеплені; а сюжетність (тематична композиція) річ дуже складна й без доброго розуміння її навіть і у ліриці не можна обійтися.

Дещо в розібраному підручнику знайдеться цікаве і для літературознавця, не дивлячись на навмисний, трохи неначе переборщений тон „технічного викладу. Зокрема цікава залежність автора від Потебні, що проявляється тут яскравіше, ніж деінде. Власне маю на думці вчення Потебні про побудову сюжету (так зване „уособлення“) що в означеній тут формуляції (стор. 35 і далі) само собою проситься до порівняння з потєбніанським „восстановлением внутренней формы“. Характерне також вчення про ознаку яскравості у сприйнятті слова, відчуваючи його настрій (стор. 62). Все це ще більше достойно уваги, бо Шкловський, як відомо, з творами самого Потебні знайомий дуже поверхово і про безпосереднє запозичення тут не може бути й мови. Далі цікаво спостерігати, як у „чисто технічних“ своїх тенденціях, підручник Шкловського відбив протиріччя футуристичної (точніше виражаючись, лєвівської) естетики і „Учитися треба не способів оволодіти одним із цих (літературних) жанрів, а уміти просто писати, уміти ніби-то створити власний жанр“ (стор. 50). Чому ж „ніби-то створити“, а не справді таки створити? Це безвинне, на перший погляд, „ніби-то“ надзвичайно характерне для футуристичного „техніцизму“. Коли „писателство це — ремесло, що вимагає певної кваліфікації“ (стор. 25), ремесло, а не мистецтво (супроти такого означення ми, звичайно, не протестуємо), то яка ж тут може бути балака про художню творчість, про дійсне створення нового жанру? А з другого боку, якщо прийняти тезис про „ремесло“ насправді, то як же ж уникнути мертвого академізму й рабського наслідування класиків? Реміснику — кустареві, здається, тільки й подобає працювати за готовими моделями. От і виходить, що треба симулювати створення чогось нового „ніби-то створити власний жанр“, оскільки справжня художня творчість теоретично визнана неможливою. Замість того, щоб техніку удосконалювати до ступеня мистецтва, футуристи (і деякі опозивці) намагаються трактувати його, як позахудожнє ремесло. Хоча, як наслідок, увесь естетичний бік мистецтва, а значить і життя, видається фікцією без місії, яка симулює те, що насправді наче б то не існує, та це Шкловського й його однодумців мало турбує: коли світ хоче бути обдуреним, то хай він буде обдурений“ — казало латинське прислів'я.

Ні жалю, хибі розібраного підручника не обмежуються цим переборщеним техніцизмом та ігноруванням стилістики. Відділ присвячений віршоскладанню (розд. 5) скомпонований ганебно: він не тільки гірше за Шенгелі (чи якого будь-якого вище названого українського автора), він зовсім ні до чого. Означення віршової мови, як мови ритмічної (стор. 16) — помилкове: — ритм очевидно може бути і в художній прозі. Акцентований вірш також охарактеризовано помилково: кількість ненаголошених складів у ньому міняється, але у певних межах, а не „произвольно“, як це твердить автор (стор. 67). Створено й розроблено акцентований вірш зовсім не „Хлебниковим та Маяковським“ (стор. 67) бо вони його справді одержали в готовому вигляді від Блока, Белого та академістів. Все, що сказано про риму свавільно одсеб'ятина; так, напр., автор категорично заперечує повторення того ж слова в римі (стор. 70), забуваючи про форму — „газели“, про рефрен. Шкловський тут зовсім не в курсі справи, він сам навіть почуває свою некомпетентність, і намагається — з достойною до іншого використання сміливістю — доказати, що про силабо — тоничні („правильні“) вірші говорити не треба, тому що їх, мовляв, і писати не варто (!), а про акцентовані вірші говорити нічого, бо вони, знай, ще не досить вивчені (стор. 67 — 68). І це при наявності таких солідних і загальнодоступних праць по віршоскладанню, як книги Томашевського, Жирмунського, Шенгелі, не кажучи вже про Брюсова та Якобсона. Ясно, що розділ про вірші приклеєний до підручника,

щоб зробити ілюзію викінченості його (подібне щось до того, як збірник статей Шкловського „О теории прозы“, М., 1925, має не на обкладинці, а на титульній сторінці — горду назву: „Теория прозы“). А все таки безпосередньо порівнюючи з попередніми „критичними“ (вибачте на слові) працями Шкловського („Удачи и поражения М. Горького, „Пять человек знакомых“), досліджена нами книжка робить майже гарне враження. Автор писав практичного підручника, а тому примушений був стримувати характерну для його „легкость в мыслях необыкновенную“. То й не дивно, що згідно з його власним виразом, „річ вийшла (на цей раз) розумніша від автора“ (стор. 71).

До звичайних додатних рис праць Шкловського належит тут ще й свіжість матеріалу в ілюстраціях (пам'яткові книжки Чехова, Дикенса), а як звичайні від'ємні риси, треба відзначити вільне поводження з цитатами й порівняннями, що часто доводять зовсім не те, що мав на гадці автор (наприклад, на стор. 4 — 5, 11, 32 — 33).

В. Державин

В. Г. Короленко. Полное посмертное собрание сочинений. Т. XXII: Очерки и рассказы. 316 стор. Т. XXIV: Очерки и статьи литературно критические. 342. Госиздат Украины.

Після досить значної перерви Державне Видавництво України знову випустило в світ два томи „Повного посмертного зібрання творів В. Г. Короленка“, що налічує вже (не за порядком — з щоденниками й листами) 20 томів і друком розпочато було ще р. 1922. За планом Редакційної Комісії всі белетристичні твори Короленка, які не були видані за життя автора, об'єднуються в окремі томи на підставі їх змісту: один том (XVIII - й) склали нариси американської подожи, два других (XV — XVI) — волзькі оповідання, один (XIX) — румунські нариси, ще один (V - й, — він ще не вийшов) — розділи та уривки, що не увійшли до „Истории моего современника“, окремі томи мають скласти сибірські оповідання та уривки. Ті ж різноманітні, здебільшого не закінчені, белетристичні твори, що змістом своїм не підійшли ні до одного з перелічених шости томів, о'єднані були в окремі — за загальним порядком видання XXII - й том, що недавно вийшов з друку.

Найбільшу художню цінність цього тому, на нашу думку, має оповідання „Братья Мендель“, що просто й яскраво малює картини своєрідного побуту та складних міжнаціональних відносин в невеличкому глухому місті так званої „черты оседлости“ старих часів. Центром ваги оповідання є повна протилежність характерів двох братів: старшого Ізраїля, що весь час відчуває над собою міць старих побутових та релігійних традицій, і живого, сміливого Фроїма (молодшого), що не боїться переступити магічне коло забобонів минулого. На жаль, оповідання залишилося далеко не закінченим — навіть що до розвитку його фабули, і ми майже не помічаємо ознак тієї „метаморфози“ братів, що мала, по думці автора, пом'якшити їх ролями та перетворити старшого з консерватора на вільного „мыслителя“ — революонера, а молодшого — схилити до вірувань батьків (див. стор. 13 — 14). Можна тільки догадуватись, що силуване одруження Фруми, в якій закоханий був Фроїм, — епізод, що на ньому обривається оповідання, — мало тут бути якимсь „поворотним пунктом“.

„Волинське“ оповідання з часів кріпацтва (так само далеко незакінчене) „Обычай умер“ викликає значний інтерес з іншого боку: воно дає багатий матеріал для вивчення засобів творчої роботи Короленка. В розпорядженні Редакційної Комісії був 21 уривок цього твору, з яких шість вона друкує в основному тексті, а шість — в „додатках“, супроводячи їх низкою зауважень, що до їх хронології та взаємовідносин. Між іншим хронологія 1-го та 2-го додаткових уривків, яку пропонує Редакційна Комісія, здається нам правдоподібною ще й тому, що фразу, яку в першому написано на берегах, без зв'язку з будь-яким місцем („Не кажется ли вам что мир тронулся с места и идет куда-то?“ — с. 181), в третьому — з невеличкими змінами — вже органічно введено в текст (так само вона органічно входить і до тексту 4-го уривка). Процес роботи Короленка над цим твором змальований був би ще яскравіше й повніше, як би вміщено було й останні дев'ять уривків, дарма що деякими частинами вони повторюють чи варіюють ті, що їх надруковано.

Оповідання „Таланты“ Редакційна Комісія друкує в двох варіантах, що збереглися в архіві письменника, тому, що вони „майже не повторюють один другого“ (с. 14) і дійсно, в трактовці цікавої теми про „талант“ тут маємо багато спільного, однакового, але — в іншій обробці; тут наочно бачимо теж саме „що“ поруч з цілком різним „як“, в цьому — інтерес обох варіантів. На нашу думку, деякий зв'язок з цими двома варіантами має й оповідання „Газетчик“, де — місцями — висувається та ж сама тема про „талант“; між іншим афоризм про талант, що є в названих варіантах („талант... часто похож на драгоценный груз, который судьба возложила на спину осла“), знаходимо й на берегах чернетки оповідання „Газетчик“ (див. стор. 266).

Сказка „Стой солнце и не двигись луна!“ — що носить характер політичної сатири, зараз немає вже того інтересу, що його вона була б гідною, якби надрукована її була за часів Миколи II (підзаголовок: „про глупого воеводу“), і можна пошкодувати, що Короленкові не пощастило видати її в свій час нелегально, за кордоном, як він збирався зробити.

Більшість решти оповідань та уривків — в межах журнальної рецензії — не викликає будь-яких спеціальних зауважень; звертає на себе увагу тільки так званий „Украинский рассказ“ (назва автора? О. Н.), здається, уривок твору, що його Короленко почав був писати українською мовою¹⁾. Як зауважує Редакційна Комісія (с. 18), уривок написано рр. 1910—1911 в селі Хатки на Полтавщині „по рассказам сторожа дачи, где жил писатель“, але, на нашу думку, це скоріше просто необроблений початок запису оповідання „дачного сторожа“ про господарські порядки колишніх великих „економій“ та мрії селян про землю: за це свідчить як загальний характер уривка, так і його мова — з багатьма вульгаризмами... В кожному разі уривок може мати своє значіння при вирішенні питання про українську „стихію“ у Короленка — письменника, доводячи, нам думається, що ця стихія займала в Короленка більш ніж „скромне“ місце.

Не можна погодитись з рішенням Редакційної Комісії — до цього ж тому невиданих досі Короленкових творів приєднати два оповідання, надруковані ще за життя Короленка, з тих міркувань, що вони „залишилися маловідомими читачеві“ та не були такою мірою оброблені, не так задовольняли самого автора, як інші (стор. 15). По-перше, є чимало творів різних письменників не раз вже виданих, що „залишаються маловідомими читачеві“ (особливо - широкому, масовому), але це не є привід — друкувати їх в повних зібраннях серед „невданих“ творів; а по друге, оповідання „Двадцатое число“ р. 1918 саме було „переписано та проредаговано“ самим Короленком (як зазначає Редакційна Комісія) для зібрання його творів в виданні А. Маркса. Взагалі редакційні засоби Комісії в цьому томі (як і в деяких інших) не позбавлен певних недоліків.

Вище вже було зауважено, що для повної картини роботи Короленка над оповіданням „Обычай умер“ слід би було надрукувати всі його уривки, що були в розпорядженні Комісії; один з рукописів цього твору Редакційна Комісія сама визнає „надзвичайно важливим своєю цілістю“ (курсив мій — О. Н.), але — розбиває його і друкує тільки останню частину, інші місця автор переробив (стор. 10 ~ 11). Що до оповідання „Пленные“, Комісія друкує його в тому вигляді, як його колись вже надруковано в „Русских Записках“, хоча в архіві Короленка залишився первісний рукопис твору, що відрізняється від друкованого тексту. В чому його відміни та чому їх не використано в цьому виданні, Редакційна Комісія не пояснює. Правильно намагаючись завжди встановлювати хронологічні дати окремих творів, Редакційна Комісія не робить цього відносно оповідання „Встречи“, хоча деякі дані для цього є вже в самому його змісті.

Нарешті, не зовсім вдалим здається нам і буквально повторення цілої низки окремих зауважень передмови Редакційної Комісії в спеціальних примітках під рядками тексту: чи не простіше було б зробити тут тільки посилки на відповідні місця передмови?

22-й том Короленкових творів, що його ми розглянули, як сказано було на початку, закінчує публікацію його досі невиданої белетристичної спадщини. Треба зауважити, що всі ці численні й різноманітні — в більшості незакінчені — нариси та уривки мало що додають до загальновідомого, так би мовити „канонічного“ образу Короленка-творця, Короленка-письменника, мало чого додають до його літературної „слави“, — і не в цьому їх значіння. Але вони надзвичайно важливі в тому відношенні, що разом із щоденниками, іноді — листами широко розкривають перед нами творчу лабораторію Короленка, знайомлять з методами, засобами, технікою його художньої роботи, уводять нас, так би мовити, в його робочі письменницькі будні. А через критичне вивчення цих різноманітних матеріалів, що дають можливість і для деяких узагальнень, і сама письменницька індивідуальність Короленка може стати нам ближчою та більш зрозумілою.

24-й том, що вийшов майже одночасово з 22-м, починає собою цілком іншу галузь літературної спадщини Короленка — його літературно-критичні статті, що мають скласти ще один (25-ий) том. Тут знову серед статей, що не вийшли за життя автора (див. зміст, стор. 342), вміщено статті, фактично надруковані самим Короленком (правда, це оговорено в передмові — стор. 9): „Литературная заметка“ про Гаршина та ювілейна стаття „Памяти Белинского“. Знову таки, передрукуюючи з видання „Ниви“ велику статтю про Гоголя, Редакційна Комісія не вважає за потрібне вмістити тут чернетку незакінченої статті на відкриття пам'ятника Гоголеві в Сорочинцях — „в виду краткости и необработанности материала (!). Треба проте подякувати Комісії, що вона повністю

¹⁾ Уривок займає всього три друковані сторінки: 272 — 275.

видає всі матеріали — і старі, і дійсно нові — які залишив Короленко про Л. Толстого, що його постать, твори та навчання притягали до себе увагу письменника невинно протягом 40 років (початок 1880 — 1920 р.). Уперше видані невеличкі нариси про Гліба Успенського та Шедрина дають: перший — цікаві відомості про намір Короленка написати — за пропозицією відомого Павленкова — біографію Г. Успенського, а також — деякі риси для характеристики останнього, а другий — загальну характеристику Шедрина, як письменника, з приводу його смерті. В невеличкій вступній статті Редакційна Комісія підкреслює давній нахил Короленка до літературної критики — ще з часів сибірського заслання, та особливості його літературно-критичної манери, правдиво зазначаючи, що в статтях Короленка цього роду знаходимо не стільки критичний розгляд самих літературних творів, скільки живі портрети письменників та особисті спомини про них — на тлі влучних характеристик тогочасного суспільства. На закінчення треба підкреслити, що мимохіть звертає на себе увагу те, що вступні статті Редакційної Комісії помічено — в 24 томі листопадом 1924 року, а в 22-му навіть вереснем 1923-го! Не можна не побажати, щоб як художні твори Короленка, так і його щоденники та листування виходили без такого кількарічного запізнення: помертне видання й так розтяглося вже на п'ять років (з 1922 р.), а до кінця його ще дуже не близько.

О. Назаревський

Західна Україна, альманах — ДВУ, 1927, стор. 326; ціна 2 карб. 80 коп.

Звичайно літ. альманах на 326 стор., до якого увійшли твори 23 авторів (деякі і в прозі, і в поезії, і навіть в статтях), який до цього поділений ще й на ці три вертикалі літ. творчості, не може виявити хоч би трохи докладно літературного обличчя вміщених у ньому авторів. Проте, поскільки у ньому прізвища авторів, що вийшли із колишньої Галичини, а зараз розсіпані по Європі (Чехія), Америці та радянській Україні, то дає він деякий перегляд прізвищ і типичність окремих авторів, як деякий (ще раз) пам'ятник даного літературного моменту та його стану.

Зокрема вміщення творів авторів, що вийшли із кол. Східньої Галичини, а зараз працюють по різних краях, землях і навіть через океани, є з одного боку неначе символом цього розсіпання, що пережили галицькі українці наслідком бурі світової війни й українсько-польської війни 1918 і 19 р.р., з другого боку, цілковитого перемирення й росту масштабів роботи галицьких українців так у національному, як і соціальному перекроях.

До світової війни й революції Східня Галичина була не тільки національним, але також і соціальним Піємонт росту українського руху. Тут знаходили притулок не тільки піонери національного й культурного руху (Грушевський Михайло), але й борці лівих груп укр. руху. І цей невеличкий клаптик української землі, найбільш одірваний і відрізаний від великого українського пня політично й економічно, а що із цього виникає також культурно, дає зараз на 10-му році революції не такий то вже малий авангард революційної укр. літератури, до цього видатно кваліфікований і соціально цілком виразний.

Можна сміло сказати, що в альманаху вміщено твори авторів, які входять до авангарду післяреволюційної української літератури й одночасно представляють покоління 2-го десятиліття 20 століття, що у 3-му десятилітті виросло до активної групи укр. літератури на фронті революції, із зах. частини української землі.

У альманаху вміщено 14 поетів. Із них художністю своїх творів виходять поза масштаб гарних звичайних віршів (на мій погляд) тільки М. Кічура, Павлюк і Тарновський.

Перший із них дав до альманаху 4 поеми: „Відблиски криці“, „Скалки“, Київ“ і „Анданте“. Цікаво, що це на перший погляд 4 різні вірші, написані різним, мінливим розміром і навіть на різномірні теми, а проте роблять враження одної поеми, одного стилю. Можливо, що їх єднає до купи суцільна індивідуальність автора і один рівень чи потенціал високої художності — але це факт. Крім цього вірші написані простою добірною мовою, і автор підібрав їх до альманаху як не можна краще.

Ось маленький зразок суцільності „змісту й форму“.

„Як шнур із клоччя рвався фронт,
Що-дня ми відступали;
Старшини люті на стрільців,
Стрільці на генералів“. (Стор. 44).

І ще одно цікаве:

Ці 4 вірші об'єднують надзвичайно широкі історичні обрії сучасного й недавнього минулого. А саме: 1. Світова війна, 2. Недавня польсько-українська війна

й радянсько-польська ¹⁾ 3. Київ, 4. Європа, як вона зараз, передана трьома дуже вдалими сонетами.

Я гадаю, що М. Кічуру ми повинні частіше зустрічати на сторінках наших журналів.

У віршах Тарновського, що тільки через два останні роки виріс до масштабу видатного поета, яскраво підкреслений соціальний мотив при високій художності. Це не агітки, проти яких кидають бомби Ваплітовці. Це вірші з глибоким „пролетарським змістом у художній формі“ (Сталін).

Ось невеличкий приклад:

„Кипить у жилах тепла кров
Стискаю ліву й праву,
Коли ж полки червоні знов
Ударять на Варшаву?! (Стор. 64).

Миць великого міста, сила класи і свідомість у безсумнівність перемоги — основні мотиви віршів Тарновського з альманаху „Зах. Україна“.

Павлюк із Праги пише не так, як згадані два інші. У М. Кічури стилізована, просто класична форма; у Тарновського короткоскладовий вірш, як марш червоних колон. У Павлюка піврвана форма, як крик інтернованих у польських таборах.

„Жорстокий день, холодний та недобрий.
— Чи довго ще? — деś кажуть, близько там...
І сонце там, — заходячи за обрій,
Сліпило очі вам“ (стор. 62).

Кічура, Тарновський і А. Павлюк, безперечно, матеріал до альманаху подали найбільш дбайливо й старанно.

Перескакую через прозу ²⁾, з огляду на розміри статті, і затримаюся тільки на дуже цікавому статтейному матеріалі. Це на мій погляд найвдаліша частина альманаху „Західня Україна“.

З літературного боку найбільшу вартість мають статті Рудака Д. і Атаманюка В.; одна історично-критична, що на мій погляд вперше в укр. літературі дає марксівську аналізу літер. групи „Молодої музи“; друга цікава з інформаційного боку, даючи огляд зах. українського літер. руху за останні два десятиліття до останнього часу, підкреслюючи художній й соціальний ріст такого талановитого поета, як Бобинський.

Вдало й цікаво написана стаття Д. Загула про В. Кобилянського, що поскільки мене пам'ять не підводить, є першою серйозною спробою подати аналізу творчості цього талановитого і так передвчасно-померлого сина Буковини, коли не згадати передмови Зерова до першої та останньої збірки його віршів.

Переходжу зараз статтю С. Канюка про Буковину й затримаюся тільки на дуже гарній, живій, хоч мемуарній статті Я. Струхманчука про розклад галицької армії в 1919 р.

Цей історично виїмково цікавий процес масового народного руху з трагічним закінченням при безліччі помилок і вагань (справді „Серед орієнтацій“) був надзвичайно потрібний. Літа пливають так бисто і за два роки, буде десять літ від часу, коли ми власними нервами й кров'ю переживали ці криваво-жахливі, і часто так трагічні події. Відсвіжити їх у пам'яті треба, і що важливіше, стаття Я. Струхманчука повинна бути починком до розроблення мемуарного й суворо-історичного цього фрагменту з історії укр. революції, що зветься „Епопеєю Чуга“. Найвищий час взятися серйозно за цю роботу.

Кінчаючи цей короткий огляд, здається мені, що нарис М. Ірчана „Червона повстанча дванадцятка“ присвячений пам'яті т. т. Цепка, Шеремети та Мельничука повинен бути вміщений на початку статейного матеріалу, а не на його кінці.

¹⁾ Зі „скалок“.

Коли покотяться полків
Червоні ешелони,
Залізним походом підуть
На прикарпатські гони
Ех, Україно ти моя!
Ще рано на дозволя
Стирчить ще шляхта над Збручем
Неначе гостре кілля. (Стор. 48.)

²⁾ Редакція додає ще одну рецензію з оцінкою цього прозового матеріалу.

Гадаємо, що початок зроблений, і ми кожного року будемо вітати альманахи „Зах. України“, і будемо з року на рік констатувати ідеологічну міць та художній ріст післяреволюційної літератури Західної, на жаль, поки що не з'єднаної з нами, України.

Стефан Трипільський

„Західна Україна“ Альманах Спілки революційних письменників Західної України, ДВУ 1927 р 321 сторінка. Ціна 2 карб. 80 коп.

Ми тут не будемо торкатися першої й третьої частини Альманаха, бо про ці дві частини говорить інша рецензія, тут же будемо говорити тільки відносно другої частини, „Художньої прози“, яка займає майже третю частину книжки (100 сторінок) і складається з десяти невеликих творів.

Що об'єднує ці твори, це те, що майже у всіх творах фігурує імперіялістична війна і початок революційного руху по війні.

Але однородна тема й різний підхід, різне й виконання цієї теми.

Як по цікавості й цінності сюжету так і по художності виконання на першому місці стоять, безумовно, нариси: Ірчана „Батько“, „Змовники“ й Олеся Бабія „За землею“.

Смілим, широким малюнком дає Ірчан одну з жахливих сцен імперіялістичної війни в нарисі „Батько“. В єврейську патріархальну сім'ю вдерлись вночі озвірілі козаки й згвалтували, майже на очах батька, його красу й гордість життя, двох красунь дочок. Жахливий світанок після жахливої ночі і старий напівбожевільний від горя батько біжить до свого єврейського Єгови і його вірного помічника ребе, якому „цілує крайчик шовкового халату“ і який зцілює серце нещасного надією на справедливість того, „що створив нас“. Старий Янкель йде додому „по дитячому посміхаючись «крізь слюзи»“. Але зрадив старий Єгова і його вірний слуга ребе. Красуня Лейка вже мертва, а Рифа „догора, як суботнішня свічка“. Закінчується нарис надзвичайно художніми сторінками, коли старий Янкель проклина „великого Єгову, якому він молився і ставив свічки йому на хвалу“. Проклина того Єгову, що „любить золоті свічники, гроші, шовкові телеса, а не ширу віру бідноти“. Надзвичайно сильне робить вражіння сцена, коли Янкель кида в баюру гноївки заялозені книги, позолочені свічники. „Читай, світи!“ — кричить він Єгові — „Постав біля замучених душ дітей моїх, бо в мене вже чорна ніч“. Жахом диха від закінчення нарису. Десь виє собака. „Скавулиш, Єгово!“ Торка вітер дверима. „Це Єгова просить прощення... і Янкель дико, божевільно: „Не прощу“. Тут в декількох сторінках весь жах розбитої душі вся безодня людської жорстокості, вся брехливість давнини.

Не слабші й „Змовники“, тут Ірчан дає дві картини, обидві художньо оброблені, закінчені й повні глибокого змісту. В першій картині „однаково всі четверо спрацьовані: старий Прокіпчук з сином і миршавенька кобила зі своєю однолітньою дочкою“ доволочують загана, на якому: „рік сиділи в шаницях і стріляли в себе як у зйців“. Поочали поле кулями та й окопами і все по старому“, „загона, де „крови... крови... ой то-то багато. Здається, що й тепер пашисть земля“. В другій картині хлопці „змовники“, що спяніли вже тією кров'ю, якою „пашисть земля“, почали перші кроки, аби скинути оте старе, що „постарому й після війни залишилось“, запалили перші заграви пожеж революції. Світять ті перші заграви, а дивлячись на них старий Прокіпчук шепче: „Придіте поклонімося“. Просто, надзвичайно художньо в суто реальних тонах написані картини. Автор примушує свого читача переживати й хвилюватися разом зі „змовниками“, дає кусень живого справжнього життя“.

Майстерньо, в надзвичайно стислій формі, дає Бабій душу „галицького хлопця“. Тринадцять сторінок барвистих і повних змісту.

„Земле, земле, наша мати, кормителько... Людина без землі, як риба без води... Земля... як багато її у панів, а в мене ні скиби“. „Підняв землю до уст і цілував її з побожністю“. Тут увесь той „галицький хлопець“ Петро, цей „перший легень в селі, що сам зголошується до війська „на добровольця“ бо „добрий старенький цісар не може проливати марне людської крові. Цісар хоче, щоб народові ліпше жилося й воює, хоче здобути для нас нові, багаті землі, бо тут вже нам тісно живеться, що страх. Тут увесь той жовнір Петро, що пише батькові: „Прошу вас дуже, складайте гроші, то може купимо собі хоч морг землі. „і сам навіть під страшний стогін гармат складає гроші на той морг землі. Той Петро, якого віддають на тортури, як „більшовицького шпіона“ і який перед загрозою смерті нічого й не благає, як тільки: „ці гроші пошліть моему батькові хай купить собі землю“. І, нарешті цей Петро, пройшовши й страшну війну, й страшні муки й тортури, все таки приніс до дому гроші „на той морг землі“, Ог „він входить до двору, як до церкви. Серце билось зі зворушенням, соромився хлопською ногою вступити до панських покоїв“. Автор до кінця додержує той тип галицького хлопця. „Коли виявляється, що він Петро бився не в тому війську, в якому було треба битися, щоб

достати „той морг“ і пан йому каже: „ти український жовнір, ти боровся проти Польщі. Я маю наказ від „Ліги Патріотуф“ продавати землю лише колишнім польським жовнірам“, цей „галицький хлоп“ тільки „верта мовчки, злобно зиркаючи на чужинців“. За ті гроші, що складав шість років на земельку, Петро купує собі шіфкарту до Америки, „За землю“ закінчується, як і оповідання Ірчана „Змовники“: Петро теж підпалює збіжжя польських колоністів. Але це не натяк на перші заграви революції, як у „Змовниках“, а просто помста: „Нехай, нехай. За мою кривду. Вони терплять хвилину, а я терпів ціле життя“. І, взявши торбину за плечі, Петро мандрує за океан, безумовно, щоб і там шукати „той морг землі“.

Слабші ніж Ірчан та Бабій, але все таки гарне вражіння справляють нариси Ткачука „На панські лани“ й Будая „За людське право“. Як в тому так і в другому нарисі нещасна мати того, хто загинув у революційній борні. Особливо щиро й тепло написаний нарис Ткачука.

Гижицький „Вовки“, Козоріс, „Дві сили“, і „То був злодій“ — не погані речі, витримані, гарно написані, але єсть в них якась трафаретність, як у темі так і в виконанні, здається вже це читав, вже знаєш, особливо це виступає у Козоріса, і тому нариси не роблять великого вражіння.

Козланюкове „В селі“, вражає багатством місцевого діалекту, що, хоч і мало зрозумілий наддніпрянському читачеві, вабить його оригінальністю.

Єсть у книжці й драматичний твір Бедзика „Помилка“. Твір досить невдалий, дуже він скидається на просту агітку, з нежиттєвими посталями хлопців галицьких селян, що ведуть підпольну революційну роботу, з штучним закінченням. Батько робітник хоче залишити при собі сина, який тікає на радянську Україну: батько довіряється войтові аби той задержав сина, війт видає сина жандарам, все це робиться якимось „моментально“, і нежиттєво.

В цілому, матеріал художньої прози альманаха не однакової вартости. Сильні Ірчан і Бабій і далєло слабші решта, але весь матеріал витриманий і читається добре.

Великою хибюю всього матеріалу є те, що в десяти нарисах надрукованих в 1927 році, не відчуваєш подиху Жовтня. Наче й не існує вже поруч на сході нове огнєве переможне життя, наче й не існує вже робітниче-селянська країна визволення. Це позбавляє матеріал живого пульсу, здається, що все не сучасність, а минуле, мало бадьорости, так властивої зараз навіть і тим, хто сидить ще під панським чоботом, але знає вже шляхи до визволення. Західно-українським письменникам слід вже замінити стихійний революціонізм своїх героїв на свідому революційність.

Ол.

Андрій Панів. Вечірні тіні. Поезії. В-во „Плужанин“. Стор. 64 in 32°. Ціна 50 копійок.

Андрій Панів відомий громадсько-літературний діяч. Він є один із фундаторів і незмінний секретар — „Плуга“, член редакції „Плужанина“, що багато спричинився до останніх реформ у журналі. Поза тим він серйозно взявся за останні роки до наукової, історико-літературної роботи. Отже, заслуг перед революційним письменством у т. Панова чимало, і постать його в історії післяжовтневої літератури української займе своє місце. Як безпосередній продуцент літературного виробництва, як поет А. Панів являє собою величину мало вивчену. (Не торкаємось його прозових творів — збірка „Село“). Всі знають з хрестоматій знамениті його рядки.

В тихий вечір прощався (я) з полем.
Ткало небо сині мережі.

(5 ст. збірки)

Коли пас я маненьким гусят
Мені сонце всміхалося люблю.

(„Наймт“. 11 ст.)

Популярність їх свідчить про вміння автора підійти до масового некваліфікованого читача, про виховавче значіння його творчости. Але цього не досить, щоб судити про художнє значіння його творів.

А. Панів утворив небагато художніх цінностей. В його збірці за роки 1921 — 1926, в цих „Вечірніх тінях“ уміщено лише 32 поезії. І як не дивно, а це його перша збірка. Починається вона з того, що автор згадує про своє прощання з полем — „В тихий вечір“. Син села здоровить місто:

Спочивайте, задумані села,
Здрастуй, місто, мурований брате.

(20 ст.)

Якось і чомусь вийшло так, що в „Вечірніх тінях“ мало села і міста, а сповнено збірку мандрівними пейзажами. Відійшовши від селянського духу:

І забув я вже рідне село,
І жита, і гусей, і хатину...

„Наймит“

... друзів новітніх знайшов:
Це могутні й слухняні машини.

Виявилось, що нові друзі теж тихі, як і вечір, як ранок, як шелест і т. н. у згадках про село. Тільки вони і тихі, і не люблять розмов, а тихі ниви розмовляють стиха і навіть трактор з землею говорить.

Перші три роки у творчості А. Панова переважає мінливе похитування поміж селянським забороненим „так“ і міським машиновим „ні“. В тому ж, надзвичайно характерному для плужанської ідеології А. Панова, програмовому творі, в „Наймиті“ знайдено діалектичне розв'язання дискусії поміж забороненим і неприступним, але та розв'язка утопічна, вона — „невідоме майбутнє“, що про нього згадкою скінчено цитовану поезію (13 ст.) А в цьому майбутньому поетові вбачається життя, де крім машин, людей і праці нічого не буде (30 ст.). Чи не від такої перспективи наш поет тікає світ-за-очі на останніх 32-х сторінках збірки — в Тифліс, Кисловодськ, на Ельбрус, за Сурамський тунель, до Азербеджану, щоб знов спинитися на Дніпрельстані, на майбутньому Дніпрельстані?

А зі сторінок колишнього „Гарту“ до моєї уяви спливають рядки Йогансенівського обітвання... поруч з арцимашинами ліси... ще неминучіші, ще буйніші, як тепер..., і піший подорожній ляже в канаву — з подорожниками — і „снитиме синій сон, як і зараз тільки ще синіший“ („Комуна“).

Як і в змісті, так і в формі, в А. Панова багато консерватизму й одноманітності. Він, — поет-пейзажист, постійно використовує для всіх своїх мотивів один, доволі застарілий спосіб малювання, а саме антропоморфізування оточення, перманентне рівняння його до людини. В кожній поезії — жито розмовляє, осінь плаче, зм'ягається, сонце всміхається, вітраки всміхаються або ж машина спить, місто втомлюється, дихає, ринви плачуть, Європа схиляє чоло, з грудей машин лине пісня, сонце стискає руку димарю і т. д., і т. н. Тоб-то замість того, щоб з прикорня життя брати, як личить селянському революційному поетові, питомі селянські образи безпосередньо, автор бере готову примітивно-інтелігентську поетичну мову і мало коло неї працює. В наслідку виникає зайва і невинуватана алегоричність. Отже, що до форми і що до змісту однаково, А. Панів відійшов від селянської поезії, а до пролетарської не дійшов, хоч і мріяв колись про міську мудрість та машинні поеми. (8 ст.). Він узявся до нейтральних, пейзажних і, так би мовити, радянсько-курортних тем, але й там не знайшов свого обличчя.

... між оних розцяцькованих дам,
Між дикунством курортним пихатим.

(41 ст.)

Деякі поезії з подорожнього альбому у Панова цікаві новиною теми. Він систематично оспівує Кавказ:

Цагвері, Цемі, Бакур'яні,
Чи можу вас я позабути.

(58 ст.)

Але знов таки налагодити певну художню змичку з веселою піснею гірського звільненого краю поетові не щастить. Своїх спостережень він не перетворює на щось художньо-нове, а подає в безпретензійно сировому вигляді, тріхи алегоризувавши їх згаданим вище способом. Деякі свіжі прогаляни в загальному стилеві збірки, як такий правдиво-поетичний паралелізм

Сухі й руді степи Азербеджану.
Суворі зморшки на чолі лягли

(51 ст.)

свідчать про те, що від автора можна сподіватись і більш досконалих річей.

Загалом же можна констатувати, що зазначена збірка спізнилась своєю появою на 2—3 роки, коли б вона була безперечно помітним явищем.

М. Доленго

Меріме П. Коломба. Роман. Переклад з французької мови Підмогильного В. Редакція і вступна стаття Ніковського А. Книгоспілка (Київ 1927) стор. 147, ц. 1 карб.

Коли говорити за дореволюційне наддніпрянське видавництво (широко розуміючи це слово) українське, так доведеться визнати, що видавництво це не спромоглося було на видання перекладної белетристики особливо ж старої, неспромоглося, бо не було в нього засобів, коштів до такої розкоши. Справді бо, коли одкинути видані в Києві коштом львівської „Видавничої Спілки“ перекладну літературу та нечисленні відбитки друкованих у „Літературно-Науковому Вісникові“ перекладів, то, коли не брати кількох лише окремих видань, західна стара література представлена була перед українським читачем лише відомою книжкою Стороженка з історії західної літератури.

Револьюційні часи мало змінили оце становище — більшість книжкової продукції складала в перших роках революції, потрібна, як повітря, політична література, а згодом, коли минув найгостріший час боротьби, українське видавництво, літавши змогу до широкого розвитку, розпочало друк (та й то несистематичний і уривчастий) перекладної літератури з сучасного, а то й найновішого західне-європейського та американського письменства.

Та й не диво — треба було встигати за поступком часу й тому П'єр Амь, Нексе, Ролан, Сінклер та інші менше гучні прізвища фігурували на обгортах нашої перекладної белетристики.

Тому то поява на нашому книжковому ринкові перекладу „Коломби“ Проспера Меріме, написаної ще р. 1830, становить значну подію.

З одного боку видання „Коломби“ свідчить за належний розмах і розвиток нашого видавництва що доросло вже можливості видавати перекладну — і то давню — літературу західну, що не так давно здавалося нам розкішною, з другого ж боку свідчить воно й за те, що гасло творення нової літератури також і на ґрунті досконалого вивчення, як найглибшого оволодіння технікою, засобами й прийомами старої літератури, знайшло відгук і в нашого видавництва.

Що ж до самого твору П. Меріме, то слід визнати й слушність і доречність видання „Коломби“ в українському перекладі.

Роман цікаво читається, подекуди й захоплює читача, з другого ж боку може він бути й за зразок умілої обробки побутової, коли не етнографічної теми і тут — то нашому письменникові є чого в П. Меріме почититися.

П. Меріме вдало переснував свій роман, що дає малюнок архаїчних звичаїв Корсики, любовною інтригою, урятувачи тим „Коломбу“ від нечитабельності, яка судилася багатьом іншим спробам літературно-етнографічного характеру, що й десятої не пережили частини мало не столітнього вікування „Коломби“ в читачьких руках.

Схема „Коломби“, коли розглядати її окремо від обробки твору, на перший погляд може здатися ніби-то надуманою та штучною. Та й справді — чи ж таки дуже природна сполука кривавої родової помсти корсиканських тубільців з ніжним коханням вишуканої доньки англійського полковника до недовитка наполеоновної гвардії — корсиканського лейтенанта, що весь час вагається, не можучи твердо обрати стежку — чи до культурної англійки, чи до помсти, до якої закликає його Коломба — сестра, що тримається дикунських звичаїв.

А от, коли взятися за ознайомлення з обробкою цієї справді штучної теми та схеми, то не важко прийти до висновку, що талант П. Меріме полягав, може, не в самому лише вмінні добрати тему, фабулу й побудувати схему твору, а, певніше, в умінні обробити її так, що читач аж ніяк не відчуває цієї штучності і з особливою охотою милується в етнографії П. Меріме, що, з другого боку, така чужа й неподібна до інших вже суто етнографічних і через те не літературних творів.

В. Підмогильний, що не дуже вдало дебютував уже з перекладами з мови французької, на цей раз виявив краще знання і розуміння духу французької та української мови, що й спричинилося до того, що переклад „Коломби“ читається залюбки, не згірш, от французького первотвору, що був у нас під руками. Що правда, переклад дещо поживаний силою коректорських помилок, за які ми може й не згадували б, коли б редактор видання А. Ніковський не спинився б у своїй передмові на влучний і яскравий характеристичний коректора, як одного з активних учасників процесу творення книги.

Оце здавалося б, і все, що можна було б сказати з нагоди видання самого твору Меріме, бо така вже повелася в нашої сучасній критичній бібліографії звичка — традиція — обережно — може й на шкоду нашій критиці — підходити до старої літератури. Зробили б і ми так та ба — додано до „Коломби“ ще й передмову А. Ніковського, що останніми часами зажив слави, як плодотивий і оригінальний редактор літературних творів і передмовець.

Отже видання книжки Меріме дає нам підставу порушити питання про те, як саме слід видавати переклади з чужої літератури та ще й, сказати б, несвіженської.

Отже, коли до літератури такої підходити лише з міркою видавничої традиції української, то, може, й редакція й передмова А. Ніковського задовольнила б нас.

Адже справді — дожили таки до часів, коли видаємо переклади творів, що сколихнули були інтереси західного суспільства гай-гай аж сто років тому, та ще й видаємо з цікавою передмовою, де автор її, справжній передмовець, його ж словами кажучи, „містифікатор“, подав не без інтриги викладену історію літературної творчості Меріме, навів низку цікавих літературних анекдотів, слушно й доречно вилаяв „Неистового Виссариона Белинского“ й не без Франсового очевидно впливу, вдавсь й до своєї літературної інтермедії — так бо лише можна назвати безперечно талановитий уступ його передмови, де співає він гімна книзі та творцям її. А на закінчення цього смаковитого вінігрету — заклик до письменника українського повчитися в таких, як Меріме та й розкачатися „на цікаве українське оповідання, на повість із українського нестоячого побуту, на роман з української минувшини й, очевидно, теперішності“.

Заперечувати оригінальність та й талановитість передмови А. Ніковського та й слушність останнього заклику його ми не будемо, а от задуматися над тим, чи таку от передмову (а може редакцію) слід було б додати до перекладного роману в масовому виданні (а що це масове видання так за це свідчить його наклад — 4000 прим.) — і можна й слід.

Гадаємо, отже, що коли йдеться мова за масове видання читабельної книжки то на видавництво, що взялося слугувати новому суспільству, покладається обов'язок не тільки охайно й грамотно видати книжку, а й подбати про те, щоб книжка та ще й масова, мимо своєї питомої, сказати б, цінності, ще й визволяла б читача од впливу й тягара спадщини минулого, од того книжкового хаосу, що в ньому кохається наш передмовець, що захоплюється тим, що книга, або, на думку його — чудо „викликало й викликає навіть і тепер охоту в людини творити коло нього якісь особливі маніпуляції, виробляти якусь загадкову гру, всякі хитрі й мудрі штуки, щоб така ловка й складна річ, як книга виглядала ще складнішою, особливою, не простою“.

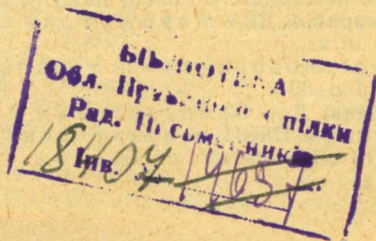
І коли А. Ніковський гадає, що всі ці „забавки людей письменних“ походять „без особливої потреби“, то ми скажемо більше — походять вони в наслідок протиріч старого суспільства як одбиття його хаосу, а переносити цей хаос в наші умови та ще й на сторінки масової книжки не лише непотрібна, а й шкідлива річ.

Талановитий передмові А. Ніковського місце на сторінках літературного критичного журналу, що має рівняти підготований кадр читачів, що зможуть критично поставитися до його мудрого літературного гаптування на сторінках, повторюємо, журналу, де можна й заперечити, а то й засудити.

Масовій же книжці потрібна ширша й обробка, інша й передмова. Літературу ми розглядаємо як свічадо громадських рухів і одмовлятися од такої формули, переносячи аналізу її в площину „суто-літературних“ явищ — ой чи доречно?

Та й мимо суто-методологічного боку справи, чи не краще було б скористуватися з нагоди й познайомити читача, що безперечно зацікавиться „Коломбою“ з соціально-економічним тлом, епохою, сказати б цього твору, поширивши тим вузький такий культурний виднокруг нашого пересічного читача. Адже чи ж таки справді ми так уже виресли, що можемо забувати про потребу всебічно й усяко підвищувати культурний рівень нашого читача й, отже, про потребу своєрідної, і в галузі літератури дидактики?

С. Кравців

СЕРЕД КНИЖОК

КНИЖКИ, ЩО ВИЙШЛИ ПРОТЯГОМ ТРАВНЯ — ЧЕРВНЯ 1927 РОКУ

Література політична, соціально-економічна та радянське будівництво

УКРАЇНСЬКОЮ МООВОЮ

Бируля, О. інж. — Дніпрельстан. Матеріал для доповідачів. Вінниц. окр. кабінет політосвітробітника. ст. 16, ц. 12 к.

Білокриницький, С. — Перші з'їзди ЛКСМУ. Переклад із 3-го руського вид. ДВУ. ст. 60, ц. 30 коп.

Борисенко, Б. — Китай у боротьбі за визволення. ДВУ, ст. 54, ц. 45 к.

Броун, В. — Хвилі китайської революції. „Пролетарий“, ст. 30, ц. 15 к.

Власенко, С. — Міські ради на Україні (як вони працюють і їхні найближчі завдання). „Пролетарий“, ст. 42, ц. 35 к.

Внутрішня торгівля України в I півріччі 1923 — 24; 1924 — 25 рр. Центр. стат. упр. У.С.Р.Р. ст. 104, ц. 80 к.

Двадцять п'ять років будівництва сільсько-господарської кредит. кооперації. До 25-річчя ювілею життя й діяльності Бердян. с.-г. кредит. союзу 1902 — 1927. Збірник за ред. О. Одінцова, „Сільський господар“ ст. 130, ц. 1 крб. 20 коп.

Козельський, Б. — Шлях зрадництва й авантур. (Петлюрівське повстанство). ДВУ, ст. 148, ц. 1 крб. 25 к.

Ленін, Н. — Як комуністична партія ставиться до середняка — селянина (Промова на VII з'їзді ком. партії „Про роботу на селі“ 23 березня 1919 р.). ДВУ, ст. 30, ц. 6 к.

Плавинський, О. — Дніпрельстан і сільське господарство. ДВУ, ст. 12, ц.

Попов, Олександр, проф. — Хлібна торгівля України. Передвоєнна криза укр. хліб. експорту. „Радянський Селянин“, ст. 254, ц. 3 крб. 50 к.

Гомський, М. — Нарис професійного руху в СРСР. „Український робітник“, ст. 136, ц. 40 к.

РУСЬКОЮ МООВОЮ

Аболин, А. — Десятий с'їзд партії. „Пролетарий“, ст. 45, ц. 25 к.

Борисович, Юл. — Как построены профсоюзы СССР. „Український рабчий“, ст. 112, ц. 45 к.

Варенцова, О. — Четвертый с'їзд партії. „Пролетарий“, ст. 42, ц. 25 к.

Вольфсон, М. — Восьмой с'їзд партії. „Пролетарий“, ст. 56, ц. 25 к.

Вопросы экономики Донецкого бассейна. „Пролетарий“, ст. 30, ц. 80 к.

Гуревич, М. — Вопросы современного крестьянского хозяйства Украины, С пред. М. Вольфа. Ц.С.У., ст. 192, ц. 2 руб.

Х-ый всеукраинский с'їзд советов. 6 — 13 апреля 1927 р. Постановления и резолюции. Оргинстр ВУЦИК, ст. 54.

Днепровый, П. — Маршрут для экскурсий на Днепрострой. „Звезда“ ст. 20, ц. 10 к.

Железнодорожное и топливное хозяйство Урала. Госплан УССР, ст. 154, ц. 1 р. 50 к.

Лебедь, Д. — Одинадцатый с'їзд партії. „Пролетарий“, ст. 78,

Пленум ИККИ о выступлении т. Троцкого и Вуйовича (18 — 30 мая 1927 г.) „Пролетарий“, ст. 12, ц. 3 к.

Попов, Н. — Международное положение и задачи партии. „Пролетарий“, ст. 34, ц. 5 к.

Революционный Китай. Пособие для кружков самообразования и агитаторов. АПО Днепропетр. окр. комитета КП(б)У.

Резолюции VII Всесоюз. с'езда профсоюзов 6—18 декабря 1926 г. и Всеукр. с'езда профсоюзов 28 ноября—4 декабря 1926 г. ВУСПС ст. 190.

Семашко, Н. — Пятый с'езд партии. „Пролетарий“, ст. 30, ц. 15 коп.

Спиридович, А. — Записки жандарма. С пред. и под. ред. С. Пионтовского. „Оролетарий“, ст. 264, ц. 1 р. 70 к.

Сталин. — Об оппозиции и внутрипартийном положении. Доклад т. Сталина на XV Всесоюзной партконференции. Агитпроп сталин. ОК КП(б)У. ст. 64.

Цюригин, С. — Днепроострой в сельском хозяйстве по проекту проф. И. Г. Александрова (Оттиск из журн. „Хозяйство Украины“ 1927 г., № 2), ст. 18.

Черкунов, А. Политическая тюрьма в годы революции. (1905—1917) Отдельный оттиск из журн. „Пути революции“, № 1.

Черномордик, С. — Седьмой с'езд партии. „Пролетарий“, ст. 62, ц. 2 коп.

Шлихтер, А. — Пути развития сельского хозяйства в системе индустриализации страны. Обработ. доклад и заключ. слово на X всеукр. с'езде советов. „Пролетарий“, ст. 66, ц. 20 коп.

Наукова література

УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Етнографічний вісник. Кн. 3. За головн. ред. акад. Андрія Лободи та Віктора Петрова. „УАН“, ст. 196., ц. 2 крб.

За сто літ. Матеріяли з громад. й літератур. життя України XIX і початків XX століття. Під ред. Михайла Грушевського. Книга 1-а „ДВУ“, ст. 296, ц. 4 — 50 к.

Записки Кам'янець-Подільського інституту народньої освіти. Під редакцією проф. В. Гериновича, проф. М. Курневича, Ф. Кондрацького, та проф. Ів. Любарського, Т. І. ІНО, ст. 170, ц. 1 — 50.

Записки історично-філологічного відділу УАН. Кн. IX. За головн. редакц. голови від. акад. Агатангела Кримського УАН, ст. 368, ц. 4 крб.

Записки історично-філологічного відділу УАН. Ан. X. За головн. ред. голови від. акад. Агатангела Кримського. УАН, ст. 382, ц. 4 крб.

Записки Київського сільсько-господарського інституту. Том II. Ред. колегія: проф. В. Колкунов, проф. В. Кравчук, проф. В. Устьянцев і проф. І. Щоголів (відповід. ред.) СГІ ст. 202.

Записки Ніжинського інституту народньої освіти. За головн. ред. Миколи Петровського. Кн. VII, ІНО, д. 302, ц. 3 крб.

Записки Одеського наукового товариства при УАН. Секція соціально-історична. Чл. I. За ред. М. Слабченка ДВУ, ст. 100, ц. 1 крб.

Записки фізично-математичного відділу УАН. Т. II. Вип. 2. За ред. акад. І. Шмальгавзена. УАН, ст. 102, ц. 1 — 75.

Збірник праць зоологічного музею. Ч. 2. УАН, ст. 104, ц. 1 — 50 к.

Звідомлення товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді за перше п'ятиріччя. УАН, ст. 21.

Звіт за діяльність (Науково-педагогічного т-ва при Укр. акад. наук) з 14-го травня 1925 р. до 1-го січня 1927 р. Наук.-пед. т-во при Укр. акад. наук ст. 160.

Історично-географічний збірник. Видає комісія для складання істор. географ. словника України Т. 1-й. За ред. директора комісії проф. Олександра Грушевського. УАН, ст. 182 ц. 1 — 75 к.

Наукові записки Харківського технологічного інституту ім. В. І. Леніна. Вип. 2-й, т. 1, НКО, ст. 85, ц. 2 крб.

Праці семінару для вивчення народнього господарства України. Вип. 2-й. З передмовою акад. К. Г. Воблого. УАН, ст. 262, ц. 3 — 50 к.

Селянське буряківництво на Україні. Т. II-й. О. І. Тихомиров. Селянські бюджети. За ред., з передмовою та висновком Л. М. Бухановського. Цукротрест, ст. 182, 6 крб.

Студії з історії України науково-дослідчої катедри історії України в Києві. Т. I-й. За головною редакцією акад. Михайла Грушевського, при

ближчій участі О. Ю. Гермайзе, О. С. Грушевського і П. В. Клименка. Управ. науков. устан. України, ст. 176 ц. 1 — 50 к.

Труди Полтавської сільськ.-господ. дослідчої станції вип. № 55. П./від. бур'янів. Результати робіт за 1926 р. Склали: П. І. Лещенко та Н. Ф. Яковлева під редакцією директора станції В. І. Сазанова. С.-г. дослідна станція, ст. 34, ц. 1 карб.

Труди сільсько-господарської ботаніки. Ред. колегія: проф. Д. Віленський, А. Кузьменко, О. Скоробагатий, проф. О. Яната. Т. І, вип. 2. „Радянський селянин“, ст. 206.

Ювілей академіка М. С. Грушевського. 1866 — 1926. І. Ювілейні записання. ІІ. Привітання. УАН ст. 142, ц. 1 — 50 к.

РУСЬКОЮ МОВОЮ

Записки Одесского общества естествоиспытателей, 43-й том 47-ой, г. изд. О-во естествоиспытателей, ст. 80, ц. 1 руб. 50 коп.

Инфекции и нервная система. Под. ред. проф. Геймановича. „Научная мысль“, ст. 260, ц. 2 р. 75 коп.

Научные записки государственного экспериментального института сахарной промышленности. т. IV, вып. II. Главн. ред. проф. Кухаренко. ст. 346.

Научные записки государственного экспериментального института сахарной промышленности т. IV, вып. II. Главн. ред. проф. И. Кухаренко ст. 378.

Опоков, Е. — проф. — Научно-исследовательский институт водного хозяйства Украины в Киеве. Стр. 8.

Труды Всеукраинской государственной Черноморско-Азовской научно-промысловой опытной станции. т. II, вып. II. Изд. под ред. В. Исаченко. Стр. 154.

Украинский бальнеологический сборник. I. „Научная мысль“, ст. 80, ц. 1 р.

Форель, Август, проф. — Половой вопрос. „Космос“, ст. 344, ц. 4 р.

Красне письменство

Романи, повісті, оповідання, поезії

УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Амп, П'єр — Люди. Оповідання. Переклав з франц. В. Підмогильний. ДВУ, ст. 152, ц. 55 к.

Андрієнко, Іван. — Живий крам. Гуморески. „Плужанин“, ст. 32, ц. 15 коп.

Антоша Ко. — Радіо-інваліди. „Плужанин“, ст. 28, ц. 15 коп.

Бажан, Микола. — Різьблена тінь. Лірика. „Книгоспілка“, ст. 32, ц. 40 к.

Божко, С. Чабанський вік. Оповідання. ДВУ, ст. 184, ц. 90 к.

Бортуляк, Т. — Оповідання (збірка). Ред. та вст. стаття А. Ніковського. „Книгоспілка“, ст. 270, ц. 1 карб. 20 коп.

Васильченко, С. — Повна збірка творів. Т. III. ДВУ, ст. 306, ц. 1 карб. 30 к.

Винниченко, В. — Твори т. II. Оповідання. „Рух“, ст. 200, ц. 90 к.

„ „ — Твори т. III. Оповідання. „Рух“ ст. 198, ц. 90 к.

„ „ — Твори т. XIII. Драматичні твори. „Рух“, ст. 202, ц. 90 коп.

Винниченко, В. — Вибрані твори. Упорядкування Арк. Любченко. ДВУ, ст. 364, ц. 2 карб.

Винниченко, В. — Біля машини. Оповідання. „Рух“, ст. 32, ц. 15 коп.

„ „ — Глум. Оповідання. „Рух“, ст. 22, ц. 10 коп.

„ „ — Голод. Оповідання. „Рух“, ст. 16, ц. 10 коп.

„ „ — Голода. Повіст. „Рух“, ст. 158, ц. 65 коп.

„ „ — Записна книжка. Оповідання. „Рух“, ст. 20, ц. 10 к.

„ „ — Записна книжка. Оповідання. „Український робітник“,

ст. 24, ц. 8 коп.

Винниченко, В. — Зіна. Оповідання. „Рух“. ст. 20, ц. 10 коп.

- Виниченко, В. — Контрасти. „Рух“, ст. 37, ц. 20 коп.
 „ „ — Краса і сила. „Рух“, ст. 62, ц. 25 коп.
 „ „ — Купля. Оповідання. „Рух“, ст. 38, ц. 20 коп.
 „ „ — Момент. Оповідання. „Рух“, ст. 24, ц. 10 коп.
 „ „ — Сліпий. Оповідання. „Рух“, ст. 25, ц. 15 коп.
 „ „ — Темна сила. Оповідання. „Рух“, ст. 16, ц. 10 коп.
 „ „ — Честь. Оповідання. „Рух“, ст. 16, ц. 10 коп.
 „ „ — Хто ворог? Оповідання. „Рух“, ст. 20, ц. 10 коп.
 Вишня, Остап. — Вишневі усмішки кримські. Вид. 3-е. ДВУ, ст. 134, ц. 75 коп.
 Вишня, Остап. — „Діли небесні“. Гуморески. Вид. 4-е. „Книгоспілка“, ст. 44, ц. 20 коп.
 Вишня, Остап. — Лицем до села. (усмішки) Вид. 2-е. ДВУ, ст. 172, ц. 85 к.
 Влизько, О. — За всіх скажу. Поезії. „Маса“, ст. 62, ц. 65 коп.
 Воронин, Прохор. — На зажинках. Збірка оповідань. „Рух“, 234, ц. 1 крб. 10 коп.
 Вражливий, В. — Життя білого будинку. Оповідання з життя вихователів та дітей в дитбудинкові. „Валіте“ ст. 52, ц. 20 коп.
 Вухналь, Юрко. — По злові та інші. Гуморески. ДВУ, ст. 56, ц. 25 коп.
 Гадзінський, Володимир. — Не абстракти (поезії) „Гарт“, ст. 90, ц. 60 коп.
 Гедзь, Юхим. — Буває й таке. Гуморески „Плужанин“, ст. 32, ц. 15 к.
 Дніпровський, І. — Заради неї. Епізод з життя партійного робітника під час громадянської війни на Україні. „Валіте“, ст. 48, ц. 15 коп.
 Жигалко, Сергій. — Єдиний постріл. Оповідання. „Маса“, ст. 102, ц. 60 к.
 Забіла, Наталя. — Далекий край. Поезії. „Плужанин“, ст. 32, ц. 35 коп.
 Західна Україна. — Літерат.-громад. збірник. За ред. Загула, Атаманюка та Семка. ДВУ, ст. 325, ц. 2 крб. 80 коп.
 Золя, Еміль. — Шахтарі. Роман. Скорочений переклад О. Левицького. „Книгоспілка“, ст. 272, ц. крб. 10 коп.
 Келлерман, Бернгард. — Тунель. Роман. Скорочений переклад М. Рильського „Книгоспілка“, ст. 272, ц. 1 крб. 10 коп.
 Кобилянська, Ольга. — Твори т. 7. „В неділю рано зілля копала“... Оповідання. „Рух“, ст. 240, ц. 1 крб. 25 коп.
 Кобилянська, Ольга. — Ніоба. Новела. Ред. та вступ. стаття А. Ніковського. „Сяйво“, ст. 204, ц. 1 крб.
 Кобилянська, Ольга. — У неділю рано зілля копала. Вступ. стаття П. Філіповича, „Книгоспілка“, ст. 254, ц. 1 крб. 15 к.
 Козоріс, Михайло. — Дві сили. Нариси. „Західна Україна“, ст. 94, ц. 60 коп.
 Копиленко, Олександр. — Мати, Оповідання. „Валіте“ ст. 41, ц. 15 коп.
 Короленко, Володимир. — Без язика. Оповідання. Авторизований переклад з передмовою Дятлова. 5-е оброб. вид. „Книгоспілка“, ст. 234, ц. 1 крб.
 Косяченко, Г. — Віхоли. Поезії. „Маса“, ст. 64, ц. 75 коп.
 Котко, Кость. — Обличчям до спини. „Плужанин“, ст. 32, ц. 15 коп.
 Куліш, П. — Чорна рада. Хроніка 1663 р. Стаття й ред. О. Гермайзе. Вид. 2-е, „Книгоспілка“, ст. 236, ц. 1 крб.
 Кундзіч, Олексій. — Село вовче та інші. Оповідання. ДВУ, ст. 78, ц. 45 к.
 Ле, Іван. — Юхим Кудря. Оповідання. ДВУ, ст. 212, ц. 1 крб. 20 к.
 Лебединський, А. — Веселий оповідач. Книги гумору й сатири. „Сяйво“, ст. 336, ц. 80 коп.
 Лісовий, П. — В революцію та інші оповідання. „Книгоспілка“, ст. 138, ц. 90 к.
 Лондон, Джек. — Твори. Повна збірка т. 1-й Морський вовк. Переклад з англ. мови Д. Лисиченка. Ред. та стаття О. Бургардта. „Сяйво“, ст. 380, ц. 1 крб. 50 коп.
 Лондон, Джек. — Твори. Повна збірка т. 2-й. Смок Беллю. Смок та Шарті. Пер. з англ. мови М. Лисиченко. Ред. О. Бургардта. „Сяйво“, ст. 336, ц. 1 крб. 50 к.
 Лондон, Джек. — Твори. Повна збірка т. 3-й. Син сонця. Пер. з англ. мови К. Джунківської. Південно-моські оповідання. Пер. Ів. та М. Рильських. Ред. О. Бургардта. „Сяйво“ ст. 400, ц. 1 крб. 65 коп.
 Лондон, Джек. — Застрайкував. Оповідання. Пер. С. Вільхового. Вид. 2-е. „Слово“, ст. 106, ц. 65 коп.
 Лондон, Джек. — Морський вовк. Пер. з англ. Д. Лисиченка. Ред. О. Бургардта. „Сяйво“, ст. 346, ц. 1 крб. 50 коп.
 Любченко, Аркадій. — Буремна путь. Оповідання. Вид. 2-е. ДВУ, ст. 184, ц. 80 коп.

- Меріме, Проспер.** — Коломба. Роман. Пер. з франц. мови. В. Підмогильного. Ред. вступ. стаття А. Ніковського. „Книгоспілка“, ст. 148, ц. 15 коп.
- Мирний, Панас.** — Лихо давнє й сьогочаснє. „Час“, ст. 68, ц. 20 коп.
- Мирний, Панас.** — Лихо давнє й сьогочаснє. „Книгоспілка“, ст. 158, ц. 75 коп.
- Мирний, П.** — Білик, І. Хіба ревуть воли, як ясла повні. Роман. Вид. 2-е. „Книгоспілка“, ст. 462, ц. 2 крб.
- Моріак, Франсуа.** — Літератор. Пер. з франц. А. Любченко. „Вапліте“, ст. 50, ц. 15 коп.
- Нечуй - Левицький, І.** Твори. За ред. і з крит. розвідкою Ю. Меженка ДВУ, ст. 422, ц. 1 крб. 60 коп.
- Нечуй - Левицький, Ів.** — Твори. І. С. Нечуя - Левицького. За ред. і з крит. розвідкою Юра Меженка. т. III. Чорні хмари. Повість. ДВУ, ст. 504, ц. 1 крб. 70 к.
- Нечуй . Левицький, Іван.** — Дві московки. Ред. та стаття А. Ніковського. „Сяйво“, ст. 92, ц. 50 коп.
- Новіков - Прибой, А.** — Серед трясовини. Оповідання. Переклад Т. Масенка. За ред. Вар. Кириленка. ДВУ, ст. 40, ц. 17 коп.
- Панів, Андрій.** — Вечірні тіні. Поезії. „Плужанин“, ст. 64, ц. 50 коп.
- Панч, Петро.** — Солом'яний дим. Оповідання. Вид. 2-е. ДВУ, ст. 160, ц. 65 коп.
- Первомайський, Леонід.** — День новий. Оповідання. „Плужанин“, ст. 30, ц. 20 коп.
- Первомайський, Леонід.** — Земля обітована. Оповідання. ДВУ, ст. 106, ц. 45 коп.
- Плуг.** — Літературний альманах. За ред. С. Пилипенка. 36. 3 - ДВУ, ст. 548, ц. 2 крб. 50 коп.
- Полонник, Кость.** — Навздогін за долею. Кіно-сценарій на 7 част, за повістю М. Коцюбинського „Дорогою ціною“. „Плужанин“, ст. 31, ц. 30 коп.
- Полярний, Леонід.** — Останній перевал. Переклав А Головка. За ред. К. Поліщука. ДВУ, ст. 88, ц. 30 коп.
- Руданський, С.** — Поезії. Вибір і стаття В. Герасименка. „Книгоспілка“, ст. 196, ц. 1 крб.
- Сенченко, І.** — Із записок „Вапліте“, ст. 18, ц. 10 коп.
- Серафимович, А.** — Залізний потік. Епопея. Переклав М. Щербак, ДВУ, ст. 244, ц. 1 крб. 60 коп.
- Сінклер, Е.** — Самюель шукач. Пер. з англ. Н. Кучми. ДВУ, ст. 316, ц. 1 крб.
- Слісаренко, Олекса.** — Камінний виноград. Оповідання. „Книгоспілка“, ст. 188, ц. 1 крб. 50 коп.
- Слісаренко, О.** — Сліди бурунів. Збірка оповідань. „Укр. робітник“, ст. 248, ц. 1 крб. 40 коп.
- Сосюра, Володимир.** — Багрянні гони. Поезії. ДВУ, ст. 82, ц. 75 к.
- Стороженко, О.** — Вибрані твори. Ред. і вступ. стаття А. Шамрая. „Книгоспілка“, ст. 312, ц. 1 крб. 25 коп.
- Стороженко, О.** — Вибрані твори. Ред. та вступ. стаття Валер'яна Чубинського. „Час“, ст. 246, ц. 75 к.
- Стороженко, О.** — Марко проклятий. Істор. повість. Вступн. стаття Ф. Якубовського, „Сяйво“, ст. 155, ц. 65 к.
- Тенета, Борис.** — Листи з Криму. Оповідання. „Маса“, ст. 84, ц. 55 коп.
- Тичина, Павло.** — Плуг. Поезії. Вид. 4-е. ДВУ, ст. 46, ц. 80 коп.
- Ткачук, Іван.** — Помста. Новели з сучасного життя Західної України. „Плужанин“, ст. 40, ц. 25 коп.
- Федькович, О.** — Твори О. Федьковича. За ред. Д. Загула. ДВУ, ст. 364, ц. 2 крб.
- Франко, Іван.** — Твори т. XVI. Перехресні стежки. Повість. За загальн. редакц. С. Пилипенка. „Рух“, ст. 428, ц. 1 крб. 80 коп.
- Франко, Іван.** — Твори т. XXIII. Поезії. Кн. 4. Зів'яле листя. Із днів журби. За заг. ред. С. Пилипенка. „Рух“, ст. 236, ц. 1 крб.
- Франко, Іван.** — Зів'яле листя. Лірична драма. „Рух“, стор. 104, ц. 60 коп.
- Франко, Іван.** — Муляр. Мій Злочин Два оповідання. „Час“, ст. 20.
- Франко, Іван.** — Як Юра Шикманюк брів Черемош „Рух“, стор. 82, ц. 30 коп.
- Чапля, Василь.** — Малоучок. Оповідання. „Маса“, ст. 92, ц. 55 коп.
- Шевченко, Т.** — Поезія. Т. 2-й. Під ред. акад. С. Єфремова і М. Новицького. „Книгоспілка“, ст. 484, ц. 60 коп.

Шевченко, Т.— Єретик. Попер. слово акад. Багалія, Филиповича. Ред. тексту М. Новицького. ДВУ, ст. 28, ц. 10 коп.

Шевченко, Т. Г. Сон П. Кавказ. Передмова акад. Багалія. Ред. тексту М. Новицького. ДВУ, ст. 44, ц. 12 коп.

Штангей, В.— Батрачка. Оповідання. „Укр. робітник“ ст. 64, ц. 25 коп.

РУСЬКОЮ МОВОЮ

Аверченко, Аркадий.— Подходцев и двое других. Повесть в 2-х частях. „Космос“, ст. 170, ц. 1 р.

Банзай !!!— Стихи и песни. 1913—1926 г. т. I, кн. I. Издание I. ст. 70, ц. 45 к.

Бунин, И.— Дело корнета Елагина и др. рассказы. „Космос“, ст. 102, ц. 60 коп.

да - Верона, Гвида.— Мими Блюэтт. (Цветок моего сада) Роман. Пер. с итальянск. Э. Цубиной. „Космос“, ст. 266, ц. 1 р. 75 к.

Гехт, С.— Человек, который забыл свою жизнь. Рассказ. „Пролетарий“, ст. 112, ц. 75 к.

Гончаров, И. А.— Обломов. Роман. С прил. статьи Н. Добролюбова: „Что такое обломовщина. „Пролетарий“, ст. 542, ц. 2 р. 65 к.

Гюго, Виктор.— Десяносто третий год. Роман. пер. М. Шишмаревой. „Пролетарий“, ст. 392, ц. 2 р. 50 к.

Гюго, Виктор.— Обездоленные. Роман. „Пролетарий“, ст. 758, ц. 3 р. 50 к.

Джиованиоли.— Спартак. Роман. „Пролетарий“ ст. 524, ц. 2 р. 50 к.

Евдокимов, Иван.— У Трифона на корешках. Рассказы. „Пролетарий“, ст. 244, ц. 2 р. 25 к.

Йстрати, Панаит.— Котин. Рассказ. Пер. с франц. Вл. Левицкого. „Пролетарий“ ст. 148, ц. 60 к.

Кальницкий, Я.— Всякое бывает. Рассказы. Гос. Изд. Укр. ст. 160, цена 85 коп.

Карпов, Михаил.— Пятая любовь. Роман. „Пролетарий“. ст. 428, ц. 4 руб. 5 коп.

Клычков, Сергей.— Последний Лель. Роман. „Пролет.“, ст. 330, ц. 1 р. 85 к.

Короленко, Владимир.— Полное собрание сочинений. т. XXII. Последнее издание. Гос. Изд. Укр., ст. 316, ц. 1 р. 55 к.

Куприн, А.— Олеся. Повесть. „Пролетарий“, ст. 152, ц. 60 коп.

Локк, Уильям Дж.— Победа женщины. Роман. Пер. с англ. Жихаревой. „Космос“, ст. 356, ц. 2 руб.

Метт, Георгий.— Куски оторванные. Повесть. „Пролетарий“, ст. 432, ц. 2 р. 50 коп.

Михаэлис, Карин.— Девочка с пальчик. Роман. Пер. С. Нестеровой. „Космос“, ст. 150, ц. 1 р.

Молодая Германия. Антология современной немецкой поэзии. Под редакц. Г. Петникова. Гос. Изд. Укр. ст. 424, ц. 2 р. 50 к.

Новиков — Прибой, А.— Собрание сочинений. С автобиограф. и портр. автора и вступ. статей А. Воронского. Кн. 3-я „Пролетарий“, ст. 262, ц. 1 р. 40 к.

Пречанг, Эрнст.— На берегу моря. Пер. с нем. М. Живова. „Пролетарий“, ст. 212, ц. 1 р. 10 к.

Свирский, А.— В дни безправия и др. рассказы. „Пролетарий“, ст. 222, ц. 1 р. 30 к.

Сгинарий, Борис.— Повесть дней. „Космос“, ст. 104, ц. 75 к.

Смирнова, Вера.— Глиняный кувшин. Стихи 1922—25 г. г. АРП, ст. 46, ц. 50 коп.

Снарский, Мих.— Стихи. Сумська філія „Книгоспілки“, ст. 62, ц. 35 коп.

Сольский, В.— (Панский).— Повесть о последней борьбе. Автор, пер. с польского М. Троповской. „Пролетарий“, ст. 214, ц. 1 р. 40 к.

Степняк-Кравчинский, С. М.— Собрание сочинений. т. 3-й. Штундист Павел Руденко. С восп. П. Кропоткина. „Пролетарий“, ст. 234, ц. 1 р. 60 к.

Твен, Марк.— Янки при дворе короля Артура. В переработке Михаила Козырева. „Пролетарий“, ст. 244, ц. 1 р.

Тычина, Павло.— Избранные стихотворения, Авториз. переводы с укр. под ред. А. Гатова. ГИУ. ст. 144, ц. 1 р. 10 к.

ван - Фехтен, Карл.— Негритянський рай. Роман. Пер. с англ. В. Цецербаум „Пролетарий“, ст. 312, ц. 1 р. 40 к.

Фукс, Б. К.— Веселый декламатор— рассказчик. „Светоч“, ст. 256.

Четвериков, Дм.— Синяя говядина. Роман. „Пролетарий“, ст. 502, ц. 1 р. 95 коп.

Шильдкрет, К.— Байдаран. Повесть. „Пролетарий“, ст. 210, ц. 1 р. 30 коп. ц. 1 р. 50 к.

Эренбург, Илья.— Рвач. Роман. „Светоч“, ст. 362, ц. 3 р.

П'ЕСИ

УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Атаманюк, Василь.— Мужичья арифметика. Сцена на 1 дію. „Книгоспілка“, ст. 14, ц. 15 коп.

Баско, С.— Назміну. Дит. п'єса на 2 дії та 2 картини ДВУ, ст. 28, ціна 16 коп.

Гак, Анатоль.— Родина пацюків. Комедія на 4 дії. ДВУ, ст. 120, ц. 50 коп.

Гжицький, Володимир.— Вибух. Епізод на 4 картини. Дитяча п'єса. ДВУ, ст. 48, ц. 25 коп.

Донченко, Олесь.— Комсомольська глушина. Авантур-побут. п'єса на 3 дії ДВУ, ст. 54, ц. 25 коп.

Левитина, Софія.— Марійка. Соц.-побут. драма на 5 дій. 3 рос. переклав М. Сулима. ДВУ, ст. 88, ц. 35 коп.

Мізюн, Г.— Сила на силу. П'єса на 3 дії з кооперативного життя. „Книгоспілка“, ст. 52, ц. 30 ко.

Юрченко, П.— Не словом, а ділом. Дитяча п'єса на 1 дію. ДВУ, ст. 16, ц. 10 коп.

РУСЬКОЮ МОВОЮ

Газ.— Сценическое изложение элементарных правил безопасности. В 3-х картинах. Ст. 38.

Левитина, Софья.— Приговор. Драма в 5 актах. Гос. Изд. Укр., ст. 112, ц. 90 коп.

Шуб, Т.— В тисках капитала. Пьеса в 1 действ. СГЗ, ст. 8.

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА

УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Авслендер, С.— Ромко. Сибірське оповідання. ДВУ, ст. 36, ц. 18 коп.

Аламнієв, Петро.— Як хлопці бога шукали. Оповідання. ДВУ ст. 44, ц. 20 коп.

Біляєв, П.— По колоніальних країнах. „Книгоспілка“, ст. 84, ц. 50 коп.

Бляско, Ібаньєс.— Заєць. Оповідання „Час“, ст. 12, ц. 10 коп.

Будяк, Юр.— Стрільці—ловці. ДВУ. ст. 8, ц. 30 коп.

Винниченко, Н.— Кумедія з Костем. Оповідання. „Рух“, стор. 16, ціна 10 коп.

Воронин, П.— Радивонка. Оповідання. „Рух“, ст. 18, ц. 10 коп.

Грінченко, Б.— Без хліба. Оповідання. „Рух“, ст. 22, ц. 15 коп.

„ „ — Кавуни. Оповідання 2-е вид. „Книгоспілка“, ст. 16, ц. 4 коп.

„ „ — Екзамен. Оповідання. „Рух“, ст. 16, ц. 10 коп.

„ „ — Непокірний. Оповідання. „Рух“ ст. 21, ц. 15 коп.

„ „ — Палії. Оповідання. „Рух“, ст. 16, ц. 10 коп.

„ „ — Сам собі пан. Оповідання. „Рух“, ст. 28, ц. 15 коп.

„ „ — Сестриця Галя. Оповідання. 2-е вид. „Книгоспілка“, ст. 12, ц. 4 коп.

Грінченко, Б. Украла. Оповідання 2-е видання „Книгоспілка“, ст. 16, ц. 4 коп.

Діхтяр, Олекса.— Пригоди жабки квакушки. Переклад Ол. Діхтяр. „Книгоспілка“, ст. 12, ц. 30 коп.

- Карінець, Н.**— Пригоди американського піонера. Пер. Ол. Діхтяр. „Книгоспілка“, ст. 80, ц. 75 коп.
- Купрін, О.**— В нетрах землі. Оповідання. „Час“, ст. 16, ц. 10 коп.
- Мак-Кінлей.**— Герой „Ревучого Потока“. Оповідання „Час“, стор. 16, ц. 10 коп.
- Мюлен, Г.**— Батрак. Оповідання. „Час“, ст. 16, ц. 10 коп.
- Наживин, Ів.**— Незадачливий їздець. Переклала В. Чередниченко. 2-е вид. „Книгоспілка“, ст. 12, ц. 4 коп.
- Онруд, Г.** Рибальчин син. Оповідання. „Час“, ст. 16, ц. 10 коп.
- Серафимович, А.**— В бурю. Оповідання. „Час“, ст. 16, ц. 10 коп.
- Сейфуліна, Л.**— В колонії. (3 оповідання „Правопорушники“) „Час“, ст. 16, ц. 10 коп.
- Тесленко, А.**— За пашпортом. Оповідання. 2-е вид. „Книгоспілка“, ст. 14, ц. 4 коп.
- Тесленко, А.**— Школяр. Оповідання 2-ге видання „Книгоспілка“, ст. 16, ц. 4 коп.
- Фролов, Ол.**— Маленький більшовик. Оповідання. Пер. А. Ходько. ДВУ, ст. 46, ц. 25 к.
- Чередниченко, В.**— Дитбудта дуб. „Книгоспілка“, ст. 8, ц. 22 коп.
- Чередниченко, В.**— „Про що може розповісти кімната. За Авенаріусом. „Книгоспілка“, ст. 12, ц. 30 коп.
- Четвериков, Д.**— Самовар. Оповідання. „Час“, ст. 16, ц. 10 коп.

РУСЬКОЮ МОВОЮ

- Ауслендер, Сергсей.**— Оля. „Пролетарий“, ст. 208, ц. 1 р. 30 к.
- Борисов, Владимир Н.**— Тайна пирамиды. Игра. АХЧУ, ст. 16, цена 40 коп.
- Ванька-Встанька.**— Стихи с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, Веселое рисование для Тани и Вани „Светоч“, ст. 12, ц. 15 к.
- Гольдман, М.**— Детвора за работой. Стишки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.
- Гольдман, М.**— Как тузик полетел. Рассказы для детишек тек. М. Гольдман. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.
- Греч, Роберт.**— Муц—великан. Перевод с нем. Л. Вольнского. „Пролетарий“ ст. 246, ц. 1 р. 10 к.
- Ланц, Карл.**— Петер Штоль. Жизнь ребенка, рассказанная им самим. „Пролетарий“, ст. 184, ц. 80 к.
- Демченко, П.**— Вот так дудка! Сказки и стишки для малышей. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.
- Демченко, П.**— Именинны куклы. Рассказы для детишек. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.
- Детки-малолетки.** Картинки. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 коп.
- Дневник маленького проказника.** Для детей среднего возраста переработал Я. Горн. „Светоч“, ст. 224, ц. 1 р. 50 к.
- Дядя Яша.**— Игрушки. Стишки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 коп.
- Дядя Яша.**— Макси Мориц. Новые проказы. Картинки. Г. Комар. „Светоч“, ст. 12, ц. 25 коп.
- Дядя Яша.**— Олин дом. Стишки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 коп.
- Евгеньев, Л.**— Новый дневник Мурзилки. Кругосветное путешествие лилипутов. ст. 180, ц. 2 р.
- Золотая азбука для детей.** 3-е изд. „Светоч“, ст. 16, ц. 22 к.
- Золотое детство.** Стишки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 к.
- Котик-коток.** Народные песенки. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 к.
- Крылов, И. А.**— Басни для малышей. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 к.
- Маленький укротитель зверей.** Рассказ с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.
- Мало, Гектор.**— Без семьи. Для детей среднего возраста перераб. Ил. Суходольский. „Светоч“, ст. 222, ц. 1 р. 50 к.

Милые крошки.— Стишки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“. ст. 12, ц. 15 к.

Мюллер, Евгений.— Девочка—Робинзон. (Леля на необитаемом острове). Для детей среднего возраста переработал Ил. Суходольский. „Светоч“, ст. 233, ц. 1 р. 50 коп.

Наш цирк. Рис. Гольдмана. „Светоч“. ст. 12, ц. 15 коп.

Наш цирк. Рис. Гольдмана. 2-е изд. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 к.

Пирог-пирожок. Народная песенка. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 к.

Поезжай—погоняй! Картинки Г. К. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 к.

Портной и месяц. Сказка. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.

Русские сказки для малышей. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 коп.

Симушенко, В.—Золушка. Рассказ в стихах для детей дошк. возр. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 к.

Симушенко, В.—Мальчик с пальчик. Сказка. „Светоч“, ст. 12, ц. 25 к.

Симушенко, В.—Степка растрепка. Стишки с картинками. „Светоч“, ст. 12, ц. 25 коп.

Угадай-ка! Загадки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 9 коп.

Хоровод. Стишки с картинками для детей дошк. возраста. „Светоч“, ст. 12, ц. 15 коп.

КРИТИКА

Бумеранг.—Неперіодичний журнал памфлетів № 1. Ред. Мих. Семенка. ст. 132, ц. 30 коп.

Марковський, Михайло.—Найдавніший список „Енеїди“ І. П. Котляревського й деякі думки про генезу цього твору. УАН, ст. 182, ц. 1 крб, 50 к.

Музичка, А.—Шлях поетичної творчості Івана Франка. ДВУ, ст. 200, ц. 2 крб.

Перший всеукраїнський з'їзд пролетарських письменників. 25—28 січня 1927 р. ДВУ. ст. 134, ц. 1 крб.

Плевако, М.—Хрестоматія нової українськ. літератури від поч. 80 р. XIX ст. до остан. часів „Рух“. ст. 528, ц. 2 крб. 90 коп.

Савченко, Яків.—Поети й белетристи. (Збірка статей), ДВУ, ст. 190, ц. 1 крб. 20 к.

Савченко, Яків.—Протиреставрації греко-римського мистецтва. „Маса“, ст. 102, ц. 75 к.

Хвилювий, М.—„Соціологічний еквівалент“ трьох критичних оглядів. „Валіте“, ст. 62, ц. 20 к.

Шамрай, А.—Українська література. Стислий огляд. „Рух“, ст. 210, ц. 1 крб. 45 к.

Шевченко, Тарас.—Повне зібрання творів Тараса Шевченка під заг. ред. С. Єфремова. ДВУ, ст. 788, ц. 5 крб. 25 к.

МИСТЕЦТВО

Павлуцкий, Г. проф.—Історія українського орнаменту. З передмовою М. Макаренка. УАН, ст. 26 з ілюстр. ц. 2 крб. 25 коп.

Резанов, В. Ів. проф.—Драма українська. І. Старовинний театр український. Вип. 4-й. Шкільні дійства різдвяного циклу. УАН, ст. 204, ц. 2 крб.

Театральний альманах. Сезон 1926—1927 г. г. Киев. Посредрабис, ст. 52, ц. 1 р. 50 коп.

КРАЄЗНАВСТВО

Вінниця, її околиці та Вінницька округа. ч. І. Культура та природа За ред. Отамановського, ст. 32, ц. 75 коп.

Екскурсійний довідник по Полтаві та Полтавській Окрузі. Екскурс. бюро Держ. музею, ст. 66, ц. 45 коп.

Збірник т. II. „Полтавщина“. Державний музей ім. Короленка, ст. 420, ц. 2 крб. 60 коп.

Кримський, Аг. акад. і Кезма, Товфік. — Оповідання арабського історика XI віку Абу-Шедокі Рудраверського про те, як охрестилася Русь“ УАН, ст. 16.

Сіцінський, Євтим — Нариси з історії Поділля. Ч. I, нарис I. Загальний огляд історії Поділля. Нарис 2. — УАН, ст. 72, ц. 1 крб. 20 к.

МОВОЗНАВСТВО

Білецький, Ол. та Булаховський, Л. — Методичні uwagi для вчителя старшого концентру трудової школи. ДВУ, ст. 76, ц. 60 коп.

Бузук, П. проф. Нариси історії української мови. Вступ, фонетика і морфологія з дод. істор. хрестоматії. УАН, ст. 94, ц. 1 р. 35 к.

Булаховський, Л. проф. — Вступ до порівняльної граматики слов'янських мов. Фонетика праслов'янської мови ХІНО, ст. 84.

Волевич, Я. В. — Международный язык эсперанто. Гос. Изд. Укр., ст. 124, ц. 90 коп.

Курило, О. — Початкова граматика українськ. мови. ч. I. Вид. 12. ДВУ, ст. 134, ц. 40 коп.

Курило, О. — Початкова граматика української мови. ч. II. Вид. 9. ДВУ., ст. 62, ц. 20 коп.

Ізюмов, О. — Словник російсько-український. Вид. 3-е „Книгоспілка“ ст. 156, ц. 1 крб. 50 к.

Найголовніші правила українського правопису. Нове видання. УАН, ст. 16, ц. 10 коп.

Ніковський, Андрій. — Словник українсько-рос. Вид. фотопітичне (порпетаивне. „Горно“, ст. 864, ц. 3 крб.

Підмогильний, В. і Плужник, Є. — Фразеологія ділової мови. 2-е вид. „Час“, ст. 294, ц. 90 к.

Російсько-українськ. словник математичної термінології та фразеології. Алгебра. ст. 46, ц. 45 к.

Словник зоологічної номенклатури. ч. II. Шарлеман і Татарко. Назви хребетних тварин. ДВУ. ст. 124, ц. 1 крб.

Словник укр. мови. Зібрала ред. журналу „Киевская Старина“. Упорядкував з дод. власного матеріалу Б. Грінченко. 3-е вид. „Горно“, ст. 428, ц. 4 крб.

КНИГОЗНАВСТВО

Балика, Д. — Про класифікацію друків за соціальним призначенням. (Відбитка з „Бібліолог. вістей“ № 1 за 1927 р.) ст. 36.

Збірник рецензій на підручники з математики для шкіл професійної освіти. Вип. 2-й ДВУ, ст. 20, ц. 30 коп.

Каталог книжк експеду видавництва „Радянське село“ „Радянське село“, ст. 22.

Каталог видань „Книгоспілки“. „Книгоспілка“ ст. 52.

Каталог 1-ої всеукраїнської виставки художників Червоної України. ЦП АХЧУ, ст. 44.

Каталог видавництва „Слово“. „Слово“, ст. 8.

Каталог популярної літератури ДВУ. ДВУ, ст. 29.

Каталог сільсько-господарської літератури. ДВУ. Стор. 32.

Матеріали сільсько-господ. бібліографії України. 1925 р. т. I, вип. I. Упорядкував К. Дубняк. „Радянський селянин“, ст. 226.

Проспект періодичних видань ДВУ. ДВУ, ст. 24.

Від Редакції: Статтю І. Лакизи („Партія про художню літературу“), що через запізнення не пішла в цьому числі, буде вміщено в № 9.

**ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1927 ГОД
НА ДВУХМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ ИСТПАРТА УКРАИНЫ**

„ЛЕТОПИСЬ РЕВОЛЮЦИИ“

Задачей „ЛЕТОПИСИ РЕВОЛЮЦИИ“ является освещение истории революционной партии пролетариата КП(б)У и борьба рабочих и крестьянских масс Украины за свое освобождение

В 1927 году журнал будет посвящен 10-тилетней годовщине пролетарской революции на Украине и будет помещать по преимуществу материал, освещающий основные этапы борьбы за Октябрь в различных район. Украины

ПОДПИСНАЯ ЦЕНА :

На 1 год . . . . . 7 руб. 50 к.
„ 6 мес. . . . . 4 „ —
Отдельный номер . . . 1 „ 75 „

ПОДПИСКУ ПРИНИМАЮТ :

Сектор Периодических Изданий Госиздата Украины, Харь-
ков, Сергиевская площ. Московские ряды № 11, а также

Конторы периодсектора на местах

г. Киев, ул. Короленко, 49, г. Днепропетровск, пр. К. Маркса, 49,
г. Одесса, ул. Лассаля, 12

и Уполномоченные во всех городах Украины

ГРОМАДСЬКО - ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

„РАДЯНСЬКА ОСВІТА“

**Орган Наркомосвіти УСРР
Виходить раз на місяць**

РАДАНСЬКА ОСВІТА має завдання допомагати нашому освітникові знайти найближчі й найлегчі шляхи до Комуністичної освіти й виховання тих кадрів юнацтва й дитинства, що ними він керує.

РАДЯНСЬКА ОСВІТА дає практичну відповідь на питання сучасного педагогічного життя і вказівки найреальніших методів виховання й освіти.

РАДЯНСЬКА ОСВІТА — журнал не лише для вчительства, але й орган самого вчителя.

ПЕРЕДПЛАТА : 1 рік . . . . . 3 карб.
6 міс. . . . . 1 „ 50 коп.
3 міс. . . . . — „ 80 „
1 міс. . . . . — „ 30 „

Передплату надсилається до Сектору
Періодичних Видань ДВУ — Харків,
Сергіївська пл., Московські ряди, 11,
а також до Контор Періодсектору.

КИЇВ, вул. Короленка, 49.

ДНІПРОПЕТРОВСЬК, пр. К. Маркса, 49.

ОДЕСА, вул. Лассаля, 12.

**Передплату здавайте нашим уповноваженим по всіх
місцях України.**

